

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

**

*0: EK

*1: 2005-2006

*2: 26

*3: WordXP

*4: 26ste vergadering

*5: Dinsdag 25 april 2006

*6: 13.30 uur

**

Voorzitter: Timmerman-Buck

Tegenwoordig zijn 62 leden, te weten:

Van de Beeten, Bemelmans-Videc, Van den Berg, Bierman-Beukema toe Water, Biermans, Broekers-Knol, Van den Broek-Laman Trip, Van Dalen-Schiphorst, Dees, Dölle, Dupuis, Eigeman, Engels, Franken, Van Gennip, De Graaf, Hamel, Hessing, Van Heukelum, Hoekzema, Ten Hoeve, Holdijk, Jurgens, Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije, Klink, Kox, Van der Lans, Van Leeuwen, Leijnse, Lemstra, Van der Linden, Linthorst, Luijten, Meindertsmas, Van Middelkoop, Nap-Borger, Noten, Van den Oosten, Platvoet, Putters, Van Raak, Rosenthal, Russell, Schouw, Schuurman, Slagter-Roukema, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Van Thijn, Thissen, Timmerman-Buck, Vedder-Wubben, Wagemakers, Walsma, Werner, Westerveld, Witteman, Witteveen, Woldring en De Wolff,

en mevrouw Van der Hoeven, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, en de heer De Geus, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid,

alsmede de Tweede-Kamerleden Vendrik en Verburg.

**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Essers, Middel, Doesburg en Maas-de Brouwer, wegens bezigheden elders;

Rabbinge, Ketting en Meulenbelt, wegens verblijf buitenslands;

Pruiksma, wegens ziekte.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

De **voorzitter**: Ingekomen is een beschikking van de Voorzitters van de Eerste en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal houdende de benoeming van:
- de heer G.J. Oplaat tot lid van de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad in plaats van de heer Van der Sande;
- de heer E.A.W. van der Sande tot plaatsvervangend lid van de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad in plaats van de heer Van Schijndel.

Deze beschikking ligt op de Griffie ter inzage. Ik stel voor, de beschikking voor kennisgeving aan te nemen.

**

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat voorgenomen beslissingen omtrent enkele ter instemming aangeboden JBZ-besluiten tijdens deze vergadering in de zaal ter inzage gelegd worden, conform het voorstel van de bijzondere commissie voor de JBZ-raad. De details omtrent deze besluiten en de adviezen van de bijzondere commissie voor de JBZ-raad worden als bijlage bij deze Handelingen opgenomen. Als aan het einde van de vergadering geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer heeft besloten conform dit advies.

**

(De bijlage is opgenomen aan het eind van deze editie.)<1>

*B

!Verzoekschriften!

Aan de orde is de behandeling van het volgende **voorstel van de commissie voor de Verzoekschriften**:

- adres van N. Aktalan te Rotte betreffende uitstel van betaling voor een belastingaanslag (gedrukt stuk Eerste Kamer, nr. XXXVIII-A).

De **voorzitter**: Ik stel voor, conform het voorstel van de commissie voor de Verzoekschriften te besluiten.

**

Daartoe wordt besloten.

*B

!Onafhankelijke risicobeoordeling Voedsel en Waren Autoriteit!

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Regeling van een onafhankelijke uitoefening van risicobeoordeling door de Voedsel en Waren Autoriteit (Wet onafhankelijke risicobeoordeling Voedsel en Waren Autoriteit) (29863).**

GE Corrigeerd Stenogram Eerste Kamer, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Dit wetsvoorstel wordt zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: Ik heet bij de stemmingen de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid welkom, die, in verband met verblijf buitenslands van de staatssecretaris van Financiën, namens de regering hierbij aanwezig is.
**

*B
!Stemmingen!

Aan de orde is de **stemming** over het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet inkomstenbelasting 2001 (Uitbreiding van de niet-aftrekbaarheid van kosten en lasten die verband houden met omkoping) (28873)**.

(Zie vergadering van 11 april 2006.)

Het wetsvoorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

*B
!Stemmingen!

Aan de orde is de **stemming** over het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet inkomstenbelasting 2001 ingeval wetsvoorstel 28873 houdende uitbreiding van de niet-aftrekbaarheid van kosten en lasten die verband houden met omkoping kracht van wet verkrijgt (30405)**.

(Zie vergadering van 11 april 2006.)

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, GroenLinks, de SP, D66 en de Onafhankelijke Senaatsfractie tegen dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.
**

*B
!Openbaarheid topinkomens!

Aan de orde is de behandeling van:
- het voorstel van wet van de leden Vendrik en Verburg tot wijziging van de Wet op de ondernemingsraden in verband met het verschaffen van openbaarheid over de hoogte van inkomens van topkader, bestuurders en toezichthouders van ondernemingen (Wet Harrewijn) (28163).

De **voorzitter**: Ik heet de initiatiefnemers, de heer Vendrik en mevrouw Verburg, welkom, die het bijzondere genoegen mogen smaken om dit wetsvoorstel in de Eerste Kamer te verdedigen. Eveneens heet ik welkom de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de heren Raaijmakers en Van Holstein die hier in hun hoedanigheid als adviseurs van de initiatiefnemers aanwezig zijn.
**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Leijnse** (PvdA): Mevrouw de voorzitter. Inkomens, en vooral topinkomens, mogen zich de laatste tijd in een ongemene belangstelling verheugen. Daar is reden voor, omdat hier en daar de verhoudingen volkomen zijn zoekgeraakt. Wie de bestuurdersinkomens van de ondernemingen ziet die in de beursindex voorkomen, vraagt zich af hoe nuttig en onvervangbaar de arbeid van één persoon moet zijn om een tegenprestatie van 1,5 tot 2,5 mln. per jaar te rechtvaardigen in een samenleving waar meer dan een miljoen huishoudens met minder dan €20.000 rondkomt en het modale inkomen de €35.000 niet te boven gaat. Hoewel over de vraag wat rechtvaardige inkomensverhoudingen zijn de meningen ver uiteenlopen, bestaat algemeen het gevoel dat hier sprake is van ongerechtvaardigde verschillen.

Dat deze discussie recentelijk weer op de politieke agenda is gekomen, heeft de volle instemming van de PvdA. Nog maar een dikke dertig jaar geleden vermeldde het verkiezingsprogramma van mijn partij dat gestreefd werd naar een rechtvaardige verhouding van 1:5 tussen het minimuminkomen en het hoogste inkomen. Radicale stromingen in de partij vonden dit nog veel te genereus: 1:3 zou beter zijn. In de jaren die volgden, heeft in de landspolitiek echter een geheel andere opvatting gedomineerd. In die opvatting was de inkomensvorming onderwerp van private overeenkomst en als zodanig geheel vrij. De overheid moest zich niet met de inkomensverhoudingen bemoeien. Sommige partijen begonnen er een gewoonte van te maken om hun tegenstanders te verwijten dat ze inkomenspolitiek wilden bedrijven. Alsof dat uitermate laakbaar zou zijn! Zelfs het fiscale instrument mocht niet meer gebruikt worden om de reële inkomensverhoudingen te beïnvloeden, terwijl het daar toch mede voor bedoeld is.

De afgelopen jaren zien wij echter een kentering in dit debat en blijkt de politieke belangstelling voor rechtvaardige inkomensverhoudingen weer toe te nemen. Helaas houdt de bereidheid tot effectief ingrijpen nog geen gelijke tred met de toonhoogte van de verontwaardiging, maar wat niet is kan komen. Zeker gezien het feit dat een van de indieners van het voorliggende initiatiefvoorstel zich herhaaldelijk heeft onderscheiden met forse uitspraken over ongerechtvaardigde topinkomens, wil ik bij deze discrepantie tussen woord en daad vandaag even stilstaan.

Hoewel de echt exorbitante topinkomens vooral in de particuliere sector worden verdiend, richt het politieke debat zich de laatste jaren bijna uitsluitend op de bestuurdersinkomens en de collectieve en semi-collectieve sector. Recent schijnt daarbij het inkomen van de minister-president zo niet de maat aller dingen, maar wel de limiet voor bestuurders in de collectieve sector te zijn geworden. Bij de wijsheid van die maat moet men grote vraagtekens zetten. Zij zal in de praktijk niet werken en wel om minstens twee redenen. In de eerste plaats is de schadeloosstelling van de minister-president, net als die van de ministers en de Kamerleden, in de eerste plaats een politiek inkomen. In alle beschaafde democratieën zijn

politieke inkomens naar verhouding laag. Dat is zo, omdat politici vertegenwoordigers van het volk zijn en zich dus ook in inkomen niet mijlenver boven het volk moeten verheffen. Verder is het zo, omdat de politiek een roeping moet blijven en niet een carrière. Mensen moet niet in de politiek gaan om het geld en ze moeten vooral ook niet aan hun zetel blijven vasthouden vanwege de inkomsten. Hoge politieke salarissen worden internationaal beschouwd als een teken dat er met de democratie iets niet in orde is. Politieke salarissen volgen het politieke democratische klimaat van de samenleving en hebben weinig te doen met rechtvaardige inkomensverhoudingen, laat staan dat zij daarvoor een maat zouden zijn.

Een tweede reden waarom er van het enthousiaste geroep over topinkomens zo weinig terecht zal komen, is dat het begrip collectieve sector enerzijds niet scherp gedefinieerd is en anderzijds zeker niet gelijkgesteld kan worden met ambtelijke diensten, zoals een ministerie. Nutsbedrijven, woningcorporaties, hogescholen, ziekenhuizen, universiteiten en regionale opleidingscentra zijn inmiddels private instellingen geworden. Hun omzet bestaat in belangrijke mate, of soms in overwegende mate, uit overheidsbijdragen of premiemiddelen, maar de diensten die zij verrichten worden niet afgenomen door de overheid, maar door de burgers. Veelal betalen die burgers een aanzienlijke directe bijdragen aan genoemde instellingen en is de overheid geen partij in deze transactie. Het valt dus moeilijk in te zien waarom de redenering dat topambtenaren van departementen niet meer mogen verdienen dan de minister-president die zij dienen zonder meer ook kan worden toegepast op bestuurders van allerlei instellingen die niet de minister-president maar de burger dienen. De lawaaierige pogingen die enkele ministers hebben gedaan om deze inkomens te beïnvloeden, zijn dan ook ineffectief gebleken. Er ontbreekt een overtuigende rechtvaardigingsgrond.

Hierbij speelt zeker ook een derde reden een rol en dat is de opmerkelijke onwil van de betrokken politici om over effectieve instrumenten te praten. Men heeft het zo druk met het zich in zijn vurige verontwaardiging tot de media wenden, en daarmee tot het woedende volk, dat kennelijk de tijd ontbreekt om aan te geven wat men er concreet aan wil doen. Wat kan de overheid eigenlijk doen om rechtvaardige inkomensverhoudingen te bewerkstelligen? En nog interessanter, in hoeverre zijn verschillende politieke partijen -- en met name zij die het hardste roepen -- werkelijk bereid om van dit instrumentarium gebruik te maken? Op dit punt in het debat wordt het vaak zo oorverdovend stil dat gevreesd moet worden dat het antwoord op die vraag luidt: bitter weinig.

Er staan, mevrouw de voorzitter, de overheid wel degelijk instrumenten ten dienste om rechtvaardige inkomensverhoudingen te bewerkstelligen en in dit kader topinkomens te matigen. In de eerste plaats is er het fiscale instrument. De Staat kan hoge inkomens afroemen om zo het nut van exorbitante beloningen te minimaliseren. Daarvoor is een hoog toptarief in de inkomstenbelasting nodig, terwijl ook het aftoppen van de hypotheekrenteaftrek en het maximaliseren van de aftrek van de pensioenpremies zeer zouden helpen, maar daar is de zittende coalitie niet toe bereid. Dus is de opbrengst van

iedere €100.000 extra inkomen, nog altijd €48.000 netto. Weinig reden om te matigen.

De heer **Terpstra** (CDA): Het CDA heeft indertijd voor de belastingherziening van staatssecretaris Bos gestemd. Door wijziging van het gehele belastingstelsel betaalden de rijken minder. Hebt u, achteraf gezien, spijt van uw daden in het verleden?

Voorzitter: Schuurman

De heer **Leijnse** (PvdA): Neen, dat mag u niet zo zien. U zegt terecht dat onze beide partijen voor de belastingherziening hebben gestemd. In het kader daarvan is het toptarief verlaagd van 60 naar 52%. Op dat punt dwalen wij gezamenlijk. Ik zeg nu dat er wel degelijk fiscale instrumenten zijn en dat het toptarief daar één van is. In de sfeer van de aftrekposten kunnen instrumenten worden gehanteerd die het verhogen van alle hoge inkomens minder aantrekkelijk maken, omdat de netto-opbrengst daarvan minder is.

Als men niet, zoals vanouds, de fiscale weg wil volgen, moet de overheid rechtstreeks ingrijpen in de inkomensvorming. Dat kan overigens ook op verschillende manieren. Waar de Staat een substantieel deel van de aandelen houdt, kan zij via de algemene vergadering van aandeelhouders rechtstreeks het door de commissarissen gevoerde beloningsbeleid beïnvloeden. Zo kunnen gemeenten en provincies direct het inkomen van de bestuurders van nutsbedrijven bijstellen en kan de minister van Financiën de voorzitter van de raad van bestuur van Schiphol aanzienlijk in inkomen laten teruggaan. Voor uw informatie: wij praten hier over jaarinkomens van 6 tot 8 ton.

Het valt op dat dit gewoon niet gebeurt. Bij alle verontwaardiging van de minister-president en andere kabinetsleden over exorbitante topinkomens blijkt men niet bereid te zijn om daadwerkelijk in te grijpen als men daartoe de macht heeft. Bij Schiphol, noch bij de nutsbedrijven of bij alle andere overheidsdeelnemingen zien we een systematisch optreden van de regering tot matiging van de topinkomens aldaar.

De overheid kan de inkomens matigen in een veelheid van instellingen waarvan men geen aandelen houdt, maar die meer of minder met overheids subsidie werken. Via de subsidie- of bekostigingsvoorwaarden kan de overheid regels stellen aan het functioneren van deze instellingen, ook wat betreft de salarissen die zij aan hun bestuurders betalen. Zo heeft de minister van Onderwijs in de jaren 2000 en 2001 bij algemene maatregel van bestuur normen gesteld aan de beloningen van bestuurders van respectievelijk hogescholen en universiteiten. Deze algemene maatregel van bestuur is bij de Tweede Kamer voorgehangen en heeft daar geen aanleiding gegeven tot opmerkingen. In recente onderzoeken op basis van de jaarverslagen is vastgesteld dat een aanzienlijk aantal bestuurders van hogescholen en vooral van universiteiten beduidend meer verdient dan de minister-president. Een aantal voorzitters zit zelfs ruim boven de €200.000. Het zou interessant zijn om na te gaan of deze inkomens in overeenstemming zijn met de bij algemene maatregel van bestuur gestelde regels. Het feit dat wij de minister van

OCW nog niet gehoord hebben, doet mij vermoeden dat er geen sprake is van strijdigheid met de regels. Waar de overheid de gelegenheid neemt om regels te stellen aan de inkomens, doet zij dat doorgaans dus zo dat er een grote vrijheid blijft om niet te matigen.

Ik heb zo lang stilgestaan bij de aanzienlijke discrepantie tussen enerzijds de retoriek van het kabinet en delen van de Tweede Kamer over topinkomens en anderzijds de bereidheid om daadwerkelijk in te grijpen, omdat ik meen dat wij hier te maken hebben met een ernstige vorm van populisme die de geloofwaardigheid van de democratische politiek ondermijnt. De burger wordt dag aan dag vergast op politici die overlopen van verontwaardiging over nieuwe beloningsexcessen om vervolgens een paar dagen later te merken dat het allemaal nog erger kan en dat de overheid overigens niet bereid is om daar iets aan te doen. Dit soort gratuite verontwaardiging voedt het gevoel dat het Binnenhof een soort poppenkast is, waar een stoet van Jan Klaassens en Katrijnen zich uitput in populaire emoties, maar waar verder natuurlijk geen serieus beleid wordt gevoerd.

Dit alles zou hier vanmiddag buiten beschouwing kunnen blijven als ook het voorliggende wetsvoorstel niet een voorbeeld van weinig daadkracht zou zijn. Met dit voorstel, een uitbreiding van het informatierecht van de ondernemingsraad op het punt van de inkomensverhoudingen binnen de onderneming, trachten de initiatiefnemers een nieuw instrument van inkomensbeleid te introduceren, namelijk sociale controle. Door over de inkomens van bestuurders, toezichthouders en managers informatie te geven aan de ondernemingsraad, scheidt men de mogelijkheid dat via sociale controle matiging wordt afgedwongen. Op deze wijze kan immers een verband worden gelegd tussen de stijging van de bestuurders- en managementbeloningen en de beperkte loonontwikkeling van de gewone werknemers die onder de cao vallen.

Over de matigende werking van dit type openbaarheid lopen de meningen overigens uiteen. Sommigen menen dat openbaarheid van inkomens vooral tot een "haasje-over"-effect leidt: de hoogste inkomens worden vanzelf de norm. Die opvatting is niet helemaal van evidentie ontbloot, want een zeker "haasje-over"-effect is de afgelopen jaren onmiskenbaar opgetreden bij vele geheel en half geprivatiseerde instellingen in de collectieve sector. Raden van toezicht, die overwegend bestaan uit managers en ondernemers uit particuliere bedrijven, hebben talrijke objectieve beloningsvergelijkingen laten verrichten, bijvoorbeeld door Berenschot. Daaruit bleek in de meeste gevallen een aanzienlijke salarisstijging. Die raden van toezicht vonden dat ook heel normaal, want zij begrepen toch al niet waarom de bestuurders van hun instelling zo hard wilden werken voor een bedrag waarvan in hun oude bedrijf de eerste de beste sales manager zijn bed nog niet uit wilde komen. In het echte bedrijfsleven wordt namelijk veel meer betaald voor werk van een soortgelijk niveau. Om het kort te formuleren: wanneer die maatstaf eenmaal ergens in de collectieve sector is toegepast, volgt via beloningsvergelijking de rest na enige tijd vanzelf.

Ondanks de onmiskenbaar opstuwende werking van die salarisvergelijkingen geloof ik niet dat daarin een

valide argument is gelegen tegen openbaarheid. De PvdA heeft altijd meer belang gehecht aan de controlefunctie die van grotere openbaarheid kan uitgaan. Stel controlerende organen, zoals de ondernemingsraad, in staat om kennis te nemen van de werkelijke beloningen en geef hun de gelegenheid om hun mening te geven over gerechtvaardigde ontwikkelingen. Dan ontstaat vanzelf een druk om tot aanvaardbare verhoudingen te komen. In dit licht is de voorliggende uitbreiding van de informatierechten van de ondernemingsraad een welkome stap voorwaarts. Dit wetsvoorstel plaatst de beloningsverhoudingen op de agenda van het medezeggenschapsorgaan en wil daarbij zodanige informatie meegeven dat hierover een vruchtbare discussie met de bestuurder kan worden gevoerd. Die discussie op zich is een vorm van sociale controle die op den duur moet leiden tot matiging van de inkomensontwikkeling aan de top én als rechtvaardig ervaren inkomensverhoudingen binnen het bedrijf.

De goede intenties van de indieners staan hier dan ook niet ter discussie. Anders ligt het met de vraag of zij een adequate formulering hebben gegeven aan de gewenste informatierechten. Daar past een groot vraagteken. Na alle retoriek over het nut van openbaarheid treedt ook bij de indieners een treffende verlamming op wanneer het moment gekomen is om concreet te worden. Het informatierecht dat hier aan de ondernemingsraad wordt gegeven, is immers zo bescheiden dat betwijfeld moet worden of het erg effectief kan zijn. De kern van het informatierecht is omschreven in het voorgestelde nieuwe artikel 31d, eerste en tweede lid van de Wet op de ondernemingsraden. In de aanvankelijk door Harrewijn en Rosenmöller voorgestelde tekst werd de ondernemer verplicht om de ondernemingsraad schriftelijke informatie te verschaffen over de beloning en andere arbeidsvoorwaarden per groep in de onderneming werkzame personen én -- in het tweede lid -- per bestuurder en lid van het toezichthoudende orgaan. In het voorliggende wetsvoorstel is alleen sprake van informatie over beloningen en andere arbeidsvoorwaarden per groep van werkzame personen, van het bestuur als geheel en van het toezichthoudende orgaan als geheel. Bovendien wordt voorgesteld om, indien zo'n groep, bestuur of orgaan uit minder dan vijf personen bestaat, de gegevens samen te voegen met die van anderen. Voorts wordt de werking van de wetswijziging beperkt tot ondernemingen met meer dan honderd werknemers.

Deze voorstellen betekenen dat de ondernemingsraad slechts in zeer uitzonderlijke gevallen bruikbare informatie zal krijgen over de beloning van bestuurders en toezichthouders. Het is namelijk een hoge uitzondering dat een bestuur bestaat uit vijf of meer personen. In de praktijk bestaan raden van bestuur meestal uit twee of drie en bij hoge uitzondering uit vier personen. In al die gevallen mag de vereiste informatie worden samengetrokken met die van een andere groep, bijvoorbeeld de toezichthouders of het topmanagement. Die functionarissen verdienen echter als regel zeer veel minder dan de bestuurders, waardoor het totaalcijfer voor de samengestelde groep bijzonder weinig inzicht geeft in de individuele beloningen. Om een realistisch voorbeeld te noemen: in een onderneming met ruim vijfhonderd

werknemers verdienen twee leden van de raad van bestuur respectievelijk €400.000 en €280.000 bruto per jaar, de president-commissaris verdient €25.000 en de vier commissarissen verdienen ieder €20.000. Op basis van het wetsvoorstel zal de ondernemingsraad van dit bedrijf als informatie krijgen dat de groep van zeven bestuurders en toezichthouders in totaal €785.000 verdient. Dat is gemiddeld per persoon ruim €112.000. Dit gegeven zegt dus niets over de werkelijke beloningen en nog minder over de onderlinge verhoudingen.

De ondernemingsraad kan zijn informatie ook ergens anders vandaan halen. Recente wijzigingen in het structuurregime, de Wet op de jaarrekening en de code voor good governance verplichten vele ondernemingen en instellingen in de collectieve sector immers om in het jaarverslag de beloningen en emolumenten per bestuurder en toezichthouder te vermelden. Heel veel bedrijven en instellingen doen dit inmiddels al, evenals grote instellingen in de collectieve sector. Bovendien zien wij dat vrijwel alle andere Europese landen beloningsinformatie per bestuurder voorschrijven, in jaarverslagen en in informatie aan de ondernemingsraden.

Tegen die achtergrond is slecht te begrijpen waarom de indieners de voorgestelde informatieplicht zo hebben afgezwakt, ja zelfs vrijwel tandoeloo hebben gemaakt. Datgene waarop de ondernemingsraad in hun visie recht heeft, blijft ver achter bij het internationale gebruik, wordt door de openbare jaarverslaggeving overtroffen en is daardoor in de praktijk nauwelijks bruikbaar voor het gestelde doel, het entameren van een zinnig debat over de beloningsverhoudingen, inclusief de management- en bestuurdersinkomens. Om medezeggenschap en sociale controle op topinkomens werkelijk verder te brengen, zou de wettekst een informatierecht op de inkomens van individuele bestuurders en toezichthouders moeten bevatten. Ook is het van belang dat de ondernemingsraad informatie krijgt over de criteria waarop de toekenning van bonussen en prestatiegebonden beloningen gebaseerd zijn. Deze bonussen en prestatiegebonden beloningen belopen niet zelden een kwart tot de helft van het bestuurdersinkomen, wat de inhoud en toepassing van die criteria tot een belangrijk deel van het beloningsbeleid maakt. Een goed debat over prestatiecriteria kan ook zeer helpen bij de rechtvaardiging en aanvaarding van substantiële bonussen en overige beloningen. De obligate verontwaardiging zou daardoor wellicht kunnen afnemen.

Ik hoor graag van de indieners, maar vooral van de minister wat zij van deze twee mogelijke uitbreidingen van het informatierecht vinden. Als zij, net als de PvdA, deze uitbreidingen wenselijk vinden, kan wellicht enig uitzicht worden geboden op aanvullende wetswijziging. Als dit uitzicht er niet is, komt het voorliggende wetsvoorstel gevaarlijk dicht bij symboolwetgeving: enerzijds is het dan symbolisch voor de diep gevoelde wens om beloningen op een rechtvaardige manier op elkaar af te stemmen, maar anderzijds ook voor de onwil van de politieke meerderheid in dit land om hiertoe effectieve instrumenten te scheppen en te gebruiken. Ik wacht de antwoorden van de indieners en van de minister met belangstelling af.

De heer **Van Raak** (SP): U begon met het prachtige verhaal dat er, wat u betreft, in de discussie over topinkomens een discrepantie is tussen woord en daad. U nam zelfs het woord "populisme" in de mond. Een van de effectieve instrumenten die u noemt, is het publieke aandeelhouderschap, bijvoorbeeld van gemeenten en provincies. Ik heb het eind van uw verhaal even afgewacht, want ik dacht dat u natuurlijk ook zou aangeven hoe u ervoor kunt zorgen dat ook binnen uw eigen partij de discrepantie tussen woord en daad kleiner wordt. Vaak zijn die publieke aandeelhouders gemeenten en provincies, bijvoorbeeld in de energiesector. Wat gaat u doen om er in ieder geval bij de PvdA voor te zorgen dat het verschil tussen woord en daad kleiner wordt?

De heer **Leijnse** (PvdA): Volgens mij heb ik dat vrij duidelijk gezegd. Juist in de door u bedoelde passage had ik het over de mogelijkheid om daar waar de rijksoverheid of provinciale en gemeentelijke overheden een meerderheid van de aandelen in bepaalde bedrijven in bezit hebben, het beloningsbeleid van de commissarissen en dus de beloningen van de top rechtstreeks te beïnvloeden. Ik heb twee voorbeelden genoemd: de nutsbedrijven waarin de provincie en de gemeenten een groot aandelenpakket hebben en Schiphol, waarvan het Rijk en de gemeente Amsterdam een groot aandelenpakket hebben. Dat lijkt mij eerlijk gezegd helder genoeg.

De heer **Van Raak** (SP): Dat kan al heel lang, maar dat gebeurt niet. U signaleert dat er in de discussie over topinkomens een groot verschil is tussen woord en daad; daarbij verwijst u zeer terecht naar de regeringstafel. Binnen uw eigen partij, die in heel veel gemeenten en provincies een grote zeggenschap heeft, gebeurt het echter ook niet. Moet u dus niet meer naar uw eigen partij kijken en uw eigen bestuurders in provincies en gemeenten ertoe aanzetten om dat goede werk wel te doen?

De heer **Leijnse** (PvdA): Ik heb in mijn betoog mijn eigen partij toch niet uitgezonderd? Ik heb een algemene uitspraak gedaan over het hanteren van instrumenten die wij hebben. Ik heb gezegd: als wij zo verontwaardigd zijn over de hoogte van de topinkomens -- ik heb als voorbeeld de nutsbedrijven genoemd, maar er zijn natuurlijk vele andere voorbeelden -- is een van de instrumenten...

De heer **Van Raak** (SP): Het gaat er niet om dat er nieuwe instrumenten moeten komen. Het gaat erom dat de instrumenten die wij hebben, gebruikt worden. Veel leden van uw partij gebruiken die instrumenten niet. Hoe gaat u ervoor zorgen dat zij niet meer populistisch zijn en dat het verschil tussen woord en daad bij hen niet meer zo groot is? Met andere woorden: hoe gaat u hen ertoe aanzetten om tot daden te komen?

De heer **Leijnse** (PvdA): Ik heb heel duidelijk gezegd dat er, daar waar je een flink deel van de aandelen in handen hebt, instrumenten zijn. Als dat niet zo is, kun je via de subsidie en de bekostigingsvoorwaarden rechtstreeks invloed uitoefenen op de beloning. Die instrumenten zijn beschikbaar. Ik heb de voorbeelden genoemd. Dat lijkt mij eerlijk gezegd zeer helder. Dat is een oproep aan degenen

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

die de aandelen in handen hebben, om die instrumenten te gebruiken in overeenstemming met de wijze waarop zij zich uitdrukken over de gewenstheid van bepaalde topinkomens.

*N

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Mijnheer de voorzitter. Zoals de VVD-fractie in haar inbreng voor het voorlopig verslag van de vaste Kamercommissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid in september 2005 al heeft aangegeven, heeft zij grote bezwaren tegen dit wetsvoorstel. In de eerste plaats spoort de titel van het wetsvoorstel, "het verschaffen van openbaarheid over de hoogte van inkomens van topkader, bestuurders en toezichthouders van ondernemingen", dus naar buiten toe, niet met het doel van de wijziging van de Wet op de ondernemingsraden, zoals deze blijkt uit de wetsartikelen. Dat doel is het aan een intern orgaan van de onderneming, de ondernemingsraad, inzicht geven in de beloning van alle werknemers. Deze gegevens blijven, terecht, binnen de onderneming.

In de tweede plaats kan de VVD-fractie de indieners niet volgen in hun overtuiging dat dit inzicht in de beloningsgegevens een matigende werking zou hebben op de topinkomens in de onderneming. De VVD-fractie ziet niet in hoe een informatieplicht aan de ondernemingsraad binnen een beperkt aantal ondernemingen, zoals gedefinieerd in de wet, het achterliggende doel, matiging van de topinkomens, ook maar enigszins zou kunnen bereiken. Bovendien kan en mag een ondernemingsraad met deze informatie niet veel doen, zodat naar de inschatting van de VVD-fractie deze uitbreiding van de bevoegdheden van de ondernemingsraad eerder tot frustratie dan tot een constructieve aanpak zullen leiden. Voor de VVD-fractie is hierbij de conclusie: laat de ondernemingsraad zijn kerntaak met de daartoe behorende bevoegdheden kunnen uitvoeren en zadel hem niet op met taken die nauwelijks iets aan de kerntaak toevoegen. Daarnaast hebben ondernemingen die vallen onder Titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, zoals de heer Leijnse ook al aangaf, nu reeds een verplichting tot openbaarmaking van het bedrag van bezoldigingen, pensioenlasten en uitkeringen van de bestuurders en commissarissen. Voor deze ondernemingen voegt het wetsvoorstel enerzijds niets toe en anderzijds vraagt het om extra inspanningen.

De VVD-fractie heeft de indieners gevraagd naar de internationale dimensie van het wetsvoorstel. Daarop hebben zij geantwoord met een overzicht van "openbaarmaking beloningsgegevens internationaal". Ook daarbij gaat het echter weer om openbaarmaking, dus naar buiten toe. Dat overzicht past dus eerder bij de Wet topinkomens dan bij dit wetsvoorstel, dat een wijziging van de Wet op de ondernemingsraden inhoudt.

Voor de VVD-fractie blijven haar ernstige bezwaren tegen dit wetsvoorstel overeind staan. Toch wil zij met de indieners over enkele punten van gedachten wisselen. Volgens de VVD-fractie hebben de ondernemingsraden, zoals al eerder genoemd, geen bevoegdheden op het gebied van de inkomens van individuele bestuurders en werknemers.

Arbeidsinhoudelijke afspraken hebben geen "automatische" doorwerking in arbeidscontracten. De indieners menen dat het instemmingsrecht van de ondernemingsraad voor arbeidsvoorwaardelijke regelingen aan belang wint vanwege het toenemend aantal raam-cao's, maar die gaan eigenlijk nooit over lonen. Het feit dat alle arbeidsvoorwaardelijke regelingen in geld moeten worden uitgedrukt, ook bijvoorbeeld scholing, is niet werkbaar. De VVD-fractie heeft geen bevredigend antwoord gekregen op haar vraag over de situatie waarin een groepsondernemingsraad of een centrale ondernemingsraad uitsluitend bevoegd is om aangelegenheden te behandelen die van belang zijn voor alle of een meerderheid van de ondernemingen waarvoor deze is ingesteld. Als het beloningsbeleid niet door de lokale ondernemer, maar op concernniveau wordt vastgesteld, is het niet relevant om deze informatie aan de lokale ondernemingsraad te verstrekken. Bovendien dient in het geval van de bevoegdheid van gor of cor artikel 35 van de Wet op de Ondernemingsraden te worden bijgesteld. De VVD-fractie blijft daarnaast van oordeel dat administratieve lasten voor een bedrijf eerder zullen toenemen dan afnemen. Het antwoord van de indieners op deze vraag heeft mijn fractie niet overtuigd.

De conclusie van de VVD-fractie uit het voorgaande moge duidelijk zijn: ondanks de sympathie die de fractie in principe voelt voor leden van de Tweede Kamer die een initiatiefwet indienen en het respect dat de fractie heeft voor de oorspronkelijke indiener, de overleden heer Harrewijn, is zij de overtuiging toegedaan dat deze wet haar doel niet zal bereiken en, gezien de ontwikkelingen sedert de indiening in 2001, ook niet noodzakelijk is. Zij zal dan ook tegen dit wetsvoorstel stemmen.

*N

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Voorzitter. De heer Harrewijn koesterde grote idealen op het terrein van de sociale rechtvaardigheid. Wat hem als politicus bijzonder maakte, was dat hij meeslepend over zijn idealen kon praten, deze kon uitdragen en tegelijk altijd bereid was om kleine stappen te zetten en te onderhandelen om die idealen te bereiken. De kleine stappen die hij kon zetten, maakten van hem geen ongelooftwaardig politicus, daar hij onvermoeibaar naar zijn idealen bleef streven.

Dit wetsvoorstel is zo'n kleine stap; ik kan niet anders zeggen. Maar het is geen onbelangrijke stap. Een dergelijke stap kenmerkt de politicus Ab Harrewijn: hij was ervan overtuigd dat transparantie, verantwoording, discussie, debat en medezeggenschap belangrijke instrumenten waren om zijn idealen te verwezenlijken. Daarover gaat dit wetsvoorstel. Het beoogt discussies binnen bedrijven over inkomens van bestuurders en commissarissen, met als verwachting -- dit inclusief een klein vraagteken -- dat zo'n discussie kan leiden tot de matiging van topinkomens -- in alle bescheidenheid, overigens. Harrewijn zei hierover dat niet een-op-een zal kunnen worden aangetoond dat dit wetsvoorstel leidt tot matiging van topinkomens, maar het zou in ieder geval leiden tot een zinvol debat over topinkomens.

Jammer genoeg is in de loop van de behandeling van dit wetsvoorstel de toch al kleine stap die Ab Harrewijn wilde zetten, nog wat kleiner geworden. De wijzigingen hebben het wetsvoorstel aan belang doen inboeten, met name in de werkingsfeer ervan. Mijn fractie betreurt die wijzigingen. Dat de openbaarheid van het inkomen niet zou gelden voor de natuurlijke persoon die directeur-groootaandeelhouder is van een vennootschap, is op zichzelf wel te billijken, maar mijn fractie betreurt de andere twee elementen die er later in zijn geslopen, waaronder de clustering van de gegevensverstrekking over groepjes van vijf werknemers/managers/bestuurders/toezichhouders. Wij begrijpen de achtergronden daarvan, maar wij vinden ook dat de discussie over de privacybescherming in relatie tot de openbaarheid van dit soort inkomens inmiddels wat is achterhaald. Is de koudwatervrees die zich uitte in die clustering door de toenemende openbaarheid van inkomens, zowel in de gesubsidieerde sector als bij de grote vennootschappen, in de loop der jaren niet wat achterhaald? Graag hoor ik de opvatting hierover van de indieners en van de minister.

Belangrijker is de kritiek van mijn fractie op de keuze voor de grens van honderd werknemers. Aanvankelijk was voorgesteld om het informatierecht te koppelen aan de instellingsgrens van een ondernemingsraad: vijftig in de onderneming werkzame personen. De keuze voor een andere grens is niet alleen een systeembreuk in het kader van de Wet op de Ondernemingsraden. Deze was indertijd misschien nog te verkopen toen een wetsvoorstel medezeggenschap werknemers boven de markt hing, maar ik heb begrepen dat deze bloem inmiddels in de knop is gebroken. Ik kan geen andere regel in de WOR vinden die een differentiatie aanbrengt tussen ondernemingsraden die bepaalde rechten wel en ondernemingsraden die bepaalde rechten niet hebben -- los van groepsondernemingsraden en centrale ondernemingsraden geredeneerd. Een or is een or en heeft alle rechten die de WOR hem toekent. Dit wetsvoorstel vormt hierop een systeembreuk en dat vind ik jammer. Bovendien leidt een en ander tot vragen over de toepassingsbereidheid in concrete situaties. Laat ik een casus geven, dan wordt dit probleem wellicht duidelijker. Ik heb een bedrijf met driehonderd werknemers, verdeeld over vier dochters, met 75 werknemers per dochter. Waaraan moet de holding informatie verschaffen: aan de dochters of aan de or van de holding? En als die geen or heeft? Kortom, als een bepaald bedrijf meer dan vijftig medewerkers heeft, maar minder dan honderd, en het deel uitmaakt van een groep met meer dan honderd werknemers, wat houdt dit informatierecht dan in?

Los van deze kritiek acht mijn fractie dit wetsvoorstel belangrijk; niet alleen als symbool, maar ook als aanjager, misschien juist voor de kleinere bedrijven, om meer transparantie te bewerkstelligen over de topinkomens en de ontwikkeling daarvan. De handelwijze van Ab Harrewijn indachtig, "als het niet kan zoals het moet, dan moet het maar zoals het kan", zal mijn fractie dit wetsvoorstel steunen.

*N

De heer **Terpstra** (CDA): Voorzitter. Vandaag bespreken we het initiatief van de leden Vendrik en Verburg, als sluitstuk van een langdurige parlementaire behandeling van het oorspronkelijke initiatief van de leden Harrewijn en Rosenmöller van december 2001. Uit respect voor de heer Harrewijn draagt het wetsvoorstel nog steeds zijn naam. De CDA-fractie kan zich geheel aansluiten bij alles wat mevrouw De Wolff heeft gezegd over de inzet van de heer Harrewijn op dit gebied.

Aan het slot van de uitgebreide en diepgaande beschouwingen in de Tweede Kamer deelde de minister mede, deze wet te zijner tijd op te willen nemen in de Wet medezeggenschap werknemers. Wij betreuren het dat de behandeling van deze wet is gestaakt in verband met het geringe draagvlak aan de overkant. Immers, het was ons duidelijk dat de initiatiefnemers en de regering elkaar vrij dicht waren genaderd. Het belangrijkste verschilpunt was nog de reikwijdte van de wet.

Nu het is mislukt, zullen we ons een oordeel moeten vormen over dit huidige wetsvoorstel. Uit het feit dat politiek Den Haag en het land zich dagen kunnen bezighouden met het salaris van één persoon blijkt wel het grote belang van de onderlinge inkomensverhoudingen. Alle diepgaande en waardevolle beschouwingen die de heer Leijnse hierover hield, kunnen wij ruwweg volgen. De emoties lopen daarbij hoog op, vergelijkbaar met de emoties over de dode mus uit Leeuwarden waarover ik uitgebreid sprak bij de algemene financiële beschouwingen. Wij vinden het nationale parlement niet meer het aangewezen orgaan voor deze discussies over de salarissen van individuen. In de jaren zeventig van de vorige eeuw is er wel geprobeerd een soort nationale inkomenspolitiek tot stand te brengen onder leiding van het ministerie van Sociale Zaken -- toentertijd nog zonder Werkgelegenheid. Dit beleid is naar ons idee definitief begraven door het Akkoord van Wassenaar uit 1982. "Decentraal beleid" en "eigen verantwoordelijkheid" werden de nieuwe begrippen.

Op het afscheidssymposium afgelopen donderdag van Eddy Broekema, de veelgeprezen secretaris van de Stichting van de Arbeid, is mij weer duidelijk geworden dat werkgevers en werknemers deze lijn nog steeds als uitgangspunt van hun beleid nemen. Ik kreeg hier en daar de indruk dat de heer Leijnse een beetje verlangt naar een soort nationaal inzicht in alles, gestuurd door het Rijk, zoals we dat in de jaren zeventig ook hebben geprobeerd. Maar bij een decentraal beleid hoort naar mijn idee ook een grotere openheid en het afleggen van verantwoordelijkheid aan de samenleving, de aandeelhouders en de werknemers. Dit laatste aspect wordt steeds belangrijker, mede door bepaalde excessen die zich hebben voorgedaan.

In het licht van deze ontwikkeling, waardoor ondernemingen zich meer moeten verantwoorden naar ondernemingsraad, kapitaalverschaffers en samenleving, kunnen wij helemaal instemmen met de geest van de wet. Immers, de wet regelt de informatieplicht van het bestuur jegens de ondernemingsraad op het gebied van de onderlinge beloningen binnen het bedrijf. Ook kunnen wij instemmen met de beperking tot bedrijven met meer dan honderd werknemers.

De heer **Leijnse** (PvdA): Voorzitter. Nu de heer Terpstra zich ruwweg bij mijn opvattingen over het inkomensbeleid heeft aangesloten, is het misschien verstandig om wat preciezer in te gaan op een detail, en wel de kwestie van de normstelling. Hij zei dat het lijkt dat Leijnse terug wil naar de gouden jaren zeventig, toen we nog opvattingen hadden over rechtvaardige inkomensverhoudingen, maar dat laat ik in het midden. Interessanter is wat hijzelf in dit opzicht vindt. Hij vindt het niet wenselijk dat de Kamer zich voortdurend uitspreekt over individuele inkomens; ik neem aan dat mevrouw Verburg een aantekening heeft gemaakt van die opmerking. Maar vindt hij het wel wenselijk dat wij hier in Den Haag een soort norm ontwikkelen, zoals dat men in de collectieve sector niet meer mag verdienen dan het salaris van de minister-president? Wat is zijn opvatting over die norm?

De heer **Terpstra** (CDA): Het belangrijkste is dat wij vinden dat kapitaalverschaffers en werknemers zich decentraal bezighouden met de normering in de bedrijven zelf. Naar mijn mening is het Rijk niet de meest aangewezen figuur om normen te ontwikkelen ten aanzien van de beloningen in allerlei bedrijven; wij vinden dat aandeelhouders, bijvoorbeeld provincies en gemeenten die aandeelhouder zijn van bepaalde bedrijven, hierbij een belangrijke rol spelen. Een debat in het nationale parlement over hoe dit zou moeten worden gedaan door anderen vind ik in het algemeen niet geweldig waardevol.

De heer **Leijnse** (PvdA): Ik neem aan dat uw opvatting over het decentrale debat over de normering van inkomens ook geldt voor instellingen in de collectieve sector. Zoiets maakt de norm van het inkomen van de minister-president niet vreselijk relevant.

De heer **Terpstra** (CDA): Gevoelsmatig kan ik uw visie volgen. Ik vind een zekere normering ten aanzien van het ambtelijk apparaat wel een goede zaak, maar ik wil dit niet voor 100% vertalen naar allerlei "staatsbedrijven", waarvan of het Rijk, of provincies of gemeenten eigenaar zijn. Dan krijg je een dubbele verantwoordelijkheid. Wij willen nationaal de morele discussie, maar de invloed van aandeelhouders en ondernemingsraad willen wij niet vervangen door debatten in Den Haag.

De heer **Leijnse** (PvdA): Dit geldt voor de nutsbedrijven, maar ook voor universiteiten, hogescholen, woningbouwcorporaties, dus waar de overheid eigenlijk alleen op de achtergrond aanwezig is?

De heer **Terpstra** (CDA): Ja. De overheid is daar moreel normerend aanwezig, niet wetgevend.

Een zinvolle discussie over de onderlinge verhoudingen tussen groepen werknemers vereist naar ons idee wel een zekere omvang van het personeel; vandaar dat wij instemmen met de grens van honderd werknemers. Wij willen verder op een aantal punten verheldering van beide indieners. Nu dit wetsvoorstel de informatieplicht regelt jegens de ondernemingsraad gaan wij ervan uit dat er daarom ook minder behoefte zal zijn aan openbare debatten over beloningen van bestuurders in bedrijven.

Delen beide indieners deze mening? En zullen zij zichzelf in de toekomst ook overeenkomstig gedragen?

Alhoewel de wet gaat over bestuurders geldt de informatieverplichting voor alle werknemers. Indien een bedrijf valt onder een bepaalde cao, kan het bestuur dan volstaan met een verwijzing naar deze cao en de toepassing hiervan in het bedrijf, waardoor de extra verplichting, inclusief de administratieve lasten, alleen maar gaat over het niet-cao-personeel en de bestuurders van de onderneming?

Met name VNO-NCW heeft gewezen op de nadelen van deze wet voor ons land als vestigingsplaats voor dochters van buitenlandse ondernemingen. De indieners verdedigen zich onder meer met de stelling dat het buitenland met betrekking tot dit onderwerp ook niet stil zit. Op zichzelf is dat uiteraard een goede zaak. Daarbij is gebruikgemaakt van informatie van een boek van Guido Ferrari. Ik heb dat boek zelf niet gelezen, vandaar dat ik me beperk tot een vraag over het staatje over bedrijven. Daar staat dat Engeland, Frankrijk en Zweden een individuele openbaarheid kennen van de beloning van bestuurders. Bij Zweden wordt vermeld dat dit alleen geldt voor aan de beurs genoteerde ondernemingen. Dit lijkt een beetje op het systeem in Nederland.

Wij willen de indieners de vraag voorleggen of deze openbaarheid in de andere landen, Engeland, Frankrijk en Duitsland, ook geldt voor de bedrijven waarover dit wetsvoorstel gaat. Omdat wij met name zijn geïnteresseerd in onze oosterburen, richt onze vraag zich op de reikwijdte van het nieuwe "Vorstandsverguetungsoffenlegungsgesetz": welke bedrijven vallen daaronder?

Alhoewel investeringen uit Amerika zeer belangrijk zijn en die uit China en India steeds belangrijker worden, hebben wij er begrip voor dat deze landen niet zijn meegenomen in het staatje. Wij gaan immers uit van een Europees sociaal model ten aanzien van medezeggenschap van werknemers; die verschillen weliswaar per land, maar het Europees sociaal model wijkt nogal af van dat in Amerika en China. Wij willen geen visie op dat soort verschillen, maar wij willen wel weten hoe binnen Europa de medezeggenschap van werknemers via ondernemingsraden zich ontwikkelt ten aanzien van de informatieverplichting met betrekking tot beloningen.

Voor de minister heb ik nog twee vragen. Kan de bewindsman leven met deze wet in het licht van zijn eigen, weliswaar gestrande, wetsvoorstel over de medezeggenschap van werknemers? En hoe kijkt de regering aan tegen het met name door VNO-NCW aangedragen punt van de concurrentiepositie van ons land als vestigingsland?

*N

De heer **Van Raak** (SP): Voorzitter. Nederland is een democratisch land. Vanaf het midden van de negentiende eeuw hebben steeds meer mensen via de partijen en het parlement een stem gekregen in de politiek. In de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw heeft bovendien een democratisering plaatsgevonden van het persoonlijke leven, toen de grenzen tussen het publieke en het persoonlijke werden opengebroken. Maar wij stuiten ook

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

op de grenzen van onze democratie; op het economische leven zijn nauwelijks democratische inspraak en controle mogelijk.

Dit wordt pijnlijk duidelijk in de discussies over de topinkomens. Als deze Kamer vandaag een referendum zou hebben gehouden over beperking van de explosie van de inkomens van de hoogste managers in de private en de publieke sector, zou er veel steun zijn geweest voor ingrijpen. De vraag is nu: wat kunnen wij doen, of, zoals de heer Leijnse zegt, wat willen wij doen?

In dit verband vraag ik aan de minister wat hij vindt van de opmerking van minister Hoogervorst vorige week in de Tweede Kamer dat hij het ongewenst vindt dat de salarissen van de bestuurders in de zorgsector zo explosief zijn gestegen, maar dat hij niet de mogelijkheden heeft om in te grijpen. Klopt dit? Heeft de minister geen mogelijkheden om in te grijpen of wil hij niet ingrijpen?

Als wij niets kunnen doen of niets willen doen, stuit de democratie op haar grenzen. De volksvertegenwoordigers staan machteloos, zo wordt ons voorgehouden. Wij hebben hier de zeggenschap uit handen gegeven aan de markt en wij zijn als een heksenmeester die, de heer Vendrik kent zijn klassieken, "de onderaardse macht die hij heeft opgeroepen niet meer kan beheersen". Er stond vandaag nog een interessant nieuwtje in de Volkskrant: de beloningen in de vorm van aandelen en opties voor de hogere managers nemen een steeds grotere hap uit de winsten van de bedrijven. Zij gaan er dus gewoon met de winst vandoor. Er is sprake van een stijging met 25% ten opzichte van vorig jaar.

Vandaag proberen wij meer greep te krijgen op de ontwikkeling van topinkomens door ondernemingsraden recht op informatie te geven. Mijn gedachten gaan dan als vanzelf terug naar 7 februari jongstleden toen deze Kamer de Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens goedkeurde. Wij waren het er allemaal over eens dat het anders moet, maar ook dat deze wet dit niet zou bewerkstelligen. Minister Remkes, toch meestal recht door zee -- net als die andere minister -- kon toen niet uitsluiten dat de openbaarmaking van topinkomens niet een matigende, maar juist een opdrijvende werking heeft, omdat andere managers die de loonstrookjes van de collega's zien, zich tekort voelen gedaan.

De openbaarmaking van topinkomens heeft weinig zin. Het is een moreel appel op mensen die de schaamte voorbij zijn. Zoals Michiel Boersma van Essent die het niet voor minder dan 8,5 ton doet en die zich in de krant vol ongenoegen beklaagde omdat zijn inkomen onderwerp van publiek debat was geworden. Tja, mijnheer Boersma, ook wij zijn de schaamte voorbij.

De heer Terpstra zal die discussie over de inkomens van individuen geen goed idee vinden, maar hij zal het toch wel met mij eens zijn dat wij moeten praten over de sociale cohesie in de samenleving. Dit houdt toch verband met elkaar? Het antwoord is dan altijd: dit is marktwerking. Was hier maar sprake van marktwerking, want dan was de heer Boersma waarschijnlijk geen topmanager meer geweest. MKB Nederland heeft hem immers uitgeroepen tot een van de slechtste managers in Nederland.

Wij stellen überhaupt vragen bij de werking van de markt van topmanagers. Hoe komt de hoogte van hun inkomen tot stand? Zij zijn geen ondernemers die zelf risico nemen en zelf hun geld verdienen. Zij zijn bestuurders die een inkomen krijgen en de hoogte daarvan wordt in de praktijk niet bepaald door consumenten, door werknemers en zelfs niet door aandeelhouders -- zeker niet die van de Partij van de Arbeid -- maar door andere bestuurders zonder dat die daarbij acht slaan op morele grenzen of maatschappelijke wensen.

De initiatiefwet-Harrewijn/Rosenmöller die hier vandaag wordt verdedigd door de heer Vendrik en mevrouw Verburg, wil de zeggenschap van werknemers op de ontwikkeling van de topinkomens vergroten.

De heer **Leijnse** (PvdA): De heer Van Raak staat zich nu al enige tijd op te winden over het inkomen van de heer Boersma, maar ik vind het een beetje slap om zo'n voorbeeld te noemen. Ik heb in mijn betoog de vraag gesteld over welke instrumenten wij beschikken en waarom wij die niet toepassen. Wat wil hij doen? Welke instrumenten wil hij toepassen om die topinkomens werkelijk te matigen als blijkt dat de morele oproep van de overheid tot matiging niet werkt?

De heer **Van Raak** (SP): Wij hebben hier op 7 februari jongstleden de Wet openbaarmaking inkomens aangenomen en een van de doelstellingen van die wet is dat daardoor het maatschappelijk debat over topinkomens wordt gestimuleerd. Ik probeer nu dit maatschappelijk debat over topinkomens te stimuleren en neem de heer Boersma als voorbeeld, volgende week kan ik weer een ander voorbeeld noemen, maar nu zegt de heer Leijnse dat ik dit niet mag doen. Ik voer nu toch de wet uit.

De heer **Leijnse** (PvdA): Als de heer Van Raak dit verstaat onder een maatschappelijk debat over topinkomens en hij komt iedere week met een ander voorbeeld, schieten wij natuurlijk weinig op. Wat wil hij concreet doen? Welke instrumenten acht de SP de aangewezen instrumenten om de topinkomens te matigen? Wat is de norm?

De heer **Van Raak** (SP): Ik heb met veel interesse naar de inbreng van de heer Leijnse geluisterd. Hij gaf een opsomming van de instrumenten en heeft suggesties gedaan voor uitbreiding van die lijst. Hij noemde fiscale instrumenten, publiek aandeelhouderschap en regels en wetten. Dit lijkt mij al een prachtig instrumentarium. Het is niet mijn bedoeling dat wij weer allerlei nieuwe wetten en regels verzinnen om de topinkomens aan te pakken. Er is nu sprake van een discrepantie tussen woord en daad. Wij moeten de bestaande mogelijkheden eerst maar eens gebruiken. Wij kunnen wel steeds nieuwe wetten ontwerpen, maar zo lang wij de oude instrumenten niet gebruiken, is dat niet zo zinnig, zeker niet als wij die nieuwe instrumenten vervolgens ook weer niet gebruiken. De heer Leijnse heeft een mooie opsomming gegeven van de instrumenten die wij tot onze beschikking hebben en ik vind dat wij die nu moeten gaan gebruiken. Ik hoop dat zijn partij daaraan meewerkt.

Overigens vind ik dat de heer Boersma het echt fout doet. Ik kan er ook niets aan doen.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

De ondernemingsraden krijgen een wettelijk recht op informatie over onder meer de inkomens binnen een bedrijf. Dit is een goede zaak en wij zullen de wet dan ook steunen, maar dit voorstel lijkt aan hetzelfde euvel als het voorstel dat minister Remkes ons enige maanden geleden voorlegde: het is een mooie wet, maar ook een symbolische wet.

De ondernemingsraden worden jaarlijks geïnformeerd over de inkomens in het bedrijf, waaronder de topinkomens. Welke machtsmiddelen staan de ondernemingsraad ter beschikking om de inkomens en vergoedingen van topmanagers werkelijk te verlagen?

Wij hebben begrepen dat de ondernemingsraden op bepaalde gebieden zouden zijn geholpen bij het uitoefenen van hun bestaande rechten als zij over meer informatie kunnen beschikken. Waarom hebben de verdedigers van deze initiatiefwet er niet voor gekozen om de ondernemingsraden een specifiek recht te geven bij het vaststellen van topinkomens?

Het wetsvoorstel bevat naar onze opvatting een tegenstrijdigheid. Als ik het goed heb begrepen is het doel onder meer om ondernemingsraden meer informatie te geven over de topinkomens. Dit zijn altijd de inkomens van individuen, maar de informatie die de ondernemingsraden krijgen, heeft betrekking op groepen van minimaal vijf personen. Dit lijkt ons in strijd met het streven om meer inzicht te verschaffen in de individuele beloningen. Daarbij komt dat de raden van bestuur meestal bestaan uit minder dan vijf personen zodat in het cluster ook niet-topbestuurders moeten worden opgenomen.

In de memorie van antwoord doen de verdedigers van dit initiatiefwetsvoorstel een beroep op de bescherming van de privacy. Dit wetsvoorstel is toch juist bedoeld om meer transparantie te verkrijgen en de privacy van topmanagers in dit opzicht te beperken? Het argument van de bescherming van de privacy is dan ongepast.

Tijdens het debat in deze Kamer over de Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens uitten meer woordvoerders de vrees dat deze openbaarmaking een opdrijvend effect zou hebben. Lopen wij met dit wetsvoorstel voor openbaarheid juist niet hetzelfde gevaar? Hoe meer topinkomens openbaar worden, hoe meer mensen zich verongelijkt voelen en ook een hoger inkomen willen.

Mijn fractie geniet altijd van de harde woorden die klinken aan de overkant van het Binnenhof als de heer Vendrik het kabinet ondervraagt over wéér een exorbitante stijging van de topinkomens. Zij zijn een balsem voor onze ziel. Maar begrijpt de heer Vendrik dan ook dat wij, met die woorden in ons achterhoofd, dit wetsvoorstel wat mager vinden?

Een aantal maatregelen is genomen om de tweedeling die door de ontwikkeling van de topinkomens in de samenleving ontstaat, te beperken. Daaronder vallen de eerder genoemde wet van Remkes en deze initiatiefwet van de heer Vendrik en mevrouw Verburg. Wij hebben commissies, zoals die van Dijkstal, wij hebben moties, zoals die van de heer Bakker, en wij hebben codes, zoals die van Tabaksblat, maar wij hebben geen invloed, of wij gebruiken in ieder geval niet de middelen die wij hebben. Daarover zou het debat eigenlijk moeten gaan. Wij zullen de strijd tegen zelfverrijking niet winnen als wij de

zeggenschap over deze aspecten van de economie niet kunnen vergroten. Dat is in ieder geval de opvatting van mijn fractie, maar dat is waarschijnlijk voer voor een later debat.

*N

De heer **Schouw** (D66): Ik spreek mede namens de fractie van de OSF.

Mijnheer de voorzitter. Vandaag behandelen wij in deze Kamer een bijzonder wetsvoorstel. Het is een mooie en heel bijzondere prestatie als een parlementariër een wetsvoorstel maakt en het tot in de Eerste Kamer brengt, maar dit wetsvoorstel is ook van belang omdat het weer een bouwsteen is in het transparant maken van inkomens. Met dit wetsvoorstel willen de initiatiefnemers de verplichting van werkgevers tot het geven van informatie aan ondernemingsraden uitbreiden en dat vinden wij een goede zaak. Het wetsvoorstel sluit goed aan op de discussies die de afgelopen jaren zijn gevoerd over het versterken van de positie van de ondernemingsraad en over het geven van meer openheid over beloningen.

De ondernemingsraad is een belangrijk orgaan waarvan de importantie groeit. In steeds meer bedrijven is een ondernemingsraad actief. Zo had in 2002 71% van de bedrijven met vijftig of meer werknemers een ondernemingsraad. Vorig jaar is dat percentage tot 76 gestegen. Dat blijkt uit het onderzoek naar de naleving van de Wet op de ondernemingsraden. De Wet Harrewijn voegt een stukje gereedschap toe aan de gereedschapskist van de ondernemingsraden. Als vertegenwoordiger van werknemers moet de ondernemingsraad toegang hebben tot voldoende kennis en informatie om een volwaardige rol tegenover directies of bestuur te kunnen vervullen.

Dit wetsvoorstel sluit aan bij de wens naar meer openheid over inkomens en beloningen. Sinds kort is de Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens in werking getreden. Deze wet beoogt dat salarissen die uit de publieke middelen worden betaald en boven het plafond van het ministersalaris uitkomen, openbaar zijn. Een andere manier om openbaarmaking van topinkomens te bevorderen, vormt de code-Tabaksblat, waarbij het inkomen van bestuurders van beursgenoteerde bedrijven openbaar gemaakt moet worden.

Het belang van het openbaar maken van publieke topinkomens is naar de opvatting van onze fracties evident. Deze salarissen worden immers betaald met belastinggeld en daarmee zijn transparantie en controleerbaarheid eigenlijk vanzelfsprekend. Ook de code-Tabaksblat behoeft weinig toelichting. Het is in het algemeen belang dat beursgenoteerde bedrijven openheid verschaffen over het inkomen van hun topbestuurders. Bij de Wet Harrewijn ligt het belang op het eerste gezicht misschien wat minder voor de hand. Particuliere bedrijven hoeven immers minder verantwoording af te leggen over hun salarisbeleid, als zij zich maar aan de cao's en de minimumlooneisen houden. De beloningen, ook topbeloningen, zijn hun eigen zaak. Dat is het decentrale beleid; ik zeg het de heer Terpstra na.

Dat de fracties van D66 en OSF dit voorstel toch steunen, heeft te maken met twee belangrijke zaken. Ten eerste heeft een ondernemingsraad belangrijke taken zoals

het recht om advies uit te brengen over bestuursbesluiten, over de structuur en de aard van de onderneming en over de benoeming van bestuurders. Ten tweede heeft het bestuur van een onderneming toestemming nodig van de ondernemingsraad voor regelingen die het personeel betreffen, zoals collectieve verzekeringen, pensioenen en werktijden. Om zijn werk goed uit te voeren, is het belangrijk dat de ondernemingsraad over adequate en voldoende informatie beschikt, ook over de beloningen. Kortom, wij verlenen steun aan deze wet omdat het een transparante en open informatie-uitwisseling in zowel de publieke als in de private sector bevordert. Dat hoort bij een volwassen manier van besturen.

Ik heb nog vier vragen. Als ik de memorie van antwoord lees, snap ik nog steeds niet waarom de wet niet gewoon van toepassing is op alle bedrijven met een ondernemingsraad. Waarom is een arbitraire grens gelegd bij honderd werknemers? Als het erom gaat de ondernemingsraden beter in staat te stellen hun werk te doen, geldt dit principe toch voor alle ondernemingsraden?

De clustering is een gewrongen oplossing om tegemoet te komen aan eisen van privacy. Om de privacy niet te schenden, is een systeem van clustering in functiegroepen bedacht. Als die functiegroep uit een zeer klein aantal personen bestaat, komt de privacy echter in gevaar, of je krijgt allerlei leuke en interessante rekenexercities, zoals al door de voorgaande sprekers is gezegd. Ik sluit mij dan ook aan bij de heel concrete en terechte vraag van mevrouw De Wolff of er geen verschuiving heeft plaatsgevonden in het denken over privacybescherming. Als dat zo is, hoe ziet die verschuiving er dan uit? Zou deze nu of op korte termijn consequenties moeten hebben voor dit wetsvoorstel?

Mijn derde vraag gaat over de oorspronkelijke doelstelling van de wet, namelijk over het inzichtelijk maken van de beloningsverschillen om daarmee discriminatie van vrouwen, allochtonen en deeltijdwerkers tegen te gaan. Wij spreken nu vooral over topinkomens, maar dit was voor de initiatiefnemers een heel duidelijke onderlegger. Zijn de indieners van mening dat dit wetsvoorstel bijdraagt aan het doel dat ik zo-even heb geformuleerd en, zo ja, hoe dan?

Mijn vierde vraag gaat over de geheimhouding. Een werkgever mag zich beroepen op het recht om de door de ondernemingsraad gevraagde gegevens geheim te houden. Dat mag als er zeer zwaarwegende persoonlijke belangen in het geding zijn of als de openbaarheid het bedrijfsbelang aantoonbaar kan schaden. Persoonlijke schulden, een justitieel verleden en andere redenen kunnen aanleiding zijn om loongegevens niet openbaar te maken. De vraag is dan wel wie beslist of die redenen zwaarwegend genoeg zijn en wie bepaalt of zij op waarheid berusten. De fracties van D66 en de OSF zijn zeer benieuwd naar het antwoord op de vraag wie er nou precies bevoegd is om te beslissen of een werkgever gebruik kan maken van het recht op die geheimhouding. Is dat de werkgever zelf, de voorzitter van de ondernemingsraad of iemand anders? Aan wie en op welke manier moet die werkgever verantwoording afleggen over het gebruik van het recht op geheimhouding? Zijn er beroepsmogelijkheden? De mogelijkheid tot geheimhouding kan volgens de fracties van D66 en OSF

wel eens een groot deel van de werking van de wet onderuithalen. Om erop toe te zien dat dit niet gebeurt, hebben wij voorgesteld om eens bij te houden hoe vaak gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid van geheimhouding.

Tot mijn grote teleurstelling heb ik in de memorie van antwoord kunnen lezen dat de indieners dit een slecht idee vinden omdat dit de verantwoordelijkheid van de ondernemingsraad zelf betreft en omdat het een administratieve lastenverzwaring zou betekenen. Ik kan meevoelen met deze argumentatie, maar omwille van de werking van de wet stel ik toch voor om de komende jaren in de gaten te houden in welke mate gebruik wordt gemaakt van die geheimhouding. Als werkgevers zich daar erg vaak op beroepen, krijgt deze wet mogelijk een plaats in het onlangs geopende museum te Dordrecht voor overbodig beleid. Dat museum zou toch echt een grote leegte moeten vertonen. Ik zie dat minister De Geus het op dit punt roerend met mij eens is.

Alle stapjes die wij kunnen zetten in de richting van een transparante en open beloningsstructuur in de publieke en private sector juichen wij toe, dus ook dit stapje.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Tweede fase vwo en havo!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs ter aanpassing van de profielen in de tweede fase van het vwo en het havo (aanpassing profielen tweede fase vwo en havo) (30187).

De beraadslaging wordt geopend.

*N

Mevrouw **Linthorst** (PvdA): Voorzitter. Dit wetsvoorstel is ingediend om een aantal tekortkomingen in de tweede fase te verhelpen. Het gaat dan om het tegengaan van versnippering, het vergroten van de organiseerbaarheid, het bieden van meer keuzevrijheid en het realiseren van een betere aansluiting op het vervolgonderwijs, vooral in de bètarichtingen.

De fracties van PvdA, SP en GroenLinks, namens wie ik hier het woord mag voeren, zijn op zichzelf voorstander van het oplossen van knelpunten, als deze zich onbedoeld voordoen. Maar wij vragen ons af of dit wetsvoorstel in de uitwerking zijn doel niet voorbij is geschoten. Wij hebben waardering voor de wijze waarop de minister dit wetsvoorstel heeft voorbereid. Met zeer veel betrokkenen in het veld is overleg gevoerd. Maar daar kleeft ook een risico aan, want van het een komt al gauw het ander. Het gevolg is dat wat is begonnen als het repareren van onvolkomenheden, volgens sommige scholen uitpakkt lijkt te zijn als bijna een stelselwijziging. Daarbij rijst de vraag of de doelstellingen die met het

wetsvoorstel worden beoogd, nog wel gerealiseerd kunnen worden.

In onze schriftelijke voorbereiding hebben wij een aantal vragen gesteld die naar ons oordeel niet helemaal bevredigend zijn beantwoord. Wij hebben de behandeling van het wetsvoorstel echter niet willen ophouden, zodat scholen zo veel mogelijk tijd wordt gegund om de wijzigingen door te voeren. Voordat wij onze instemming met het wetsvoorstel kunnen betuigen, willen wij echter wel een aantal aanscherpingen. Wij hopen die in dit debat van de minister te kunnen krijgen.

Onze grootste zorgen betreffen twee punten: de reële keuzemogelijkheden voor leerlingen en scholen en de aansluiting op het vervolgonderwijs. Ik begin met het laatste punt. In onze schriftelijke voorbereiding hebben wij als knelpunt gesignaleerd dat de HBO-raad in een brief aangeeft dat het havo-profiel C&M op basis van de verplichte vakken voor geen enkele opleiding in het hbo toegangsrecht geeft. In haar antwoord stelt de minister dat "in de brief op geen enkele wijze aannemelijk wordt gemaakt" dat een havo-leerling met dit profiel tot geen enkele opleiding in het hbo toegang zou kunnen krijgen. De minister merkt bovendien op dat de brief in de Tweede Kamer in overwegend afwijzende zin aan de orde is gesteld. Wij horen graag van de minister wat dit betekent. Hebben havo-leerlingen met een C&M-profiel nu wel of niet onvoorwaardelijk toegang tot hbo-opleidingen?

Een tweede mogelijk knelpunt betreft het opnemen van het vak natuurkunde als keuzeprofielvak in het profiel N&G. Wij hebben opgemerkt dat het risico bestaat dat aspirant-studenten geneeskunde liever opteren voor het vak aardrijkskunde, want dat is een leervak. Daarmee kunnen zij een hoger gemiddeld eindexamencijfer behalen en daarmee de mogelijkheid van rechtstreekse plaatsing in de studie. Het vak natuurkunde is eigenlijk te prefereren voor de studie geneeskunde. De minister antwoordt dat dit punt aan de orde komt bij de doorstroomregeling. De fracties van de PvdA, SP en GroenLinks willen graag weten wanneer deze doorstroomregeling wordt vastgesteld en wat het standpunt van de minister in dezen is.

Een ander punt van zorg is de mogelijke verschraling van het aanbod waar dit wetsvoorstel toe kan leiden. In de schriftelijke voorbereiding hebben wij gevraagd of de doelstellingen van een grotere keuzevrijheid van leerlingen en scholen niet op gespannen voet met elkaar staan. Scholen kunnen maar een beperkt aantal vakken aanbieden. Als scholen toch keuzemogelijkheden voor een klein aantal leerlingen willen bieden, is het risico groot dat deze worden gefinancierd uit vergroting van de reguliere groepen of het verminderen van het aantal contacturen. Bij een vwo-afdeling binnen een brede scholengemeenschap resulteert dit bijna per definitie in kleine groepen. De minister erkent in haar antwoord dat scholen beperkt zijn in wat zij kunnen aanbieden, maar zij gaat ervan uit dat de keuzemogelijkheden voldoende vergroot zullen worden en niet zullen leiden tot extensivering van het onderwijs.

Wij kunnen er lang of kort over praten, maar dit is typisch een punt dat in de praktijk moet blijken. Gelukkig is er een evaluatie afgesproken, waarin dit kan worden meegenomen. Wij willen die evaluatie benutten om iets

meer vrijheid te geven aan de scholen. Uit contacten met het veld is gebleken dat een aantal scholen zich met tegenzin genoodzaakt ziet om het hele programma om te gooien, terwijl zij, in hun eigen bewoordingen, nu net lekker draaien. Dat is jammer.

Hoewel wij ervan overtuigd zijn dat deze minister zeer terughoudend is in het opleggen van regels of verplichtingen aan scholen, blijkt dit wetsvoorstel voor een aantal scholen toch zo uit te pakken. Het gaat dan om zaken als de verplichting om in het C&M-profiel twee maal één keuzevak uit drie aan te bieden in plaats van de huidige mogelijkheid van twee uit zes, of dat gymnasia de klassieke taal in het verplichte deel moeten opnemen. Dit zijn geen wereldschokkende zaken, maar zij dwingen scholen niet in de richting van grotere keuzevrijheid, maar van minder flexibiliteit. Om een klein voorbeeld te noemen, een leerling die een gymnasiumopleiding volgt die te hoog gegrepen blijkt, kan in de bestaande situatie relatief makkelijk afstromen naar het vwo. Als dit wetsvoorstel is aanvaard, wordt dat lastiger, want in het vwo is een tweede moderne vreemde taal verplicht en op het gymnasium niet.

In het verleden was het voor scholen mogelijk om een experimenteerstatus aan te vragen bij de inspectie, maar dat kan nu niet meer. Zo'n experimenteerstatus zou scholen de mogelijkheid bieden om op onderdelen af te wijken van het wetsvoorstel, omdat zij daar goede ervaringen mee hebben opgedaan of goede resultaten mee boeken. Is de minister bereid, het aanvragen van een experimenteerartikel mogelijk te maken voor scholen die goed functioneren, en de ervaringen hiermee te betrekken bij de evaluatie? Wij wachten de reactie van de minister met belangstelling af.

*N

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Mijnheer de voorzitter. De VVD-fractie heeft met belangstelling kennisgenomen van het wetsvoorstel ter aanpassing van de profielen in de tweede fase van het vwo en het havo. Er is een lange tijd van voorbereiding, discussie, consultatie en gedachtewisseling aan de totstandkoming van dit wetsvoorstel voorafgegaan en de behandeling in de Tweede Kamer heeft geresulteerd in wijzigingen van het wetsvoorstel en aanscherpingen van wijzigingen in het Inrichtingsbesluit Wet Voortgezet Onderwijs en de daaraan gerelateerde Eindexamenbesluiten/besluit Staatsexamen.

Er is echter één wezenlijk punt in de vormgeving van de tweede fase havo blijven liggen, waarop de VVD-fractie geen voor haar bevredigend antwoord van de minister heeft ontvangen. Het betreft enerzijds de afwezigheid van het vak wiskunde A in het profiel Cultuur en Maatschappij in de tweede fase havo en anderzijds het aangetoonde gebrek in wiskunde/rekenkunde bij aankomende pabo-studenten. Volgens de VVD-fractie hangt het een met het ander samen. Vooropstaat dat de VVD-fractie van mening is dat wiskunde A noodzakelijk is voor de uitoefening van beroepen in de moderne samenleving waarvoor het hbo toegang verleent. Weliswaar is het nog niet zo, dat de afwezigheid van wiskunde A in het profiel Cultuur en Maatschappij een

reden is om leerlingen met dit profiel niet toe te laten tot het hbo, zoals de HBO-raad heeft uitgezocht, naar wij hebben begrepen, maar de VVD-fractie vindt dat moet worden nagegaan wat de oorzaken zijn van de uitval bij hbo-studenten met het havo-profiel Cultuur en Maatschappij. Dat zou wel eens wiskunde kunnen zijn.

De negatieve ervaringen met pabo-studenten op het gebied van wiskunde/rekenkunde geven naar de mening van de VVD-fractie juist aan dat het gemis van het profielvak wiskunde A hier klemt. De minister stelt nu voor om het rekenkundig en algebraïsch onderdeel van wiskunde A aan te passen en om toelatingstoetsen voor de pabo in te stellen. Deze maatregelen zullen de rekennaarigheden van de toekomstige pabo-studenten zeker verhogen, zo is de verwachting. Maar eigenlijk zijn het tijdelijke maatregelen die naar de mening van de VVD-fractie de noodzaak aantonen van het eventueel bijgestelde vak wiskunde A in het havo-profiel Cultuur en Maatschappij.

Gezien de lange weg die het huidige wetsvoorstel heeft afgelegd, kan de VVD-fractie zich de verzuchtingen die de minister in de memorie van antwoord heeft geslaakt over de heropening van de totale discussie over de profielen heel goed voorstellen. Niettemin dringt de VVD-fractie er bij de minister op aan om het belang van wiskunde A voor de aansluiting bij het hbo en voor een arbeidsplaats in de huidige maatschappij te erkennen. Een wetswijziging om het vak wiskunde A op te nemen in alle profielen van het havo, en wellicht zelfs in de eerste plaats in het gemeenschappelijk deel, mag toch niet als een onbegaanbare weg worden gekenmerkt. Door in overleg te blijven met het Adviespunt Tweede Fase en andere platforms in het veld moet het toch mogelijk zijn, het beleid van de minister bij te stellen.

Er is nog een punt waarop de VVD-fractie de minister graag wil wijzen. Dit punt is ook door mevrouw Linthorst genoemd. Ik doel op het experimenteerartikel waarmee scholen nu kunnen werken om een door hen samengesteld en goedwerkend programma te kunnen voortzetten. Ook wij doen het verzoek om dit punt en de ervaringen ermee mee te nemen in de evaluatie. Iets wat goed loopt en waarmee goede ervaringen zijn opgedaan, moet je niet weggooien, ook niet als er andere dingen voor in de plaats komen, want je moet maar afwachten of die goed lopen.

Met belangstelling zien wij het antwoord van de minister tegemoet.

*N

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Voorzitter. Ik spreek mede namens de fractie van D66. Om het maar direct heel duidelijk te zeggen: wij zijn blij met dit wetsvoorstel en met de uitwerking daarvan in het wijzigingsbesluit voor de onderliggende regelingen. Alhoewel de profielindeling toentertijd een goede mogelijkheid was om de vakkenkeuze van leerlingen in havo en vwo wat te stroomlijnen, wat voor de school belangrijk is, en om leerlingen te dwingen tot een pakketkeuze met voldoende samenhang, wat voor de doorstroming belangrijk is, leidde de uitwerking tot een wat onoverzichtelijk geheel. De deelvakken werden in veel gevallen niet als echt zinvolle

vakken gezien en soms ook wel als pure verplichting ervaren. Het aantal vakken waarmee een school moest rekenen en waarin groepen geheel of ten minste voor een deel les moesten krijgen, werd een flink stuk groter dan voor de invoering van de tweede fase. En dat maakt het roosteren moeilijk en kost extra formatie voor gemiddeld kleinere groepen. De verplichtingen voor wat betreft werkstukken, reflecties en praktische opdrachten, groeiden zodanig dat een voor een leerling behapbare planning van alle verplichtingen nauwelijks meer mogelijk was.

De praktijk leert zich in de regel, en ook in dit geval, wel behelpen door zich niet altijd aan de voorschriften te houden. In dit geval hielp ook dat de voorschrijvende instantie, het ministerie, al redelijk snel de teugels wat liet vieren, vooral om geen ruzie te krijgen met protesterende leerlingen en onder de werkdruk bezwijkende leraren. Er heeft zich, zoals hier zo-even werd geconstateerd, intussen een nieuw evenwicht ingesteld dat op zichzelf houdbaar zou zijn. Maar het is beter om niet alles op z'n kop te zetten, maar nu wel enkele structurele verbeteringen aan te brengen. Dat is wat de minister doet. En daar prijs ik haar graag voor.

Een verbetering is de grotere overzichtelijkheid van de mogelijke vakkenpakketten en de daardoor betere organiseerbaarheid en roosterbaarheid. Een verbetering is waarschijnlijk, maar het is nog even afwachten, de verandering in benadering van het vak wiskunde: terug naar wat meer formele wiskunde en aandacht voor de basisvaardigheden. Een verbetering is de grotere vrijheid die voor leraren ontstaat om zelf te bepalen op welke manier onderdelen voor het schoolexamen een rol moeten spelen bij het onderwijs en de toetsing. Leraren hoeven niet meer verplicht allerlei vaardigheden bij allerlei vakken te toetsen. Een verbetering is het combinatiecijfer voor de kleine vakken, als een mogelijkheid om cijfers daarvan mee te rekenen, maar met een wat minder zwaar gewicht. Een verbetering is ook dat het oude vak CKV2 nu als los klein en vooral theoretisch vak "kunst (algemeen)" aangeboden kan worden.

Alles prima dus, maar desondanks nog enkele opmerkingen en bedenkingen.

Voor de meeste vakken hoeft inhoudelijk niet zo veel te veranderen, maar voor wiskunde wel. De indeling in wiskundesorten voor de verschillende profielen verandert en de aandacht binnen het vak verschuift van contextwiskunde naar formele wiskunde. Vooral bij de wiskunde voor het profiel NT is dat een belangrijke verandering, want in feite moet met minder uren een betere basis voor een exacte vervolgstudie worden gelegd. Wij kunnen ons niet permitteren, dat de ontwikkeling van de nieuwe vakinhouden te lang duurt. De minister kan zich dat dus ook niet permitteren. Op 1 augustus 2007 moeten nieuwe methodes afgeleverd kunnen worden door de uitgevers. In feite geldt dat ook voor het nieuwe profielkeuzevak wiskunde D, alhoewel ik vrees dat het aantal scholen dat zich zo'n extra vak kan permitteren erg beperkt zal blijven. Dat hoeft overigens geen ramp te zijn; er zijn meer vakken die dienen om een school extra te profileren in een bepaalde richting. Dit vak zou kunnen dienen om zich te profileren als een op techniek en exacte vakken gerichte school. Maar dat betekent wel dat het nog eens extra aankomt op de kwaliteit van het bij natuur en

techniek wél verplichte vak wiskunde B en op de vraag of dat voor de technische richtingen voldoende basis geeft.

Het blijft een buitengewoon vreemde zaak dat een diploma havo, profiel C&M volgens het advies van de HBO-raad geen doorstromingsrecht naar het hbo kan geven. Uit de brief van staatssecretaris Rutte van 22 maart jl. begrijp ik dat de minister en de staatssecretaris dat ook heel vreemd vinden, maar de vraag is wat daar verder aan wordt gedaan of kan worden gedaan. Het standpunt van de minister dat rekenvaardigheid en basisvaardigheden wiskunde in de onderbouw ondergebracht moeten worden, kan ik begrijpen en billijk ik ook. Ik zeg dit zeer nadrukkelijk. Ik hoop zeer dat bij de vaststelling van de kerndoelen voor de onderbouw dit aspect nog eens apart en voldoende duidelijk en dwingend naar voren zal komen, maar ik vraag de minister toch uitdrukkelijk of het standpunt van de HBO-raad haar nog tot handelen kan bewegen of dat zij het laat bij de constatering aan het eind van de genoemde brief: "Het bovenstaande (namelijk dat de HBO-raad dit niet zou moeten vinden) is ons beider oordeel." Daarmee schieten wij niet echt veel op.

Ons is in de memorie van antwoord op de commissievragen opgevallen dat de minister niet het risico ziet dat wij wel zien, namelijk dat door scholen de mogelijkheden voor leerlingen om ook in andere profielen dan CM vreemde talen te kiezen erg beperkt kunnen worden. De minister gaat er in de beantwoording van uit dat een school een vak dat in die school wordt aangeboden ook in ieder profiel zal aanbieden in het vrije deel. Ik denk dat scholen dat lang niet altijd zullen doen, om wat voor reden dan ook. Met andere woorden, de vrijheid van de school betekent dan beperking van de keuzevrijheid van de leerling. Het is de vraag hoever die beperking van de keuzevrijheid van leerlingen mag gaan bij vakken die in de school wél beschikbaar zijn. Dit geldt natuurlijk in principe voor nog wel meer vakken, maar bij de vreemde talen komt dat ook nog eens in strijd met het Europese streven dat juist gericht is op het meer leren van vreemde talen. En dat streven lijkt voor Nederland niet overbodig. Hetzelfde verhaal gaat trouwens op voor het aanbod van klassieke talen in andere profielen dan het CM-profiel in het gymnasium of de gymnasiumafdelingen.

Misschien kan de minister mij in dit verband vertellen hoe ik de tekst van de wijziging van het Inrichtingsbesluit WVO dat wij toegestuurd hebben gekregen, moet interpreteren. In artikel 26b over de inrichting van profielen vwo, en gelijksoortig in artikel 26c over de profielen havo, wordt op meerdere plaatsen waar diverse keuzes van vakken mogelijk zijn toegevoegd: "voorzover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt". Maar bij de mogelijkheid om het vak wiskunde A of C te vervangen door het zwaardere vak wiskunde B wordt toegevoegd: "voorzover het bevoegd gezag dit vak als onderdeel van dit profiel aanbiedt". Betekent dit verschil in formulering ook dat er verschil is in de vrijheid van het bevoegd gezag om een vak dat in de school wordt gegeven binnen een bepaald profiel wel of niet aan te bieden?

De autonomie van de scholen is de afgelopen decennia een enorm stuk groter geworden. Dat heeft bijvoorbeeld tot gevolg gehad dat de scholen voor voortgezet onderwijs groter zijn geworden en tevens, ook onder de tweede oude fase al, dat scholen wel erg ver

konden gaan in het maken van keuzes voor hun leerlingen. Dat is op zichzelf niet rampzalig, maar er is geen reden om dat proces onbeperkt door te laten gaan. Daar staat tegenover dat die autonomie ook heel veel creativiteit in de scholen heeft losgemaakt. En dat is het onderwijs naar mijn gevoel bepaald ten goede gekomen. Echter, het blijft dus de vraag hoever de autonomie moet gaan en waar er toch beter algemene regels kunnen gelden.

Ik wacht graag de antwoorden van de minister af, voorzitter.

*N

De heer **Klink** (CDA): Voorzitter. De CDA-fractie is verheugd over het wetsvoorstel, vooral omdat de tweede fase van het voortgezet onderwijs in inhoudelijke zin steviger wordt. Een groot winstpunt is bijvoorbeeld dat Frans en Duits als deeltalen het veld ruimen. In plaats daarvan komt, in ieder geval in het vwo, een verplichte volwaardige taal naar keuze. Door selectiever te zijn krijgt de taal de volle aandacht en niet alleen spreken en luisteren, maar ook lezen, schrijven en kennis van literatuur komen in de moderne taal weer terug. De versnippering verdwijnt. Dat geldt ook voor de profielen economie en maatschappij. Geen kleine vakken geschiedenis en aardrijkskunde meer. De profielen worden kortom gestroomlijnd. Dat dit keuzen vergt, moge duidelijk zijn en dat er soms pijn door wordt geleden, is ook helder.

Verheugd is de CDA-fractie ook dat allerlei vormvoorschriften in de eindtermen verdwijnen, voorschriften die de facto tendeerden in de richting van het zogenaamde studiehuis. Wij doen dat wel voor de programma's voor toetsing en de afsluiting van het schoolexamen. Wettelijk gezien zou er dan wel geen sprake zijn geweest van het zogenaamde studiehuis, althans van de verplichte invoering daarvan, in de lagere regelgeving is er wel degelijk sprake geweest van een min of meer opgelegde didactische aanpak.

In de programma's voor toetsing en afsluiting stonden dwingende vormvoorschriften rondom stages en werkstukken. Deze voorschriften, die in feite de inrichting en vorm van het onderwijs bepaalden en een impuls gaven aan begeleiding in plaats van aan instructie en aan vaardigheden in plaats van kennis, verdwijnen dus. Wij juichen dat toe, want uiteindelijk blijft er voor beide meer ruimte over.

Wij juichen dat ook toe, omdat een zekere ongevoeligheid van overheidswege voor pedagogische trends en soms hypes een goede zaak is. De inrichting van het onderwijs is primair een zaak van scholen. Bovendien wordt met die ongevoeligheid voor modes een kritische distantie gewaarborgd. Tijdens het beleidsdebat over governance in het onderwijs is daarvoor van onze zijde al aandacht gevraagd. Verder hebben wij toen ook gewezen op de rol van de Inspectie. Als de Inspectie bepaalde didactische onderwijsvernieuwingen bij haar oordelen gaat betrekken en scholen bij de implementatie ervan gaat bijstaan door middel van het zogenaamde stimulerende toezicht, zal zij de scholen minder afstandelijk beoordelen. Tijdens het beleidsdebat heeft de CDA-fractie gewezen op het formele toetsingskader dat de Inspectie hanteert voor

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

het voortgezet onderwijs. Op kwaliteitsaspect 5 is gewezen, waarin wordt gesteld dat leraren niet alleen lesgeven maar ook de rol van begeleider moeten vervullen. Verder lezen wij dat leerlingen in hun schoolloopbaan een grotere verantwoordelijkheid voor het eigen leerproces moeten krijgen.

Evenals bij de vormvoorschriften voor examens kan van dit soort kwaliteitsaspecten een drang uitgaan in de richting van het competentiegerichte dan wel het zogenaamde nieuwe leren. Zo ontstaan al snel landelijke trends met als uitkomst dat een paar jaar later moet worden geconstateerd dat het studiehuis en het competentiegericht onderwijs onvoldoende zijn beproefd en toch over het onderwijs zijn uitgestort. Dat is uiteindelijk ook de conclusie van de Onderwijsraad in zijn rapport Evidence based onderwijs. Wij pleiten er nogmaals voor om een helder onderscheid te maken: de Inspectie toetst de scholen op de einduitkomsten en op de tussentijdse stappen richting examens, maar over het hoe van het onderwijs leggen de scholen gericht verantwoording af aan ouders en de omgeving van de school. Het komt er dan wel op aan die ouders ook in stelling te brengen. De inspectieverslagen zouden wat ons betreft rechtstreeks naar ouders kunnen gaan, terwijl scholen de plicht zouden moeten hebben om zich daarover, bijvoorbeeld één maal per jaar, te verantwoorden.

Wij zouden het hier niet herhalen als er geen zorgen bestonden over de inhoud en de kwaliteit van het voortgezet onderwijs. Natuurlijk zijn er positieve dingen te melden. Meer leerlingen halen hun examens, terwijl die toch niet aantoonbaar eenvoudiger zijn geworden. Men haalt een diploma door de bank genomen ook sneller. Bovendien gaan meer havo-leerlingen naar het hbo en meer vwo-leerlingen naar de universiteit. Men maakt niet een keuze onder dat niveau. De moeilijkheidsgraad van schoolonderzoeken lijkt bovendien beter aan te sluiten bij de examens en ook dat is goed nieuws.

Aan de andere kant horen wij ook veel klachten. Er zijn berichten over tekortkomingen rond kennis die in de tweede fase is opgedaan. Wie zijn oor te luisteren legt bij universiteiten, wordt daarvan niet altijd vrolijk. Frans en Duits worden vaak onvoldoende beheerst. Pabo's klagen over rekenvaardigheid en studenten over het niveau van het wiskundeonderwijs, zelfs nu voor dit vak in de tweede fase het riante aantal van 760 uur ter beschikking staat.

Evenals in het hoger onderwijs en het beroepsonderwijs komen ook in het voortgezet onderwijs meer en meer klachten over het gebrek aan echte contacturen, voorzover ik kan zien ook al in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Soms bekruipt ons de vrees dat het zogenaamde zelfstandige leren leerlingen niet altijd verder helpt bij hun kennisverwerving en scholen te vaak een alibi verschafft voor een gebrek aan ambitie. Ontstaat zo geen zesjescultuur, met in feite te weinig enthousiasme, en een cultuur waarin te weinig of geen appèl op jongeren en leerlingen wordt gedaan?

Dit onderwerp is vrij uitvoerig in de Tweede Kamer aan de orde geweest. In de motie-Vergeer c.s. is de regering verzocht om een onderzoek in te stellen naar de gevolgen van de invoering van lesuren, studie-uren en contacturen. De minister heeft daarop afwijzend gereageerd. Terecht heeft de minister er in de Tweede

Kamer op gewezen dat de Inspectie al toeziet op de wettelijke voorschriften voor onderwijstijden. In haar jaarverslag maakt zij daar nu inderdaad melding van. Als van de voorschriften wordt afgeweken, volgen zondig sancties. Terecht stelde de minister ook dat scholen zelf gaan over de verhouding tussen directe lesuren en begeleidingsuren.

De minister gaat met andere woorden niet over de aard van de contacturen. Wij zijn dat met de minister eens, maar toch neemt dat niet weg dat het goed is om te weten hoe scholen met lesuren, begeleidingsuren et cetera omgaan en welke ontwikkelingen zich daar op dit moment voordoen. Hoe intensief is het contact nog tijdens begeleidingsuren? Stelt dat meer voor dan het uit de ooghoeken kijken of de orde nog bewaard wordt? Zijn klachten van ouders hierover niet gegrond? Welke trends doen zich verder voor?

Is het met het oog hierop niet mogelijk om de Inspectie te verzoeken hiernaar zelf een studie te verrichten en de resultaten van dit onderzoek in het volgende jaarverslag een extra accent te geven? Wellicht kan het daarna een thema zijn of worden, waarin in een inspectierapport voortaan per school inzicht gegeven wordt? Als het dan vervolgens betrokken wordt bij de horizontale verantwoording, hoeft niemand er bang voor te zijn dat de overheid zich met de onderwijsinrichting en met de vrijheid van werkvormen gaat bemoeien, de angst van de minister, terwijl ondertussen wel de eerstbetrokkenen bij de school meer zicht en greep krijgen op het schoolgebeuren. Zij gaan immers wel over de inrichting van het onderwijs.

Voorzitter. In het kader van dit wetsvoorstel spreekt de minister over eindexamenprogramma's die meer ruimte bieden voor experimenten, zonder dat de positie van het centraal examen wordt aangetast. Er blijven gedetailleerde voorschriften bestaan, zo meldt de minister ons in de aanloop naar dit debat. Die voorschriften komen echter niet van de minister zelf, maar van de CEVO waarin het onderwijsveld vertegenwoordigd is. Gaarne vernemen wij van de minister waar zij met de experimenten naar verwijst en wie er dan precies en binnen welke kaders experimenteert.

Ook anderen hebben erop gewezen dat niet alle scholen alle profielen en keuzevakken kunnen aanbieden. Leidt dat niet tot vervelende belemmeringen voor leerlingen dan wel tot de opschaling van scholen? Alleen een behoorlijke schaalgrootte zorgt immers voor voldoende leerlingen om fatsoenlijk en zonder al te veel kosten vakken te kunnen aanbieden en zo te kunnen werken aan de verbreding die de wet belooft. Als een school niet dat volledige aanbod in huis heeft, zal het wellicht concurrentienadelen ondervinden. Ook hierover hoor ik graag de opinie van de minister.

In de Tweede Kamer is uitvoerig stilgestaan bij het vak wiskunde B en het profiel natuur en techniek. Kamer en minister werden het erover eens dat het aantal uren dat aanvankelijk voor wiskunde B was ingeruimd te klein was. Het werd opgehoogd naar 600 uur en daarenboven zegde de minister toe dat 100% van de leerstof terugkeert in de examens. De schade blijft daardoor in uren gemeten begrensd. In vergelijking met de huidige situatie is dat circa 120 uur. Tegenover dat verlies

aan uren in het verplichte deel staat het nieuwe vak wiskunde D, dat tot de profielvakken gaat behoren. Maar niet elke school zal dit vak willen of, vaker nog, kunnen aanbieden.

De minister heeft er ook op gewezen dat met een verbetering van de kwaliteit van wiskunde B ook een mouw valt te passen aan het urenverlies. Waaraan ontleent zij het vertrouwen dat die kwaliteit kan en zal verbeteren? Kan zij bovendien een schatting geven van het aantal scholen dat wiskunde B zal aanbieden of blijft dat voorlopig koffiedik kijken? Er zal verder overlap zijn tussen wiskunde D en wiskunde A, maar in welke mate? Die vraag is van belang, omdat naarmate de convergentie groter is, er niet alleen meer kans is dat scholen wiskunde D zullen aanbieden, maar ook de organiseerbaarheid zal toenemen. Naarmate de nabije toekomst van wiskunde D ongewisser is, zowel wat betreft de vakinhoudelijke vulling als de mate waarin scholen het vak oppakken, komt het des te meer op de genoemde kwaliteitsverbetering aan. De klachten van de leerlingen en de studenten zijn op dit punt bepaald niet gering. Zij onderstrepen het gewicht van deze vragen.

In verband met het profiel cultuur en maatschappij is een vrij uitvoerige discussie gevoerd over de vraag of wiskunde A in ieder geval voor de havo een verplicht vak zou moeten zijn. Die discussie heeft aan scherpte gewonnen door de brief van de HBO-raad die stelt dat wiskunde voor alle hbo-opleidingen van belang is. Ook anderen wezen daarop. De discussie spitte zich vervolgens toe op de pabo's. Alles overziend zijn wij, evenals de Tweede Kamer, geneigd om de minister te volgen in haar argumentatie. Het verplichte wiskundeonderwijs op de pabo's heeft er immers niet toe geleid dat studenten beter zijn gaan rekenen. Verder is de instroom van het mbo naar het hbo aanzienlijk; een wiskundige achtergrond is ook daar niet gegarandeerd. Bovendien zullen wij, naar het zich laat aanzien, binnen enkele jaren een schreeuwende behoefte hebben aan hogergekwalificeerden. Laten wij daarom geen onnodige blokkades opwerpen voor jongeren met een geringere aanleg voor wiskunde en onszelf zo niet beroven van het talent dat voorhanden is. Die overweging is ook van belang bij het profiel natuur en gezondheid. Aardrijkskunde wordt daar een profielvak, naast natuurkunde. Wij hebben daar geen moeite mee. Natuur en gezondheid moet niet alleen toegankelijk zijn voor leerlingen met een bèta-aanleg. Daarmee blokkeer je ongewild mensen in hun leertraject en latere loopbaan. Bovendien gelden zeker hier de overwegingen rond de arbeidsmarkt. Straks zal een op de vier werknemers actief moeten zijn rond en in de zorgsector. Een te sterk bètaprofiel kan daarbij belemmerend werken. Misschien is het wel van belang om bij het vaststellen van de doorstroomprofielen richting geneeskunde bij de weging van de cijfers rekening te houden met het al dan niet aanwezig zijn van natuurkunde in het pakket. Is een meer gewogen loting mogelijk?

Mijn fractie moet van het hart dat wij ons er niet tegen hadden verzet als leerlingen bij de profielen economie en maatschappij en cultuur en maatschappij hadden kunnen kiezen tussen geschiedenis en aardrijkskunde als profielvak. Wij leggen ons echter neer

bij de keuze van het kabinet voor geschiedenis als verplicht vak. Daar zijn wij uiteindelijk niet ongelukkig mee omdat geschiedenis van belang is in een onzekere en vooral vluchtige tijd. Aardrijkskunde kan eventueel als keuzevak worden gekozen.

Ik begon ermee, te zeggen dat de CDA-fractie verheugd is over dit wetsvoorstel. Wij hopen dat deze wet een bijdrage zal leveren aan een betere kwaliteit van het onderwijs. Wij beseffen maar al te goed dat goed onderwijs van veel meer afhankelijk is dan van wetten. De inzet van de leerkracht, het management van de school en een heldere verantwoordingsstructuur zijn minstens zo wezenlijk. Mijn fractie heeft in deze bijdrage het wetsvoorstel vanuit die context willen beoordelen. Wij zien de antwoorden van de minister met belangstelling tegemoet.

De vergadering wordt van 14.28 uur tot 14.41 uur geschorst.

Voorzitter: Timmerman-Buck

*N

Minister **Van der Hoeven**: Voorzitter. Eerst zal ik een aantal algemene opmerkingen maken. Vervolgens ga ik in op de onderwerpen organiseerbaarheid en keuzemogelijkheden, onderwijstijd en de rol van de inspectie, het experimenteerartikel, de aansluiting op het hoger onderwijs en de doorstroomrechten. Uiteindelijk kom ik op "diversen", een aantal zaken die ik niet kwijt kon in de andere onderdelen, zoals de ruimte in de examenprogramma's.

Het is waar wat de heer Klink en mevrouw Linthorst hebben gezegd. De heer Klink zei aan het einde van zijn betoog: "Wij beseffen maar al te goed dat goed onderwijs van veel meer afhankelijk is dan van wetten. De inzet van de leerkracht, het management van de school en een heldere verantwoordingsstructuur zijn minstens zo wezenlijk." Daar gaat het om. Wat wij met wetten doen, is zaken mogelijk maken en piketpalen slaan. Ook dat moeten wij doen, want als wij die niet sloegen, zou er een te grote vrijheid zijn waardoor de kwaliteit van het onderwijs in het gedrang komt. Ik ben het ook eens met mevrouw Linthorst die zei dat er over deze voorstellen langdurige discussies zijn gevoerd met alle betrokkenen in het onderwijsveld. Dat is goed geweest omdat daardoor draagvlak is ontstaan. Een aantal scholen zegt nu: voor ons hoeft het allemaal niet. Zo zit deze wereld echter niet in elkaar. Indien je als wetgever gezamenlijk tot de conclusie komt dat zaken moeten veranderen om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren, dan kan het niet zo zijn dat enkele scholen zeggen dat zij dat niet doen en gewoon doorgaan zoals zij bezig waren. Ik kom daarop dadelijk in het licht van het experimenteerartikel nog terug.

Het is goed dat er een grote overeenstemming is met het onderwijsveld en dat er over dit onderwerp ruim en vaak is overlegd met de Tweede Kamer. Er moet nu een aantal verdere keuzes worden gemaakt die samenhangen met algemene ontwikkelingen in het beleid. In het kader van de discussie over de koers van het voortgezet onderwijs zijn wij op zoek naar nieuwe modaliteiten in het

bestuur, het beleid en de verantwoording. De ontwikkeling van het onderwijs moet liggen waar zij thuishoort, namelijk bij de scholen en de leraren. Dat betekent niet dat de wetgever volledig afstand neemt. De verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het stelsel in zijn geheel blijft bij de overheid liggen. Daarom blijft zij wettelijke normen stellen, regels op het gebied van externe toetsing, landelijke examenprogramma's en de onderwijstijd. In dat licht spreken wij vandaag over een wetsvoorstel voor de inrichting van de bovenbouw van vwo en havo. Het streven is een nieuw evenwicht tussen die verantwoordelijkheden. Dat betekent autonomie voor scholen, maar er moeten regels zijn waarbinnen zij die autonomie vorm en inhoud kunnen geven. Wij willen een onderwijsprogramma dat beter organiseerbaar, beter werkbaar en beter leerbaar is en dat meer ruimte laat aan scholen en leerlingen.

Diverse leden van deze Kamer hebben vragen gesteld over de organiseerbaarheid en de keuzemogelijkheden. Mevrouw Linthorst vroeg zich af of scholen het wel kunnen organiseren: kunnen alle scholen wel alle profielkeuzevakken aanbieden? Ook de heer Klink en anderen hebben daarover vragen gesteld. Het wetsvoorstel heeft een expliciet doel. De heer Ten Hoeve heeft zojuist de verbeterpunten naar voren gebracht: beter studeerbaar, beter werkbaar en beter organiseerbaar. Het onderwijsveld steunt die voorstellen nadrukkelijk. Dit geldt ook voor de schoolleiders, die verantwoordelijk zijn voor de organisatie. Er is meer dan voldoende gesproken met de mensen op de werkvloer en met de organisaties, die zich op hun beurt zeer uitvoerig hebben verstaan met hun achterban. Het Tweede Fase Adviespunt heeft gesproken met individuele scholen. Vóór de invoering van de profielvakken waren alle vakken keuzevakken, behalve Nederlands. Nooit is in dat systeem als probleem naar voren gekomen dat geen enkele school alle vakkenpakketten kon aanbieden. In de praktijk boden veel scholen een groot aantal combinaties aan. De invoering van de profielen hield een vereenvoudiging in, omdat de profielen grotendeels vaste vakkenpakketten waren. De profielen blijven bestaan. Inderdaad komt er een groter aantal keuzemogelijkheden, maar dat is altijd nog maar een fractie van het aantal keuzemogelijkheden dat er was vóór de invoering van de profielen. De organiseerbaarheid wordt groter, wat een van de doelen was. De huidige profielen leiden tot problemen die het organisatorische voordeel van de vaste vakkenpakketten ten dele tenietdoen. Dat heeft te maken met de versnippering van vakken en met het naast elkaar bestaan van kleine deelvakken, hele vakken en noem maar op. Daar stoppen wij dus mee.

Er zou een organisatieprobleem zijn omdat niet alle scholen alle profielkeuzevakken kunnen aanbieden. Dat hoeft echter helemaal niet. Het zou ook zinloos zijn om op alle scholen Fries, Turks, Italiaans en dans aan te bieden, om maar een paar vakken te noemen. Er zijn twintig profielkeuzevakken. Op sommige scholen zijn dat interessante vakken voor leerlingen, maar op andere scholen is dat niet het geval. In zijn algemeenheid zullen de scholen ongeveer de helft of meer van de profielkeuzevakken aanbieden. Het gaat dan om vakken als Frans, Duits, aardrijkskunde, één of twee van de

kunstvakken, beeldende vormgeving of muziek. Natuurlijk bestaat er ook keuze uit een aantal bijzondere vakken, waarmee een school zich kan profileren. Het is ook de bedoeling dat scholen zich profileren en keuzes maken; daar is niets mis mee.

Het klopt dat de school beslist wat er wordt aangeboden. Er moet echter altijd ten minste één profielkeuzevak worden geboden; in het profiel CM zijn dat er twee. Verder gelden er geen voorschriften. Als wij voorschriften gaven voor het aantal of de aard van de aan te bieden vakken, zouden de scholen in de problemen kunnen komen, omdat dan wordt voorgeschreven dat zij bepaalde vakken moeten aanbieden.

Bepalend voor de keuze van de school is het eigen profiel van de school en hetgeen de leerlingen vragen. Er is geen enkele reden om scholen toe te staan, daarvan af te wijken. Het model geeft veel keuzemogelijkheden. Tegen mevrouw Linthorst zeg ik: als scholen een en ander konden laten zoals het is, zouden er twee systemen naast elkaar bestaan. Dat zou pas echt organisatorische problemen geven, bijvoorbeeld bij de doorstroming van de ene school naar de andere. Het geeft ook rechtsongelijkheid, bijvoorbeeld bij de gewogen loting. Aan het Tweede Fase Adviespunt hebben wij gevraagd te inventariseren wat scholen van plan zijn. In het algemeen zijn scholen van plan om het bestaande aanbod te handhaven, maar daarnaast overwegen zij ook om voor hen nieuwe vakken aan te bieden, zoals het nieuwe bètavak en wiskunde D, maar ook maatschappijwetenschappen en Spaans. Ik denk dat de problemen die de PvdA-fractie veronderstelt zich niet zullen voordoen. Op dit moment komen zij niet aan de orde in de inventarisatie van het Tweede Fase Adviespunt.

Er is dus gekozen voor keuzemogelijkheden, maar ik denk niet dat dit leidt tot verschraling van het onderwijs, noch tot schaalvergroting. Elke school kan een redelijk aantal keuzes aanbieden. Dat behoort tot het eigen profiel van de school. Ik ben het met de heer Klink eens dat je dit concurrentie kunt noemen. Het behoort echter ook tot de keuze van het profiel. Ik vind het erg belangrijk dat wij scholen stimuleren om voor het eigen profiel te kiezen.

Ik ben het met de heer Ten Hoeve eens dat wij niet voor 100% kunnen veronderstellen dat scholen elk vak dat zij aanbieden ook zullen aanbieden als keuzevak in het vrije deel. Het hangt inderdaad af van de roostermogelijkheden. Met wat daarover in de memorie van antwoord staat, is niet bedoeld iets anders te beweren. Het gaat erom dat het voor een school in zijn algemeenheid mogelijk en zelfs organisatorisch aantrekkelijk zal zijn om een vak dat toch moet worden aangeboden, ook aan te bieden in het vrije deel. Het zal niet altijd mogelijk zijn, maar vaak wel. Dit gaat op voor de vreemde talen. Ook het Fries behoort tot de verruimde mogelijkheden.

De heer Ten Hoeve wees op een verschil in het concept van het Inrichtingsbesluit tussen de tekst over de vervanging van de ene soort wiskunde door de andere en die over de andere gevallen waarin een vak wordt gekozen. Ik vond dat bijzonder scherp opgemerkt. Dit verschil heeft echter niet de inhoudelijke betekenis die de heer Ten Hoeve veronderstelt, want in beide gevallen bepaalt de school de keuzemogelijkheid. Bij de vervanging van

wiskunde A door wiskunde B in de profielen Natuur en Gezondheid en Economie en Maatschappij is er sprake van een meer uitgebreide omschrijving, te weten: ... voor zover het bevoegde gezag dit vak, te weten wiskunde B, als onderdeel van dit profiel aanbiedt ... Dat is nodig, omdat er anders een misverstand zou kunnen ontstaan. Wiskunde B wordt door een school namelijk altijd aangeboden, als verplicht vak in het profiel Natuur en Techniek. Dit betekent echter niet, dat de school het zou moeten aanbieden in de andere profielen. Dat is de bedoeling van de tekst.

Dit brengt mij tot het tweede blokje, over de onderwijstijd en de rol van de Inspectie. Met name de heer Klink heeft daarover vragen gesteld. Ik ben het met hem eens dat de Inspectie de vrijheid van de scholen niet feitelijk verder moet inperken. In de hele discussie over governance is dat ook een belangrijk punt. Het toegroeien naar meer horizontale verantwoording moet inderdaad plaatsvinden. In de tussenliggende fase hebben wij het verticale toezicht nodig, om ervoor te zorgen dat er geen rare dingen gebeuren. De Inspectie moet zich niet met het "hoe" gaan bemoeien, omdat dan toch weer zou worden voorgeschreven welke didactische aanpak de school moet kiezen. Vanochtend heb ik het onderwijsjaarverslag over het afgelopen jaar aangeboden gekregen. Daarin werd geconstateerd dat er met name problemen zijn op het niveau van het technisch lezen. Dit is erg belangrijk, omdat het de basis vormt voor het verdere lezen. Daarbij is er sprake van een aanpak waarbij je alle stappen in de didactiek moet doorlopen en voor voldoende oefenmogelijkheden moet zorgen. Wij moeten met elkaar bezien op welke manier wij dit probleem gaan aanpakken, maar dat is iets anders dan dat de Inspectie zich zou mogen bemoeien met alle pedagogisch-didactische keuzes die een school maakt.

De heer Klink vroeg ook naar de invulling van de contacttijd. De motie-Vergeer waarover hij sprak, is overigens door de Tweede Kamer verworpen, dus die is verder niet aan de orde. Volgens de heer Klink zou de Inspectie in algemene zin de invulling van de contacttijd moeten bezien en daarover moeten rapporteren in het onderwijsverslag. Ook per individuele school zou de Inspectie hieraan aandacht moeten besteden, zodat de ouders op de hoogte blijven. Dat zijn twee verschillende zaken, die overigens wel gecombineerd kunnen worden. De Inspectie ziet toe op de omvang van de contacttijd. Zij ziet er in dat verband op toe dat men zich met name houdt aan het voorschrift betreffende de 1000 uren. Ik heb de scholen aangekondigd dat hierop scherper zal worden gelet en dat sancties mogelijk zijn. Wat mevrouw Vergeer wilde, ging echt veel verder. Zij wilde dat de Inspectie ook zou letten op de vorm die de contacttijd aanneemt. Dan ontstaat het effect dat de heer klink en ik absoluut niet willen, namelijk dat de Inspectie de methode van onderwijs gaat beoordelen. Er is dus wel sprake van scherper toezicht op de regels inzake onderwijstijd, maar niet van toezicht op de invulling, want de keuze op dat gebied wordt overgelaten aan de scholen zelf.

Elk jaar bepaal ik, samen met de Inspectie, welke thematisch onderzoeken er gaan plaatsvinden in het komende jaar. Het thema onderwijstijd komt daarbij in ieder geval aan bod. Het gaat om een scherper toezicht op

de regels over onderwijstijd en de vraag of die regels inderdaad gevolgd worden. Het jaar daarna, dus volgend jaar, komt dit thema ook aan de orde in het onderwijsverslag.

Dat brengt mij tot mijn derde blokje over het experimenterartikel. Mevrouw Linthorst vroeg, en mevrouw Kalsbeek sloot zich daarbij aan, of scholen die dat willen, niet met toepassing van een experimenterartikel de vrijheid kunnen krijgen om af te wijken en sommige zaken te laten zoals deze nu zijn. Dat zou wel een beetje raar zijn. Een experimenterartikel is er om nieuwe dingen uit te proberen. Een experimenterartikel is er niet voor bedoeld, nieuwe dingen weg te schuiven en te zeggen: wij doen lekker niet mee. Dat is niet de bedoeling van een experimenterartikel.

Daar komt bij dat er inderdaad een experimenterartikel is in de wet, maar die is bedoeld zoals de term aangeeft, namelijk ter beproefing en niet om van een of andere vernieuwing af te zien. Het wetsvoorstel draagt nu juist bij aan vernieuwing. Scholen krijgen meer mogelijkheden om zelf keuzes te maken, zij het binnen grenzen. De piketpalen zijn hier de profielen. Als je het zou toestaan om daarin eigen keuzes te maken, door bijvoorbeeld elementen van het huidige systeem te handhaven -- dat is wat mevrouw Linthorst in feite vraagt - dan leidt dat tot chaos en tot organisatorische problemen.

Ik kan zo zes thema's noemen. Daar komen allemaal varianten op, die allemaal hun eigen centrale examens zouden hebben. Ik zie echt niet hoe ik dat zou moeten organiseren. Bij de gewogen loting zou de kans om ingeloot te worden bij de ene school hoger worden dan bij de andere school. Dat leidt dus tot rechtsongelijkheid. Er zouden organisatorische problemen ontstaan bij de doorstroming tussen scholen, bijvoorbeeld door verhuizingen, of bij de doorstroom van havo naar vwo. Het hoger onderwijs zou geconfronteerd worden met grote verschillen tussen de instromende studenten. Dat zou het voordeel van de profielen tenietdoen en dus leiden tot aansluitproblemen. Voor al die varianten zouden er eigen leerboeken gemaakt moeten worden, de oplage daalt, de kosten gaan omhoog, de markt verschaalt en de keuzemogelijkheden in boeken wordt kleiner. Kortom, dat moeten wij dus echt niet doen.

Wij moeten leren van de ervaringen die opgedaan zijn bij de invoering van de profielen. Toen konden scholen zelf een invoeringsjaar kiezen, 1998 of 1999. Dat leidde ertoe dat in verband met het overgangsrecht meerdere jaren twee systemen naast elkaar bestonden. Dat heeft geleid tot grote problemen, bijvoorbeeld bij examens. Ik vind dat wij dat geen tweede keer moeten doen.

Mevrouw **Linthorst** (PvdA): Kan de minister even uitleggen wat zij bedoelt met al die grotere aantallen examens, leerboeken enzovoorts? Ik vraag niet om een uitbreiding van het aantal vakken. Ik vraag om de combinatie van andere vakken mogelijk te maken, bijvoorbeeld bij het profiel C&M de combinatie van twee uit zes in plaats van twee keer één à drie. Dat levert niet meer examenvakken op. Het zijn dezelfde vakken die al worden aangeboden, alleen in een andere combinatie. Als ander voorbeeld heb ik de verschuiving genoemd van een

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

klassieke taal naar het vrije deel in plaats van het verplichte deel. Dat levert ook niet meer vakken op. Zou de minister dat nog kunnen toelichten?

Minister Van der Hoeven: Voor die twee elementen gelden andere problemen, niet de zaken die ik zonet noemde. Daar heeft mevrouw Linthorst gelijk in. Als je de profielen als piketpalen ziet van deze wet en dan zeg je: doe maar wat je altijd al gedaan hebt, dan gebruik je een experimenteerartikel niet om iets nieuws te doen, maar om gewoon het oude te houden. Dat moeten wij niet doen.

Verder is het zo -- dat weet mevrouw Linthorst net zo goed als ik -- dat scholen en leerlingen altijd de mogelijkheid hebben, een extra vak erbij te kiezen, waardoor zij in feite wel dezelfde vakken kunnen blijven doen. Zij doen er iets extra's bij. Ook dat is een mogelijkheid die er nu al is. Ik vraag mevrouw Linthorst heel indringend om daar nog een keer over na te denken.

Mevrouw Linthorst (PvdA): Voorzitter. Ik heb grote waardering voor deze minister, maar ik wil haar wel vragen om bezwaren aan te voeren tegen de voorbeelden die ik noem en niet tegen andere voorbeelden. Het gaat niet om wereldschokkende dingen. Het gaat om dit soort dingen en ik zou graag van de minister willen weten wat daar de bezwaren tegen zijn.

Minister Van der Hoeven: Dat heb ik net gezegd. Ik vind dat een experimenteerartikel er is om experimenten mogelijk te maken en dus niet om bestaand beleid te continueren, terwijl je eigenlijk met elkaar als wetgever ander beleid hebt afgesproken. Voorts is het geen enkel probleem om binnen de piketpalen van de profielen zoals zij er nu komen te liggen, ook nog een extra vak toe te voegen. Dat kan nu ook. Je ziet ook dat veel studenten -- met name de betere studenten, want daar gaat het in de meeste gevallen om -- de keuze maken om er inderdaad nog iets aan toe te voegen en daarmee hun kans op een doorstroommogelijkheid te vergroten. Zoals ik al zei, ben ik van mening dat wij moeten leren van de ervaringen die wij opgedaan hebben bij de invoering van de profielen. De wet staat niet toe wat mevrouw Linthorst wil. Als zij dat toch wil, moet dus de wet veranderd worden. Ik hoef haar niet uit te leggen wat dat voor consequenties zou hebben.

Dat brengt mij bij blokje vier, de aansluiting van het hoger onderwijs en de doorstroomrechten. Dat is interessant. De HBO-raad en de VSNU hebben daarover hun adviezen uitgebracht. Aan het eind van dit schooljaar worden de nieuwe eisen in de doorstroomregeling vastgelegd. Ik heb daarover nog wat nader overleg nodig. Het advies van de HBO-raad om leerlingen uit te sluiten als zij geen wiskunde in hun pakket hebben, stuit overigens alom op weerstand. Het is in strijd met de afgesproken uitgangspunten en wordt op geen enkele manier inhoudelijk onderbouwd.

Uitgangspunt is toch continuïteit ten opzichte van de huidige regeling. Uitgangspunt is ook dat er voor elke opleiding ten minste een profiel is dat direct toegang geeft. Dat zal ik in de doorstroomregeling als uitgangspunt handhaven. Wij zullen het advies van de HBO-raad over wiskunde in alle profielen dan ook niet volgen. Het is een

advies en de doorstroomregeling is een ministeriële regeling. Zo hebben wij het met elkaar in de wet geregeld.

Ik ga er nog wel enig overleg over aan, dat heb ik toegezegd. Het kan niet zo zijn dat een leerling met het profiel C&M havo geen enkel doorstromingsrecht zou hebben, omdat in dat profiel wiskunde niet meer verplicht is. Dat kan niet en daar is geen reden voor. Voor de meeste opleidingen waarover het gaat is specifieke wiskundekennis op dit niveau niet nodig. Wij praten dan bijvoorbeeld over dans, de lerarenopleiding Duits, de sociale academie.

Voor de pabo heb je rekenen nodig. Dat klopt, maar dat is een ander verhaal. Mij valt op dat de rekenproblemen in de pabo in al die jaren die wij gehad hebben met daarin wiskunde als verplicht vak helemaal niet zijn opgelost. Het zit hem dus niet in de wiskunde. Het zit hem in het rekenen. Daarom hebben wij daarover ook een aantal afspraken gemaakt, dat heb ik gemeld in de Tweede Kamer. Er moet voor gezorgd worden dat rekenen beter tot zijn recht komt en dan moet er dus ook voor gezorgd worden dat jonge mensen die naar de pabo willen, kunnen rekenen, dat zij een toets maken om te bezien in hoeverre zij daarin achterliggen en dat zij, als dat zo is, een bijspijkerprogramma volgen. Daar is niets mis mee. Dan gaat het ook daadwerkelijk om rekenen, en niet alleen om inzichtelijk rekenen, maar ook om hoofdrekenen en alle andere rekenvarianten zoals die in het basisonderwijs geleerd moeten worden.

Natuurkunde is verplicht voor de doorstroming naar medische opleidingen. Dat is nu nog niet aan de orde, zeg ik tegen de heer Klink. Het wordt voorgesteld in het advies over de doorstroom van de VSNU. Ik sta daar in beginsel niet negatief tegenover, maar geneeskunde is één opleiding. Niet alle medische opleidingen leiden op tot geneeskunde. Er zit dus een aantal andere aspecten aan het geheel van die doorstromingsregeling, waarover ik eerst nader overleg aanga. Het kan niet zo zijn dat bijvoorbeeld aardrijkskunde geen doorstroommogelijkheid zou geven naar bepaalde opleidingen in de medische hoek. Dat wil niet zeggen dat het vak natuurkunde niet verplicht kan worden gesteld voor toelating tot de studie geneeskunde. Dat regelen wij in de doorstroomregeling.

De loting moet plaatsvinden onder studenten met het juiste vakkenpakket en niet onder andere studenten. Er moet eerst in de doorstroomregeling worden vastgesteld wat de vereisten zijn. Onder de groep die daaraan voldoet, vindt de loting plaats. Deze loting is een noodoplossing omdat het aanbod van studenten groter is dan het aantal beschikbare plaatsen. Er wordt eerst geselecteerd op natuurkunde. Dat voorkomt ook dat leerlingen die geneeskunde willen gaan studeren geen natuurkunde kiezen omdat zij denken dat zij bijvoorbeeld voor aardrijkskunde een hoger cijfer kunnen halen en dus een grotere inlotingskans hebben. Dit is de wijze waarop wij eraan tegemoet komen. Dit voorstel zal verder worden uitgewerkt in de doorstroomregeling.

Het vijfde blokje betreft wiskunde. Ik begin met het rekenen op pabo-opleidingen. Pabo-studenten moeten goed kunnen rekenen, dat is onbetwistbaar. Het betreft niet alleen havo-leerlingen, want een groot gedeelte van de instroom op pabo's komt uit het mbo. Er moet dus iets worden gedaan aan de instroom. Daarnaast moeten ook de

pabo's zelf meer aandacht geven aan rekenen, taal en technisch lezen. Die zaken moeten pabo-opgeleiden beheersen. Er is afgesproken dat er een analyse wordt gemaakt van het probleem en dat wordt gezocht naar mogelijke oplossingsrichtingen waarbij geen enkele oplossing bij voorbaat wordt uitgesloten. Dat wordt gedaan door een extern bureau. Het onderzoek moet voor 1 juni 2006 klaar zijn. Ik kan daar niet op vooruitlopen.

Voor de instroom van 2007 zijn afspraken gemaakt over een tijdelijke voorziening. Alle leerlingen die naar de pabo willen, ook mbo'ers, maken een diagnostische toets die landelijk is gestandaardiseerd. Die kan al worden gedaan vanaf het moment van voorinschrijving, dus in het laatste jaar van havo of mbo. Dat geeft mensen de mogelijkheid om bij te spijkeren. Over een programma daarvoor vindt overleg plaats tussen het departement, hbo-instellingen, scholen voor voortgezet onderwijs en de BVE-sector. Bij de start van de pabo-opleiding wordt die toets opnieuw gemaakt en na één jaar wordt een bindend studieadvies gegeven. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek dat op 1 juni 2006 moet zijn afgerond, zal ik tot een definitieve oplossing komen. Voorlopig is echter op deze manier het probleem voldoende ondervangen en teruggebracht waar het hoort.

Ik ben het eens met de heer Ten Hoeve dat het vak wiskunde voldoende moet voorbereiden op technische en exacte studies. Dat moet niet afhankelijk zijn van de keuze voor wiskunde D. Wij proberen dat te bereiken door een combinatie van maatregelen. Het aantal studielasturen voor wiskunde B is verhoogd, in het vwo van 520 naar 600. Dat is minder dan de 760 studielasturen die er nu voor staan, maar het is ongeveer even hoog als het aantal uren dat er voor stond voor de invulling van de profielen. De 760 uren van nu, was wel een erg groot aantal in vergelijking met dat voor andere vakken. Alle stof blijft voorlopig opgenomen in het centraal examen. Dat heeft ook effect op het aantal uren contacttijd dat scholen voor het vak beschikbaar zullen stellen.

Het effect van de inhoudelijke overeenstemming die nu lijkt te zijn ontstaan over vergroting van de aandacht voor de formele wiskundige vaardigheden, moet niet worden onderschat. De uitbreiding van het aantal uren in 1998 is gebruikt voor het toevoegen van meer hogere onderwerpen en werkstukken. Die zijn mede oorzaak van de geconstateerde problemen. Dat er nu echt weer tijd wordt gemaakt voor het oefenen van de elementaire vaardigheden, die ook in het examen aan de orde zullen komen, is winst. Velen in het hoger onderwijs en vele leraren onderschrijven dat. Uiteraard wordt in elke discussie over welk vak dan ook naar voren gebracht dat meer uren, nog meer uren, gewenst zouden zijn. Dat vinden niet alleen de wiskundeleraren, maar ook die van bijvoorbeeld gymnastiek of talen. Dat is een andere discussie.

De heer Klink vroeg of de kwaliteit van wiskunde B beter zal worden. Dat is het geval. Er is overlap van wiskunde D met wiskunde A. Ongeveer de helft van het programma van wiskunde D zal bestaan uit stof die ook in wiskunde A wordt aangeboden. Dat zal de mogelijkheid vergroten voor scholen om wiskunde D aan te bieden. Ik weet nu nog niet hoeveel scholen dat gaan doen. Daar is het nog wat te vroeg voor.

Er zijn verschillende vragen gesteld over het profiel cultuur en maatschappij op het havo, met name door mevrouw Kalsbeek. Zij vroeg of opnieuw wiskunde kan worden opgenomen in dat profiel. Dat zit er niet in. Alleen de HBO-raad wilde dat. Ik vind echt dat wij afmoeten van het beeld dat de havo een afgeleide is van het vwo. Die twee scholen hebben echt een eigen functie. Het havo leidt op voor het hbo. Voor hbo-opleidingen op het gebied van maatschappij en cultuur is over het algemeen geen speciale wiskundekennis nodig. Ik heb al een paar voorbeelden daarvan genoemd. De pabo is een speciaal geval, dat heb ik al gezegd.

Als wij wiskunde weer zouden toevoegen aan dat profiel, terwijl dat inhoudelijk niet is onderbouwd, maken wij het voor een aantal mensen wel heel erg moeilijk om met het talent dat zij hebben naar een hbo-opleiding te gaan. Als de Kamer het toch wil, moet de wet worden gewijzigd. Dan moet er dus opnieuw een inhoudelijke discussie worden gevoerd. Het parlement moet dan ook aangeven welk vak uit het profiel moet worden gehaald. Ik neem aan dat bekend is hoe de discussie hierover in de Tweede Kamer is verlopen. Begin 2007 komt er overigens een advies voor de langere termijn van de profielcommissies. Ik raad de Kamer aan om dit af te wachten.

Onder het zesde blokje, diversen, is er eigenlijk nog maar één vraag die behandeld moet worden, namelijk die van de heer Klink over de ruimte in de eindexamenprogramma's en de experimenten. De term experimenten wekt misschien een beetje verwarring. Er zijn eindexamenprogramma's. Voor het centraal schriftelijk eindexamen zijn per definitie regels nodig. Die worden opgesteld door de Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven (CEVO). Leraren hebben de syllabus van de CEVO nodig voor de voorbereiding op het centraal examen. Daarnaast bestaat er een schoolexamen. Scholen krijgen de vrijheid om te kiezen hoe zij toetsen in het schoolexamen. Op dit moment is in de lagere regelgeving met de verschillende programma's voor toetsing en afsluiting precies voorgeschreven op welke manier de afsluiting middels het schoolexamen vorm moet krijgen. Dat soort detailregelgeving verdwijnt. Daardoor ontstaan meer keuzemogelijkheden met betrekking tot de wijze waarop het schoolexamen kan worden georganiseerd. De scholen krijgen dus meer ruimte dan zij op dit moment hebben.

*N

Mevrouw **Linthorst** (PvdA): Voorzitter. De minister zei dat scholen nooit in staat zijn geweest om alle vakken aan te bieden. Dat klopt natuurlijk. Het gaat om de vraag of er met dit wetsvoorstel een risico op vershraling bestaat. Ik heb al gezegd dat wij dit zullen moeten afwachten. Er zal een evaluatie plaatsvinden. In deze context verbaast de reactie van de minister op het voorstel om een experimenteerartikel op te nemen mij. De minister zegt dat scholen niet moet worden voorgeschreven wat zij moeten aanbieden. Dat geldt blijkbaar niet waar het gaat om een experimenteerartikel. Daar heeft de minister een aantal argumenten voor genoemd, bijvoorbeeld dat van verschillen tussen instromende studenten. Volgens het

huidige wetsvoorstel mag een leerling met een C&M-profiel twee keer een vak uit drie kiezen. Wat maakt het voor de instroom uit of dat twee keer een uit drie vakken is of twee uit zes vakken? Ik zie daar geen verschil tussen. Volgens mij is de chaos op zijn minst niet groter.

Het experimenteerartikel is niet voor behoud, maar voor vernieuwing, aldus de minister. Dat valt mij van haar tegen, want zij is altijd voor rust in het veld. Er zijn scholen die net lekker draaien sinds de zeven jaar geleden ingestelde stelselwijziging. Waarom zou je die niet de mogelijkheid bieden om dat uit te bouwen, te borgen en te bestendigen? Waar komt het verzet van de minister vandaan?

De minister voerde ook het argument van de overstap tussen scholen aan. Doordat scholen een iets andere invulling geven, kan de overstap van de ene naar de andere school moeilijker worden. Daar staat wel tegenover dat een aantal andere overstappen die ik in de eerste termijn heb aangehaald, zoals die van gymnasium naar vwo, eenvoudiger worden. Ik begrijp het dus niet helemaal. Mijn fractie is er ook niet door overtuigd geraakt. Zij overweegt op dit punt een motie in te dienen.

*N

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Voorzitter. Ik bedank de minister voor de beantwoording van de vragen. Mijn fractie heeft verzocht om opname van het vak wiskunde A in het profiel. Dat vergt een wetswijziging. Mijn fractie beseft dat uiteraard, maar heeft ook gezegd er alle begrip voor te hebben dat dit traject al heel veel tijd in beslag heeft genomen en dat de minister blij is dat het zo ver gekomen is. Dat is mijn fractie ook. Laat dat duidelijk zijn. De minister zegt dat de adviescommissie voor de profielen in 2007 een advies uitbrengt. Wil zij de commissie dan expliciet vragen om het vak wiskunde A in het C&M-profiel te betrekken? Natuurlijk zal mijn fractie het advies van de commissie terzake ook met belangstelling bestuderen. Toch vraagt zij expliciet dat daarnaar wordt gekeken. Zoals de heer Klink zei, kan ik mij voorstellen dat er opleidingen zijn waarin wiskunde absoluut geen rol speelt. Toch kan ik dat weerleggen, want in de huidige maatschappij komt dit vak in zo veel opleidingen naar voren. Dit is zelfs op de dansopleiding het geval, al zou je het niet meteen zeggen. Die bevat ook onderdelen die een zeker wiskundig inzicht vergen. In deze maatschappij hebben wij gewoon wiskunde nodig. Dat mag je niet frustreren door dat vak niet aan te bieden. Dat is meer het punt van mijn fractie. Je moet dat uiteraard ruim zien. Het gaat in dezen inderdaad om het havo, maar mijn fractie vindt dat het om arbeidsplaatsen in de maatschappij in haar totaliteit gaat. Voor sommigen is daar jammer genoeg wiskunde voor nodig. Hier wilde mijn fractie op wijzen.

Ik wacht de motie van mevrouw Linthorst over het experimenteerartikel af. De minister zegt dat het experimenteerartikel dient tot het mogelijk maken van experimenten. Dat is natuurlijk zo. Deze scholen hebben dat artikel daarvoor ook gebruikt en zijn gekomen tot een goede combinatie. Zij willen die graag voortzetten. Experimenteerartikelen zijn mooi om iets op te zetten, maar als blijkt dat iets goed loopt, moet de mogelijkheid

bestaan om daarmee door te gaan. Daarom steunen wij de woorden van mevrouw Linthorst.

*N

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Voorzitter. Ik ben het verregaand eens met wat de minister heeft gezegd, dus ik bedank haar ook voor haar antwoorden. Ik ben gelukkig met wat zij heeft gezegd over de doorstroomregeling die nog komt en het feit dat zij niet van plan is om het advies van de HBO-raad te volgen. Dit kan inderdaad niet. Er is ook geen reden voor. Ik ben het voorts volledig eens met wat de minister heeft gezegd over rekenen en wiskunde.

Ook ben ik het eens met de minister dat het experimenteerartikel niet moet worden gebruikt voor het handhaven van bestaande situaties. Daar is een experimenteerartikel niet voor. Hierbij moet ik zeggen dat ik niet helemaal inzie dat de elementen die mevrouw Linthorst noemt, scholen echt iets opleveren, zowel qua organiseerbaarheid als qua extra mogelijkheden voor leerlingen die ermee kunnen worden geschapen. Wat dan eigenlijk wel?

De minister heeft gezegd dat niet alle scholen alle vakken hoeven aan te bieden. Ik ben het daar volledig mee eens. Scholen moeten keuzes maken. Er is een harde kern van vakken die alle scholen moeten aanbieden. Wat daaromheen zit, kan dienen ter profilering van scholen en is mede afhankelijk van de mogelijkheden van scholen in termen van leerlingenaantallen.

De minister heeft gezien waar ik mij zorgen over maak, maar heeft dat exclusief geprojecteerd op het Fries. Dat was mijn bedoeling eigenlijk niet. Ik maak mij er zorgen over dat scholen veel mogelijkheden hebben om het aanbod van de vakken die zij wel geven, voor leerlingen te beperken. Ik zie om mij heen gebeuren dat het er in een hele hoop gevallen op neerkomt dat leerlingen die een NT- of NG-profiel kiezen, in het vrije deel uitsluitend de kans hebben om te kiezen tussen natuurkunde, aardrijkskunde of economie. Daardoor kunnen zulke leerlingen maar één vreemde taal kiezen. Dat zelfde geldt voor enkele andere vakken, maar bij vreemde talen doet zich dat het duidelijkst voor, omdat die vakken zo algemeen van karakter zijn dat die in wezen in elk profiel passen. In de gymnasiumopleiding zie je ook gebeuren dat wederom voor de NT- en NG-profielen in het vrije deel uitsluitend deze vakken worden aangeboden. Daardoor kan zelfs een gymnasiast in deze profielen geen tweede vreemde taal kiezen, zelfs geen tweede klassieke taal. Dat is voor een gymnasiast natuurlijk erg vreemd. Ik heb er geen problemen mee als hij die niet kiest, maar ik heb er wel problemen mee dat hij die niet kán kiezen. Ik beseft dat wij moeilijk kunnen terugkomen op de vrijheid van de scholen die in ons systeem zit ingebakken. Tegen scholen is namelijk gezegd dat zij naar eigen inzicht kunnen handelen. Het is dus vreselijk moeilijk om dat terug te draaien. Toch vraag ik mij af of wij er op den duur niet voor moeten zorgen dat verplicht wordt gesteld dat algemene vakken algemeen worden aangeboden.

*N

De heer **Klink** (CDA): Voorzitter. Ik heb nog drie opmerkingen. De motie-Vergeer is in de Tweede Kamer onvoldoende ondersteund. De bedoeling ervan was niet zozeer om de Inspectie van het Onderwijs een instrument ter hand te stellen om zich met de onderwijsvormgeving te bemoeien, als wel om inzicht te krijgen in hoe men precies omgaat met begeleidingsuren, contacturen en lesuren en in hoe vaak lessen daadwerkelijk intensief zijn of lessen zijn waarbij vanuit een ooghoek alleen maar orde gehouden wordt. Het lijkt mij belangrijk om inzicht te krijgen in de patronen van de afgelopen jaren, niet om de Inspectie of de overheid of ons als wetgever in staat te stellen om ons weer met het onderwijsproces te bemoeien, maar wel om langs die lijnen inzicht te krijgen in de ontwikkelingen binnen het onderwijs en wellicht op langere termijn. Daar gaat natuurlijk wel wat tijd overheen. Dan kunnen ouders daar nadrukkelijk van in kennis worden gesteld, al was het maar om ze bewust te maken van het feit dat er vraagstukken liggen en zij aan de school kunnen vragen hoe die daar nader invulling aan geeft en welke risico's daarmee gepaard gaan. Wij juichen het toe dat de inspectie op dit punt thematisch onderzoek kan doen, als de minister met haar beantwoording heeft willen toezeggen dat zij dit aan de inspectie zal vragen. Gaarne hoor ik van de minister of dit de strekking van haar antwoord was.

Wat het experimenteerartikel betreft, heb ik de indruk dat de afgelopen jaren één groot experiment zijn geweest en dat de uitkomst daarvan is dat wij nu een wetsvoorstel behandelen dat daarin verbetering wil brengen. Het lijkt mij afbreuk doen aan het woord "experiment" om nu een hardheidsclausule te creëren voor scholen die eigenlijk wel tevreden zijn met de bestaande wetgeving.

Daarbij komt dat ik niet kan overzien wat meer keuzemogelijkheden voor leerlingen zou behelzen die afbreuk doen aan datgene wat wettelijk is voorgeschreven. Daar komen de opmerkingen van mevrouw Linthorst namelijk op neer. Ik stel mij voor dat bijvoorbeeld bij natuur en techniek het vak wiskunde niet meer wordt gekozen. Dat lijkt mij toch buitengewoon merkwaardig in een profiel natuur en techniek. Ook bij economie en maatschappij zou dan ook geen wiskunde meer worden gekozen. Als dat nu niet de bedoeling is -- wat ik afleid uit het feit dat mevrouw Linthorst nu opstaat om iets aan mij te vragen -- zouden er in die keuzemogelijkheden vervolgens weer nadere beperkingen moeten worden gesteld. Daarmee zouden wij de discussie van de afgelopen twee jaar opnieuw gaan voeren over de vraag wat wel en wat niet bij een profiel hoort. Ik noem het vak wiskunde in het kader van de profielen natuur en techniek en economie en maatschappij doordat dit vak nodig is voor de doorstroomprofielen. De zorgvuldige afweging hiervan zou ik nu dan ook niet aan een experiment willen onderwerpen.

Mevrouw **Linthorst** (PvdA): Ik heb in mijn termijn een aantal voorbeelden gegeven waarbij het gaat om kleine verschillen, te weten twee uit zes vakken in plaats van twee keer één uit drie. Dat betekent dat men filosofie of een tweede vreemde taal zou mogen geven, of filosofie en tekenen, in plaats van uit ieder cluster van drie vakken er één te moeten kiezen. Het gaat natuurlijk niet om de

voorbeelden die de heer Klink noemt. Bovendien zou een school zo'n experiment alleen maar mogen aanvragen bij de inspectie, die het zal toetsen. Het gaat echt om kleine zaken. In deze Kamer voeren wij heel vaak discussies over autonomievergroting, over het laten van de verantwoordelijkheid bij professionals, over verdiend vertrouwen en over ruimte geven. Het verzet hiertegen verbaast mij, want het gaat juist niet om grote afwijkingen. Het gaat erom dat scholen die hun programma hebben ingericht op een manier die voor de school en voor de leerlingen tot volle tevredenheid is nu worden gedwongen om het aanbod te veranderen, terwijl het voor het functioneren en de mogelijkheden van de leerlingen geen verschil maakt.

De heer **Klink** (CDA): Dit brengt mij bij mijn derde opmerking. Wanneer wij dit in dit wetsvoorstel zouden willen regelen, moeten wij inderdaad met nadere criteria komen. Met het proces moet worden geregeld wanneer en binnen welke condities men in aanmerking komt voor een experiment en wanneer niet. Het lijkt mij nogal vergaand om dat nu in dit wetsvoorstel te regelen. Voorzover het al mogelijk is, denk ik aan een meer algemene bepaling in de onderwijswetten die de minister de bevoegdheid geeft om experimenten te openen of iets van die strekking. Het komt mij echter voor dat het onnodig verdragend is om het in dit kader te gaan regelen.

Wat het vak natuurkunde en het profiel natuur en gezondheid betreft, ondersteun ik de woorden van de minister. De strekking van mijn argumentatie was nu juist dat natuurkunde in mijn beleving niet als verplicht onderdeel in dat profiel zou dienen te worden opgenomen, ook gezien de arbeidsmarktontwikkelingen. Ik doel dan op de schaarste die zal ontstaan in de gezondheidszorg en elders. Dat doet bij mij de vraag rijzen of wiskunde wel over de hele linie een verplicht onderdeel zou moeten zijn, dus ook bij het profiel cultuur en maatschappij.

*N

Minister **Van der Hoeven**: Voorzitter. In het kader van dit wetsvoorstel hebben wij een uitgebreide discussie gevoerd over de vraag wat wel en niet bij een profiel hoort en hoe het zit met de doorstroomrelevantie. Die discussie hebben wij nu afgerond en moeten wij ook afronden, namelijk door het aannemen van dit wetsvoorstel. Die discussie moeten wij ook niet opnieuw heropenen.

Met de profielen geven wij inderdaad het speelveld aan. Binnen dat speelveld is er sprake van autonomie. Mevrouw Linthorst moet hier dan ook niet van verbazing gaan steigeren. Bij elke autonomie geven wij aan tot hoe ver zij reikt. Die plicht hebben wij als wetgever. Dat is ook wat hier gebeurt.

Mevrouw Linthorst heeft enkele voorbeelden genoemd. Voorbeelden bewijzen echter niets. In dit geval gaat het om het principe dat scholen de vrijheid zouden krijgen om in allerlei opzichten af te wijken. Dan ontstaat er chaos. Dat wil ik niet. Ik vind ook dat wij dat niet moeten doen. Ik wil wel graag van mevrouw Linthorst weten om welke scholen en om welke problemen het dan echt gaat en of wij kunnen bezien of zij binnen het wetsvoorstel, dus binnen de piketpalen van de profielen,

tot een oplossing kunnen komen. Dat zeg ik graag toe. Er zullen best zaken zijn die kunnen worden opgelost als men dit binnen de piketpalen van de profielen beziet. Er zullen misschien ook enkele zaken zijn waarvan wij zeggen dat zij niet kunnen worden opgelost, maar dat wij dat ook niet wilden in het kader van deze nieuwe wetgeving.

Het experimenteerartikel is niet bedoeld zoals mevrouw Linthorst heeft verondersteld. Dan zouden wij handelen in strijd met de geest van de wet, dus dat moeten wij niet doen. Wij zouden het nader moeten regelen in dit wetsvoorstel, zoals de heer Klink heeft aangegeven. Als hij de verantwoordelijkheid wil nemen om op deze manier het onderwijsveld een jaar langer te laten wachten op de invoering van deze wet, is dat -- met alle respect -- het probleem van mevrouw Linthorst, die dat veroorzaakt, en waarmee wij allemaal te maken kunnen krijgen. Ik meen niet dat zij dat wil. Als zij het wel wil, moet zij het vooral doen. Als zij echter het belang van het onderwijs wil dienen, vind ik dat zij akkoord zou moeten gaan met het voorstel dat ik binnen de mogelijkheden van de nieuwe profielen wel wil nagaan welke oplossingen kunnen worden gevonden.

Mevrouw Kalsbeek heeft mij gevraagd of ik in 2007 aan de profielcommissie wil vragen om ook over de positie van het vak wiskunde in het profiel cultuur en maatschappij een oordeel te geven. Dat zeg ik haar graag toe. Overigens hebben alle leerlingen in de onderbouw wel een aantal jaren wiskunde gevolgd.

De heer Ten Hoeve wil eigenlijk de keuzemogelijkheden gaan verplichten. Dan maken wij het wel heel lastig voor scholen. Ik wil er wel voor zorgen dat wij in de evaluatie ook meenemen hoe de ontwikkeling verloopt en of de vrees van de heer Ten Hoeve zal uitkomen. In de opzet van de evaluatie zullen wij de feitelijke ontwikkeling meenemen. Bij de evaluatie hebben wij dan de mogelijkheid om znodig zaken bij te stellen.

De heer Klink antwoordt ik bevestigend op zijn vraag over de inspectie en de onderwijstijd. Ik zal daarin aangeven dat ik graag wil dat dit in het kader van het thematisch onderzoek wordt meegenomen, zodat wij ook hierover nadere informatie zullen krijgen.

Mevrouw **Linthorst** (PvdA): De minister heeft toegezegd dat zij binnen de piketpalen die zijn geslagen wil zoeken naar oplossingen. Om welke scholen gaat het dan? Ik heb bijvoorbeeld een brief van de rectoren van de 35 zelfstandige gymnasia. Daarin komen expliciet vragen naar voren over klassieke talen in het vrije deel en over twee uit zes vakken in plaats van twee keer één uit drie. Valt dat binnen de piketpalen van de profielen of valt dat daarbuiten?

Minister **Van der Hoeven**: Naar mijn mening valt dit buiten de piketpalen van de profielen. Over de klassieke talen in het vrije deel is ook uitgebreid gesproken in de Tweede Kamer. Er is niet voor niets voor gekozen om dit profiel zo te laten als het is. Dat is niet voor niets gebeurd. Het is vooral ingegeven door verzoeken van gymnasia om deze zaken te laten zoals zij zijn. In reactie op de opmerkingen die de heer Ten Hoeve hierover heeft gemaakt, heb ik gesteld dat ik de feitelijke ontwikkelingen

zal monitoren opdat wij deze in de evaluatie kunnen meewegen.

Twee uit zes valt buiten de profielen. Binnen de profielen valt wel de mogelijkheid om er een extra keuzevak bij te doen. Het gaat er om dat deze zaken de facto worden opgelost.

Mevrouw **Linthorst** (PvdA): Natuurlijk gaat het daarom. De minister zegt dat juist de gymnasia erop hebben aangedrongen om het te laten zoals het is, met de klassieke talen in het vrije deel. In het profiel zitten de klassieke talen echter in het verplichte deel. Dat is een groot probleem voor de gymnasia. In eerste termijn heb ik gesteld dat dit de afstroom van leerlingen waarvoor het gymnasium te hoog gegrepen blijkt, belemmert. In het vwo zit een tweede moderne taal in het verplichte deel, maar op het gymnasium niet omdat daarin de klassieke taal zit die tot nu toe in het vrije deel zit. De 35 zelfstandige gymnasia hebben ervoor gepleit om deze in het vrije deel te laten zitten. De minister doet wel toezeggingen, maar de argumenten die ik aanvoer vallen kennelijk buiten de piketpalen. Met dergelijke toezeggingen kan ik dus niet zo erg veel.

Minister **Van der Hoeven**: De eerste toezegging ten aanzien van Twee uit zes valt buiten de piketpalen. Aan het oplossen van het probleem als zodanig kan wel degelijk worden tegemoetgekomen door het toevoegen van een extra keuzevak. Deze scholen willen een blok van zes vakken, waaruit je er twee kiest. De discussie hoe de profielen er moeten uitzien en wat onderdeel van de profielen moet uitmaken, ronden wij hiermee af. Ik heb dat ook al gezegd in antwoord op vragen van de heer Klink. In de toekomst hebben wij een gemeenschappelijk deel, de profielvakken en de verdieping of verbreding. Dat is het voorstel. Daarvan kunnen wij niet voor een paar scholen afwijken.

Mevrouw Linthorst weet net zo goed als ik dat het verzoek van de directeurs van de 35 zelfstandige gymnasia heeft geleid tot een amendement in de Tweede Kamer. Dat is niet aangenomen om de doodeenvoudige reden dat er ook andere, niet zelfstandige gymnasia zijn. De gepresenteerde plannen leiden daar in ieder geval tot een oplossing en tot een betere organiseerbaarheid van de profielen. De 35 gymnasia zouden het liever anders zien, maar het is voor hen geen echt probleem. Dat kunnen zij niet hard maken.

De **voorzitter**: Op verzoek van de fractie van de Partij van de Arbeid schors ik de vergadering.

**

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

De **voorzitter**: Het is mij gebleken dat er behoefte is aan een derde termijn. Ik stel voor, hiertoe gelegenheid te geven.

**

Daartoe wordt besloten.

*N

Mevrouw **Linthorst** (PvdA): Voorzitter. De minister heeft ons in een lastig parket gebracht. Zij heeft geschermd met de consequenties van een jaar uitstel van het wetsvoorstel. Daarvoor willen wij niet graag verantwoordelijk zijn. Dat neemt niet weg dat er wel een reëel probleem ligt. Mag ik de woorden van de minister zo verstaan, dat haar toezegging om nog eens goed naar de problematiek te kijken ook inhoudt dat zij bereid is om de grenzen van wat mogelijk is op te zoeken en scholen bij uitzondering toe te staan om een afwijkende oplossing te kiezen mits zij deze goed kunnen onderbouwen? Dat zou alleen moeten gelden voor scholen die goed functioneren en waarop de doorstroming van leerlingen boven elke twijfel is verheven. Het zou dan meer gaan om het handhaven van de geest van de wet dan om de strikte letter van de wet. Zou ik de minister aldus mogen verstaan?

*N

Minister **Van der Hoeven**: Voorzitter. Dat gaat natuurlijk niet. Dat weet mevrouw Linthorst zelf ook. Laat ik nog even iets meer zeggen over het debat in de Tweede Kamer. Ik heb daarover zojuist al een opmerking gemaakt. Er is daar een amendement ingediend door de SP, GroenLinks, D66, de Groep Wilders, de VVD en de LPF om zaken zo te regelen als de PvdA-fractie in dit huis wil. Dat amendement heeft het niet gehaald. Het is raar om dat dan alsnog onder de noemer van een experiment te gaan doen. Dat kan niet. Daar beginnen we niet aan. Mevrouw Linthorst vraagt eigenlijk dat wij de letter van de wet maar de letter van de wet laten en de grenzen opzoeken. De grenzen zijn al aangegeven met de piketpalen. De grenzen worden bepaald door de profielen die wij in de wet vastleggen. Daarvan moeten wij niet afwijken. Niet voor de een en niet voor de ander. Wat goed onderbouwd voor de een geldt, geldt goed onderbouwd ook voor de ander. Ik heb niet de mogelijkheid om een dergelijke uitzondering generiek te maken.

Ik weet wel dat dit probleem op meerdere terreinen speelt. Ik weet ook dat al vaker is gevraagd om iets in wetten in te bouwen, bijvoorbeeld in de vorm van een discretionaire bevoegdheid. Ik ben wel bereid om in een notitie aan te geven wat dit zou betekenen en waartoe het zou leiden, om op basis daarvan vervolgens te concluderen waarom wij het wel of niet zouden moeten doen. Op de uitkomst daarvan loop ik niet vooruit. Ik geef grif toe dat dit iets anders is dan wat mevrouw Linthorst vraagt. Ik kan deze notitie aan beide Kamers toezenden. Het is vervolgens aan hen of zij erover met mij willen debatteren of niet. Dat kan ik wel toezeggen, maar de vraag van mevrouw Linthorst om de grenzen van de wet op te zoeken komt er in feite op neer om over de grenzen van de wet heen te gaan. Dat kan niet.

Mevrouw **Linthorst** (PvdA): Ik vroeg toch iets anders. Ik vroeg om scholen die goed functioneren de ruimte te geven om dat te blijven doen. Doelt de minister op een discussie over een mogelijke discretionaire bevoegdheid van de minister op dit terrein?

Minister **Van der Hoeven**: Er is vaker gesproken over uitzonderingsbepalingen waarmee onder nader te bepalen voorstellen iets zou kunnen worden toegestaan. Op dit moment is dat niet geregeld. Ik wil er in zijn algemeenheid best een notitie over opstellen en deze aan de Kamers voorleggen. Dat staat los van dit wetsvoorstel. Hoe je het wendt of keert, de wens van de 35 gymnasia is in de Tweede Kamer afgewezen omdat het niet binnen deze wet past. Dat zou alleen het geval zijn geweest als het amendement zou zijn aangenomen, maar dat is niet het geval. Als wij het toch zouden gaan doen, doen wij iets waarvan wij weten dat het niet binnen de grenzen van de wet past. Daartoe ben ik niet bereid.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Openbaarheid topinkomens!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:
- **het voorstel van wet van de leden Vendrik en Verburg tot wijziging van de Wet op de ondernemingsraden in verband met het verschaffen van openbaarheid over de hoogte van inkomens van topkader, bestuurders en toezichthouders van ondernemingen (Wet Harrewijn) (28163).**

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Mevrouw **Verburg** (CDA): Voorzitter. Graag wil ik mede namens de heer Vendrik de leden van uw Kamer bedanken voor hun inbreng in eerste termijn. Het is merkbaar dat in uw Kamer de discussie over de inkomensverdeling en vooral over de topinkomens sterk leeft. Wij hebben er niet alleen debatten over gevoerd -- dat blijkt ook uit het wetsvoorstel -- het houdt ons allen ook in deze Kamer bezig. Toch blijkt dat het naast het zoeken naar instrumenten gaat om het hebben van vertrouwen in organisaties en instanties in de samenleving zelf. Het gaat daarbij vooral om het hebben en het leggen van de verantwoordelijkheid waar deze hoort. Dat vraagt om zorgvuldigheid en om het maken van keuzes. In die keuzes moet ook een zekere daadkracht worden getoond.

De heer Vendrik en ik hebben een taakverdeling afgesproken. Ik zal vooral een aantal algemene noties voor mijn rekening nemen. De heer Vendrik zal op specifieke kwesties en vragen ingaan.

Voordat dit gebeurt, zeg ik graag iets over een van de oorspronkelijke initiatiefnemers tot dit wetsvoorstel, de heer Harrewijn. Het karakter van de heer Harrewijn en zijn hart voor de goede zaak zijn voor het CDA mede aanleiding geweest om als initiatiefnemer op te gaan treden. Wij stellen het dan ook zeer op prijs dat vanmiddag zijn levenspartner Siska de eerste termijn van de Kamer heeft bijgewoond. Nu is zij onderweg naar de

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Eerste Kamer om ook de beantwoording en de tweede termijn te kunnen meemaken. Dat doet ons als initiatiefnemers goed.

Ab Harrewijn had hart voor de goede zaak. Hij toonde dit niet door te dreigen, te drammen of te dwingen, maar door te kiezen voor de weg van de dialoog en te werken op basis van overtuiging. Mevrouw De Wolff heeft daar al het een en ander over gezegd in haar eerste termijn. Ab was naast politicus ook dominee, herkenbaar in zijn geloof als bron van inspiratie, maar ook als opdracht om recht te doen en om sociale gerechtigheid na te streven. In Ab Harrewijn vond ik een bondgenoot voor de visie op het bedrijf als samenwerkingsverband waarbinnen iedereen tot zijn of haar recht moest kunnen komen, zowel aan de basis als aan de top, maar ook daartussenin. Iedereen moest niet alleen tot zijn of haar recht kunnen komen op basis van de talenten, maar ook op basis van de competenties en de mogelijkheden om capaciteiten verder te ontwikkelen en waar te maken in het belang van het bedrijf. Dat gold en dat geldt zowel aan de basis als aan de top en daartussenin. Binnen zo'n opvatting past medezeggenschap, sociale dialoog, advies en invloed om verbinding te hebben en te houden en vooral ook om vervreemding te voorkomen. Medezeggenschap is op zichzelf belangrijk, maar brengt automatisch medeverantwoordelijkheid met zich voor het bedrijf als geheel en voor de werknemers daarbinnen in het bijzonder. Medezeggenschap is verbonden met medeverantwoordelijkheid. Daar gaat het om: betrokkenheid, medeverantwoordelijkheid, medezeggenschap. Dat is belangrijk voor de motivatie en voor de identificatie. Dat is iets wat wij vandaag de dag nog al eens bij menig bedrijf en arbeidsorganisaties missen: je willen, kunnen en durven identificeren met de doelen van het bedrijf, de collega's in het bedrijf en soms ook met de top van het bedrijf. Vraag het maar eens aan de werknemers van bedrijven waarvan de toplieden een erg hoge beloning incasseren. Het is een belangrijk element. Het is ook van belang voor de kwaliteit van het bedrijf, voor de klant en voor het product. Dat zou in dit tijdsgezicht wel eens wat vaker aan de orde gesteld mogen worden. Er mag ook vaker worden stilgestaan bij het feit dat het doen en laten van de top van grote invloed is op het welbevinden van werknemers en op het functioneren van het bedrijf en uiteindelijk ook op het maatschappelijk functioneren en de kwaliteit van het product.

Harrewijn wees brommende directeuren op het belang van een werknemer en een mopperende werknemer op de meerwaarde van een goede baas. Zijn leven stond in het teken van samenwerking, dialoog, verantwoordelijkheid, het afleggen van verantwoording en het kunnen en willen dragen van medeverantwoordelijkheid. Dat is voor de heer Vendrik en voor mij de reden geweest om het wetsvoorstel te vernoemen naar één van zijn oorspronkelijke indieners: de veel te vroeg overleden Ab Harrewijn.

Voorzitter. Ik moet even een slokje drinken. Wij waren in de Tweede Kamer net voor de stemming toen wij hoorden dat de Eerste Kamer zeer voortvarend te werk gaat deze dag en dat wij dus iets eerder hier verwacht werden.

De **voorzitter**: Dat is niet alleen deze dag mevrouw Verburg, dat komt vaker voor.

**

Mevrouw **Verburg** (CDA): Helaas, voorzitter, heb ik niet de eer om hier wekelijks aanwezig te zijn, maar het geeft een zeer dynamische indruk van uw Kamer en dat doet mij goed.

Voorzitter. Ik ga in op de rijping van het initiatiefwetsvoorstel. Juist de houding van Ab Harrewijn ten opzichte van medezeggenschap en sociale dialoog komt terug in het wetsvoorstel en is voor mij een reden om als mede-initiatiefnemer dit wetsvoorstel te willen dragen. In de derde nota van wijziging is tegemoetgekomen aan een aantal bezwaren dat in de Tweede Kamer leefde. Familiebedrijven en bedrijven met een directeur-grootaandeelhouder vallen buiten de wet. Het gaat om bedrijven met meer dan 100 werknemers. De informatie over arbeidsvoorwaarden voldoet aan de eisen die het College bescherming persoonsgegevens stelt als ook aan artikel 8 van het Europees verdrag voor de rechten van de mens. Ook in de SER was reeds de noodzaak van medezeggenschap op dit punt onderkend.

De Wet medezeggenschap werknemers is ingetrokken. Dat is vanmiddag door een aantal leden gememoreerd. Deze wet bestaat dus niet meer, maar in die wet kwam dit aspect ook tot uitdrukking. Het onderhavige voorstel komt met de eerder genoemde aanpassingen dicht bij het voorstel van de Wet medezeggenschap werknemers. De minister heeft dat eerder in de Tweede Kamer bevestigd.

De reden voor het wetsvoorstel is dat het maatschappelijk debat over beloningen en beloningsverhoudingen belangrijk is. Ik ben er als CDA'er absoluut geen voorstander van om detailzucht ten aanzien van beloningen aan de top te stimuleren of na te streven. Ik ben er wel voorstander van om verantwoorde verhoudingen en nuttige transparantie na te streven die een bijdrage kunnen leveren aan een sociale dialoog in een bedrijf. Liever een goed overleg binnen een bedrijf tussen leiding en ondernemingsraad dan van tijd tot tijd een schandaalprocedure in de media.

De heer **Leijnse** (PvdA): Mevrouw Verburg sprak even geleden over de derde nota van wijziging, die mij ook is opgevallen. Deze nota laat een aantal aanpassingen zien waarmee tegemoet wordt gekomen aan bezwaren die in de Tweede Kamer tijdens de behandeling van het wetsvoorstel in een eerdere versie waren gerezen. Het wetsvoorstel is met die wijzigingen in overeenstemming gebracht met de opvattingen van het College bescherming persoonsgegevens en de Europese richtlijnen op het gebied van de privacy. Dat roept de vraag op of de richtlijnen die voor de jaarverslaggeving zijn gegeven en die op dit punt aanmerkelijk verdergaan dan het wetsvoorstel, dan niet voldoen aan de regels van het College bescherming persoonsgegevens of aan de Europese richtlijn op dit punt. Mevrouw Verburg doet het voorkomen alsof de meest majeure wijziging die is aangebracht, namelijk dat er geen beloningsgegevens per bestuurder worden verstrekt, maar alleen van clusters van bestuurders, toezichthouders en dergelijke, noodzakelijk zou zijn geweest in het licht van

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

de regels ten aanzien van de bescherming van persoonsgegevens. Ik betwijfel dat.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Dat heeft in de Tweede Kamer wel degelijk een rol gespeeld. Bij de beursgenoteerde bedrijven en een aantal publieke arbeidsorganisaties waarin een en ander wel geregeld is, maar anders, speelt dat wel degelijk een rol. Dit wetsvoorstel voorziet in een andere schaal en in een andersoortige organisatie. De taak van het College bescherming persoonsgegevens heeft daaraan een bijdrage geleverd, maar wij hebben nog meer zaken gewogen. Wij hebben het belang en de meerwaarde van dit wetsvoorstel gewogen. De heer Vendrik gaat daar nog op in. De meerwaarde van dit wetsvoorstel zit ook in het organiseren van een dialoog over de ontwikkeling van de onderlinge beloningsverhoudingen per groep binnen een arbeidsorganisatie.

De heer **Leijnse** (PvdA): De vraag waar het om gaat, is of de openbare informatie over de beloning per bestuurder in strijd is met de richtlijnen ter zake van de bescherming persoonsgegevens of niet.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Nee, dat is niet in strijd met de reglementen van het College bescherming persoonsgegevens, maar dit punt is wel meegewogen bij deze omvang van de bedrijven.

De heer **Leijnse** (PvdA): Wat betekent: bij deze omvang van de bedrijven? Voor sommige bedrijven wel en voor andere niet?

Mevrouw **Verburg** (CDA): In de nota naar aanleiding van het verslag hebben wij een onderscheid gemaakt tussen beursgenoteerde bedrijven, waarvoor de code-Tabaksblat geldt, en publieke arbeidsorganisaties of publiek gefinancierde organisaties. Wij hebben een specifieke groep bedrijven op het oog, waarbij je daar goed naar moet kijken. De schaalgrootte is niet enorm. Pas op dat je geen onbedoelde effecten hebt. Er moet niet iedere week een vergadering zijn met de ondernemingsraad over een of anderhalve beloningscomponent.

De heer **Leijnse** (PvdA): Even voor mijn informatie, welke groep bedrijven is dat nu precies? Zijn dat bedrijven met 100 tot 500 werknemers?

Mevrouw **Verburg** (CDA): Nee, dat is de groep bedrijven die wij hier aanduiden, dus niet met directeur-groootaandeelhouders of de beursgenoteerde bedrijven, waarvoor de code-Tabaksblat geldt, enzovoorts. Wij beogen een groep bedrijven die per definitie niet groot zijn.

De heer **Leijnse** (PvdA): In het wetsvoorstel wordt een aanmerkelijk minder grote openbaarheid geregeld, waarbij u verwijst naar privacybescherming.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Als een van de elementen die wij hebben meegewogen.

De heer **Leijnse** (PvdA): Ik constateer dat een aanzienlijk aantal ondernemingen en instellingen onder deze wet valt

Mevrouw **Verburg** (CDA): Ja, dat zijn er ruim 6800.

De heer **Leijnse** (PvdA): Deze moeten onder een verdergaand regime al aanmerkelijk grotere openbaarheid betrachten. De vraag is waarom u een minder vergaand regime van openbaarheid hebt ingesteld.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Nee, uw constatering klopt niet, omdat er geen sprake is van een verplichting. Deze bedrijven vallen niet binnen de regelingen die tot nu toe zijn getroffen. In deze bedrijven is er sprake van een vorm van aanbeveling. Wij willen dat op een fatsoenlijke manier regelen in een wet, waardoor het interne overleg vooraf wordt vormgegeven, dus niet achteraf, zoals u veronderstelt. Dat is een wezenlijk verschil. In uw termijn hebt u ernaar verwezen dat het een en ander al vorm krijgt in jaarverslagen en gevraagd wat dit toevoegt. Dit voegt wel degelijk iets toe, omdat het hier gaat om informatie en overleg met de ondernemingsraad vooraf. Wij organiseren de dialoog vooraf, met mogelijkheden om wederzijdse beïnvloeding te hebben in plaats van achteraf bij een jaarverslag.

De heer **Leijnse** (PvdA): Het is juist dat vooraf informatie verstrekken het debat in de ondernemingsraad mogelijk maakt. De kwaliteit en de verstrekkendheid van die informatie is natuurlijk wel van belang voor de kwaliteit van dat debat. Daar zit het pijnlijke punt.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Ik weet helemaal niet of dat een pijnlijk punt is. Een belangrijk doel van ons initiatiefwetsvoorstel is om de verhouding van de beloningen in de loop van de jaren te kunnen volgen. Hoe is de verhouding tussen top en basis en alles wat daar tussenin zit? Hoe ontwikkelt die verhouding zich? Dan hoeft je echt niet het laatste detail te weten om het onderscheid te kunnen zien met een beroep op loonmatiging in het belang van de economische ontwikkeling van het bedrijf. Dan hoeft je helemaal geen moeite te doen om te zien of de beloning enerzijds met 2% stijgt en anderzijds bij de toplaag met 15 of 20%. Dat zal dan wel degelijk een punt van overleg zijn. Op dat punt komt de dialoog vooraf dan ook royaal op gang.

De heer **Van Raak** (SP): Mevrouw Verburg zegt dat zij wil voorkomen dat de ondernemingsraad telkens personen ter verantwoording roept. Ik heb de wet zo begrepen dat de ondernemingsraad juist informatie krijgt om personen ter verantwoording te kunnen roepen, maar zij kan mij corrigeren als dat niet zo is. Dat wordt moeilijker gemaakt door de clusterbenadering. Ik vind ook dat, als iets in de Tweede Kamer een grote rol heeft gespeeld, dat hier niet per se het geval hoeft te zijn. Ik vind het heel opmerkelijk dat een wet waarmee men meer openbaarheid wil geven, om privacyredenen wordt ingeperkt. Wij willen toch juist de privacy van mensen met topinkomens verkleinen om een discussie mogelijk te maken?

Mevrouw **Verburg** (CDA): Dat was een van uw doelen, is mij opgevallen in uw inbreng. U wilde de privacy van mensen met een topinkomen verkleinen. Dat is niet het alleenstaande doel van dit initiatiefwetsvoorstel. Waar het hier om gaat, is het interne bedrijfsbelang. Ik heb in mijn inleiding aangegeven waarom wij dat belangrijk vinden; vanwege de samenhang in het bedrijf, de dialoog vooraf, het element van wederzijds vertrouwen dat eruit voort kan komen, en de mogelijkheid om vooraf in algemene zin over de ontwikkeling van de lonen te kunnen spreken. Wij achten het gerechtvaardigd, maar ook verantwoord, om er in clusters over van gedachten te wisselen. Binnen die clusters, die natuurlijk niet zomaar per jaar veranderen, kunnen wij zien hoe die beloningen zich wijzigen en zich tot elkaar blijven verhouden. Het is mij inderdaad niet ontgaan dat u zou kiezen voor een meer persoonlijke benadering, maar dat doen wij in dit initiatiefwetsvoorstel niet en daar zijn wij ook geen voorstander van.

De heer **Van Raak** (SP): Op 7 februari hebben wij hier een andere wet behandeld, waarin dat mij werd opgedragen. Mijn gedrag is daar een gevolg van, dus ik volg gewoon de wet. Ik wil toch graag weten hoe dat in zijn werk gaat bij de wet die wij vandaag gaan aannemen. De ondernemingsraden krijgen meer informatie en dan moeten zij een cluster ter verantwoording roepen. Hoe gaan die ondernemingsraden dan mensen ter verantwoording roepen?

Mevrouw **Verburg** (CDA): De ondernemingsraad gaat geen mensen ter verantwoording roepen, maar doet wat hij normaal gesproken doet. Hij overlegt met de gedelegeerden van de zijde van de werkgever. Dat is de normale gang van zaken in de ondernemingsraad. Dat lijkt ons een goede gang van zaken en daar sluiten wij graag bij aan. Onderwerp is dan de informatie en de dialoog over de beloningsontwikkelingen. Vooraf wordt er gesproken over de voornemens van de bedrijfsleiding met betrekking tot de beloningsontwikkeling. Dat is onderdeel van dialoog. Dan gaat de ondernemingsraad niemand ter verantwoording roepen, hooguit de gedelegeerde van de werkgever. Dan zeggen zij: mijnheer, mevrouw, dames en heren, hoe kan het zijn dat deze beloningen na jaren in een verantwoorde verhouding tot elkaar te hebben gestaan, nu plotseling zo ver uit elkaar gaan lopen, als dat al het geval zou zijn. Wij verwachten dat dit op korte, maar ook op langere termijn een meer verantwoorde beloningsontwikkeling van de basis, de middengroepen en de top tot gevolg zal hebben.

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Ik begrijp uit dit debat dat mevrouw Verburg het privacy-argument wat relatieveert. Zij zegt dat dit een element is geweest in de afweging, maar dat het privacy-element in de wetgeving voor de beursgenoteerde ondernemingen veel zwakker is. Dat geldt ook voor de publieke sector, want daar praten wij gewoon over het salaris van de president-directeur.

Zij zegt dat het doel niet zozeer is om inzicht te krijgen in het salaris van mijnheer A of mevrouw B, maar om de dialoog op gang te brengen over de inkomensontwikkeling van groepen werknemers. Maar dan begrijp ik eerlijk gezegd niet waarom het zo is

geformuleerd in artikel 31d, lid 4, van het wetsvoorstel, dat het gaat om clusters van ten minste vijf personen. Het valt mij op dat de ondernemer eigenlijk at random groepen kan samenstellen, bijvoorbeeld het ene jaar van de raad van bestuur en de raad van commissarissen en het volgend jaar van de raad van bestuur en de hogere managementlagen en in het derde jaar wordt alles bij elkaar geveegd. Daardoor wordt het heel lastig voor de ondernemingsraad om het inzicht te krijgen dat met dit wetsvoorstel wordt beoogd. Kan mevrouw Verburg daarop ingaan?

Mevrouw **Verburg** (CDA): Wat mevrouw De Wolff schetst, zien wij niet als risico. Bij de clustermogelijkheid gaat het om onderdelen van een bedrijf. Vaak zijn dat logische onderdelen, maar in wat kleinere bedrijven kan het zijn dat een groep niet uit vijf personen bestaat en dan is een clustering met een ander, naastgelegen onderdeel van het bedrijf mogelijk. Wij verwachten dat er in de praktijk niet het ene jaar op de ene groep wordt gefocust en het andere jaar op een andere groep, omdat de bedoeling is om de verhoudingen van het geheel in beeld te brengen, vooraf te bespreken en om die ontwikkelingen te zien.

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Als dat de bedoeling is, begrijp ik niet waarom u dat niet zo opschrijft. U kunt toch gewoon opschrijven dat de bedoeling is dat wij per jaar zien wat de raad van bestuur kost, wat de ontwikkeling is in het arbeidsvoorwaardenpakket, om per jaar duidelijk te maken wat de raad van commissarissen het bedrijf kost en wat de ontwikkelingen zijn geweest ten opzichte van het vorige jaar? Dan snap ik de bedoeling in relatie tot de voorgestelde tekst, maar nu snap ik dat niet. U kunt zeggen dat het privacy-argument daarbij belangrijk is, maar dat zwakt u nu juist af.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Misschien kunnen wij dit met elkaar zien uit te vinden. Ik ben bang dat wij langs elkaar heen praten. Ongetwijfeld ligt het aan mij dat ik niet helemaal begrijp wat u bedoelt, dat neem ik onmiddellijk aan. Ik dacht dat het wetsvoorstel en de memorie van toelichting ervan doordeesemd zijn, om een term van de heer Harrewijn te gebruiken die ik zelf ook wel eens gebruik, dat per jaar dat overzicht en dat inzicht in de ontwikkelingen worden gegeven, en dan niet tussen een groep en een andere groep, maar over de totale beloningsstructuur binnen een bedrijf. Dan zie ik het probleem niet zo, want in feite draait de wet om dat onderdeel, maar het kan zijn dat ik er helemaal naast zit op dit punt.

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Ik dacht dat de keuze voor groepjes van vijf is ingegeven door privacy-overwegingen, maar ik hoorde mevrouw Verburg aan het begin van het interruptiedebat dat privacy-argument sterk relativeren. Dan vraag ik mij af waarom die keuze zo wordt volgehouden. Waarom ga je niet naar functiegroepen of niveaus kijken?

Mevrouw **Verburg** (CDA): Nu begrijp ik het wel. Ik heb tegen de heer Leijnse gezegd dat het privacy-element slechts één onderdeel is, maar wij vinden het geen goed idee om per individu te kijken en de dialoog te voeren met

de ondernemingsraad. Het gaat niet zozeer om verantwoording naar buiten, maar om binnen het bedrijf de dialoog op gang te brengen en vooraf met elkaar van gedachten te wisselen of er sprake is van een verantwoorde loonontwikkeling, wat betreft de top, de basis en het middenkader. Wij verwachten op dit punt dan ook een verantwoorde ontwikkeling. Wij vinden dat je dat niet per individu moet doen, want dan kun je weer discussies krijgen over wat wel of niet verantwoord is. Als je dat per cluster doet, kun je over de jaren wel een ontwikkeling zien.

Dit alles vraagt om morele verantwoordelijkheid of ethisch leiderschap. Ik weet dat het een gevaarlijk voorbeeld is, maar ik wil Ludo van Halderen aanhalen, de topman van Nuon die op enig moment zag dat zijn inkomen ook ter discussie stond. Binnen een week besloot hij zelf om af te zien van de verhoging van die beloning. Toen werd hem gevraagd waarom hij daar plotseling op terugkwam. Was dat onder druk van de media of omdat de Tweede Kamerleden het hem lastig hadden gemaakt? Toen zei hij: nee, maar ik ben eens te rade gegaan bij mijn werknemers op de werkvloer en ik heb gevraagd wat zij ervan vonden en wat het met hen deed. Zijn betoog kwam erop neer dat hij van de werknemers had gehoord wat het voor hen betekent om hun topman, het boegbeeld van hun bedrijf, zo in de schijnwerpers te zien staan. Hij heeft duidelijk gemaakt dat hij daar lessen uit heeft getrokken, en nu maar hopen dat vele toplieden dat met hem doen. Ik adviseer hem om dat voortaan vooraf te doen, in de geest van dit wetsvoorstel.

De heer **Van Raak** (SP): Ik ondersteun dit van harte. Ik wil ook een beetje recht doen aan de heer Boersma die ik zo nadrukkelijk noemde en die door MKB Nederland tot op een na slechtste manager is uitgeroepen. Voor hem stond natuurlijk nog de heer Van Halderen die door MKB Nederland tot slechtste manager van Nederland is uitgeroepen. Wat dit aspect betreft, heeft hij misschien weer iets goeds gedaan.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Dat vind ik ook. Ik realiseer mij dat dit wetsvoorstel waarschijnlijk iets buiten de reikwijdte van de heer Van Halderen en de heer Boersma ligt, maar het is onze intentie dat hiermee dit soort dingen kan worden voorkomen. Het erge is dat op zo'n moment de schade al is berokkend. Het imago van de topman of topvrouw -- het gaat in dit verband meestal om topmannen -- is al aangetast en MKB Nederland heeft de schandpaalprocedure gehanteerd, maar er zijn ook gevolgen voor de werknemers van de betreffende bedrijven. Deze mensen worden door klanten, op het werk, in de voetbalkantine, het café en soms zelfs in de kerk aangesproken op die topman. Dat is een van de elementen die ons ertoe brengt te zeggen: zorg dat je het vooraf regelt en zoek het in de dialoog.

De heer **Leijnse** (PvdA): Een schitterend voorbeeld, maar wat zou er, indachtig dit wetsvoorstel, zijn gebeurd als de werknemers van de heer Van Halderen hadden gehoord dat de beloning van het cluster aan de top dit jaar met 1,2% is gestegen, terwijl de beloning van de werknemers 1,5% is gestegen? Dat is het soort informatie dat u hun wilt geven.

Dan was er toch nooit door de werknemers druk op de heer Van Halderen uitgeoefend om af te zien van zijn bonus? Dat is de werkelijkheid. De cijfers die u de ondernemingsraad wilt geven, geven alleen inzicht in een relatieve ontwikkeling over de jaren heen. Ook bij zeer hoge topsalarissen kan die in een enkel jaar zelfs negatief zijn.

Mevrouw **Verburg** (CDA): In uw voorbeeld zou dat betekenen dat de rest van zijn cluster er bijna op achteruit moet zijn gegaan, want anders kom je niet op 2% en 2,1%.

De heer **Leijnse** (PvdA): De heer Van Halderen was er helemaal niet zoveel op vooruitgegaan, die verdiende al zo veel.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Nee, mijnheer Van Halderen was er vrij stevig op vooruitgegaan. Dat was een van de redenen...

De heer **Leijnse** (PvdA): Dat was niet de reden voor de verontwaardiging. De reden voor de verontwaardiging was de absolute hoogte van zijn salaris. Die houdt u buiten beeld.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Dat was niet de essentie van de verontwaardiging in de Tweede Kamer. Het kan zijn dat u er in de Eerste Kamer anders naar hebt gekeken. Het zal u opvallen dat wij het hier hebben over bedrijven met een iets andere schaalgrootte. Als iedereen in de groep van de heer Van Halderen en de heer Boersma er zo stevig op vooruit was gegaan, dan waren de percentages heel wat hoger geweest dan 2 en 2,1. Die rekensom wil ik nog wel eens maken.

De heer **Van Raak** (SP): Ik wil niet te vaak interrumpen, maar het ging toch echt, zoals de heer Leijnse stelde, buiten de Tweede Kamer vooral om de hoogte van de vergoedingen. De werkelijkheid in de Tweede Kamer en die daarbuiten is misschien niet altijd dezelfde. Ik ben het ermee eens dat het percentage niet zo veel is, als je bijvoorbeeld €20.000 extra krijgt terwijl je acht ton verdient, maar ik vind €20.000 vreselijk veel.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Ik ben bang dat de heer Van Raak en wij het niet eens zullen worden. De verontwaardiging betrof in de Tweede Kamer en ook in de samenleving wel degelijk de bonus die de heren kregen toegekend in relatie tot de prestatie die beiden hadden geleverd en in relatie tot de maatschappelijke waardering daarvan.

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Dit leidt mij tot een feitelijke vraag. Dat ik die vraag stel, komt ongetwijfeld doordat ik het wetsvoorstel onvoldoende diepgaand heb bestudeerd. In artikel 31d, eerste lid, staat dat de ondernemer informatie verstrekt over de hoogte en inhoud van de arbeidsvoorwaardelijke regelingen. In het derde lid staat dat inzichtelijk wordt gemaakt met welk percentage deze arbeidsvoorwaardelijke regelingen en afspraken zich verhouden tot elkaar en tot die van het voorgaande jaar.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Krijg de ondernemingsraad zowel de hoogte als de relatieve stijging te horen?

Mevrouw **Verburg** (CDA): Ja. Ik hoor de heer Terpstra zeggen dat het erin staat, maar het is niet erg om dat nog eens te zeggen. Het gaat vaak om de onderlinge samenhang van het een en ander. Dat is al eerder gebleken.

De wetgever heeft bij de vormgeving van de verhoudingen binnen de onderneming rekening te houden met het gegeven dat binnen de onderneming op basis van morele verantwoording tot een evenwichtige normering kan worden gekomen. Daarvoor kan de overheid via het wettelijk instrumentarium randvoorwaarden scheppen binnen de bedrijfsorganisatie, bijvoorbeeld betreffende de positie van aandeelhouders, werknemers, werkgevers en het toezicht. De positie van de aandeelhouders in het bezoldigingsbeleid van met name nv's is reeds via de code-Tabaksblat en ook wettelijk versterkt. Daarnaast is er het wetsvoorstel Openbaarheid publieke topinkomens voor de beloningsverhoudingen in de publieke sector. Het wetsvoorstel-Harrewijn schept randvoorwaarden voor de ondernemingsraad en zorgt ervoor dat die gegevens bij voorkeur vooraf voor de ondernemingsraad beschikbaar zijn. Deze tijdigheid is van belang voor de taakuitoefening van de ondernemingsraad, onder andere ten aanzien van de algemene zorgplicht van de ondernemingsraad inzake de man/vrouwverhouding, allochtone werknemers en deeltijdwerk. Er is een instemmingsrecht ten aanzien van een aantal arbeidsvoorwaarden. Dat past allemaal binnen de rolverdeling, de taken en zorgplicht van de or. Wij zijn ervan overtuigd dat er een bewustzijnsbevorderende werking van uitgaat als je niet alleen de aandeelhouders de mogelijkheid biedt om de beloningen te bepalen, maar ook de werknemersvertegenwoordiging ofwel de ondernemingsraad. Juist in de filosofie van de arbeidsorganisatie of het bedrijf als samenwerkingsverband is dat van belang. In een dergelijk verband is sprake van wederzijdse beïnvloeding tussen top en medezeggenschapsorgaan, en daarmee van medeverantwoordelijkheid. Op het moment dat de beloningsverhouding en de beloningsontwikkeling bespreekbaar zijn, worden en blijven, groeit naar wij verwachten ook bij bestuurders het besef dat eigenlijk iedereen, ook de werknemers, trots moet kunnen zijn op het hele bedrijf, zich met het product moet kunnen identificeren en de gehele beloningsstructuur van het bedrijf moet kunnen verdedigen en uitdragen. Wij hebben groot vertrouwen in de werking van dit wetsvoorstel en de daarin opgenomen clause over het informatierecht.

Het schaalprobleem van de Wet op de ondernemingsraden is niet uniek voor de Wet Harrewijn. In de door mevrouw De Wolff voorgelegde casus van vier maal 75 werknemers in een holding lijkt het ons logisch als deze een centrale ondernemingsraad in het leven roepen die vervolgens de verhoudingen in de gehele onderneming in beschouwing neemt. Wij kunnen ons eerlijk gezegd niet voorstellen dat dit zich in de praktijk niet zo zal ontwikkelen. Mijn eerste advies aan die vier ondernemingsraden zou zijn: regel dat, zodat die transparantie ontstaat, die informatie komt en die dialoog kan worden gevoerd. Dit wordt geregeld in de artikelen 33, 34 en 35 van de Wet op de ondernemingsraden.

Ondernemingsraden zijn vrij om binnen de onderneming zaken aan de cor of de gor over te laten.

Hoewel Nederland de afgelopen jaren te maken heeft gehad met een forse tegenwind nemen Nederlandse bestuurders, blijkens een KPMG-onderzoek in de toptien van bestuurlijke beloningen en beloningsverhoudingen de derde plaats in achter Japan en de Verenigde Staten. Ik denk dat wij met dit wetsvoorstel kunnen bijdragen aan een zorgvuldig en goed afgewogen beloningsbeleid. Dat is niet alleen goed voor het onderlinge vertrouwen binnen het bedrijf, maar ook voor het vertrouwen binnen de samenleving. Wij denken dat het ook goed is voor onze internationale concurrentiepositie. Wat de vergelijking tussen landen betreft die wij opvoeren in de memorie van antwoord zeg ik richting de heer Terpstra dat die vergelijking moest illustreren hoe buitenlandse ondernemingen in andere EU-landen reeds te maken hebben met openbaarheid. In het paper Ferrarini betreft het beursgenoteerde ondernemingen, grote niet-expliciet besproken ondernemingen.

De samenhang tussen het voorliggende voorstel en het voorstel van Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens dat reeds in deze Kamer is behandeld ziet op het volgende. Beide wetsvoorstellen richten zich op de transparantie van inkomens aan de top, maar er zijn drie belangrijke verschillen. Het voorliggende wetsvoorstel richt zich primair op transparantie binnen de onderneming over de beloningsverhoudingen en de ontwikkelingen daarvan, terwijl het wetsvoorstel publieke topinkomens zich primair richt op verantwoording aan het grote publiek, de belastingbetaler. Wij betalen die inkomens met elkaar.

Het tweede verschil heeft betrekking op de reikwijdte van de soorten organisaties. Het wetsvoorstel Harrewijn heeft betrekking op alle ondernemingen met ten minste 100 werknemers. Dit wetsvoorstel behelst een wijziging van de Wet op de ondernemingsraden. De reikwijdte van het wetsvoorstel Openbaarmaking topinkomens in de publieke en semi-publieke sector is veel beperkter. Het wetsvoorstel Harrewijn ziet dus op een bredere groep. In die zin vullen beide wetten elkaar.

Een derde onderscheid betreft de aard van de te verstrekken informatie. Het wetsvoorstel Openbaarmaking topinkomens in de publieke en semi-publieke sector heeft betrekking op het openbaar maken van inkomens in de publieke en semi-publieke sector die uitstijgen boven het belastbare loon van een minister. Het openbaar maken dient plaats te vinden in een financieel verslagleggingdocument. Het wetsvoorstel Openbaarmaking topinkomens in de publieke en semi-publieke sector is dan ook meer te vergelijken met de sinds september 2003 bestaande bepaling in het Burgerlijk Wetboek dat beursgenoteerde bedrijven in hun jaarrekening de individuele beloningen van het bestuur openbaar moeten maken.

Het wetsvoorstel Harrewijn heeft geen betrekking op individuele inkomens en ook niet op op individuele personen herleidbare gegevens van groepen in de onderneming werkzame personen van het bestuur en van het toezichtorgaan. Het wetsvoorstel Harrewijn sluit veel meer aan op de al in de Wet op de ondernemingsraden bestaande informatierechten van de ondernemingsraad.

Ik kom nu op de samenhang tussen het voorliggende wetsvoorstel en het voorstel Wet medezeggenschap werknemers dat is ingediend door de regering. Ik verwijs naar de brief van 1 november 2005 aan de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, nr. 28163C. Ten overvloede voegen de indieners hier aan toe dat het wetsvoorstel Harrewijn niet het ingetrokken wetsvoorstel WMW, maar de Wet op de ondernemingsraden wijzigt. Ik wijs op de toelichting van de regering bij het besluit tot intrekking van de Wet medezeggenschap werknemers. Ik citeer: "Bovendien is de rol die de ondernemingsraad heeft als het gaat om topinkomens, een kernpunt voor De Geus, inmiddels via de Wet Harrewijn geregeld."

*N

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Mevrouw de voorzitter. Sta mij toe dat ik om te beginnen even stil sta bij de betekenis van onze collega Ab Harrewijn die veel te vroeg is overleden. Ab was de initiator van dit wetsvoorstel en het paste ook heel erg bij hem als de rode dominee van GroenLinks die jarenlang actief was in de sociale beweging van Nederland en die het vraagstuk van armoede en rijkdom op de politieke en maatschappelijke agenda heeft geplaatst. Het was logisch dat juist hij, die zo hechte aan solidariteit, aan sociale verhoudingen en het debat daarover, in het najaar van 2001 het eerste ontwerp van dit wetsvoorstel publiceerde. Ik kijk ook naar Siska Barelds, zijn levensgezellin, want wij missen Ab nog iedere dag en zeker vandaag. Ik sta hier dan ook met een zeker ongenoegen, omdat ik een wetsvoorstel moet verdedigen dat niet van mij is. Het was van Ab en het is eigenlijk nog steeds van Ab. Daarom hebben wij expliciet in het voorstel opgenomen dat het, als het straks na uw instemming kracht van wet krijgt, de Wet Harrewijn zal worden genoemd.

Tijdens een van de debatten over dit wetsvoorstel in de Tweede Kamer in het voorjaar van 2003 sprak de minister van Sociale Zaken, de heer De Geus, goede woorden. Op dat moment was er opnieuw commotie ontstaan, politiek, publiek en maatschappelijk, over topinkomens en de minister zei: "De solidariteit is in het geding." Hij zei dit op een moment dat alom in Nederland gesproken werd en afspraken werden gemaakt over loonmatiging en de gewone man en vrouw op de werkvloer voor enkele jaren op de nullijn werden gezet, terwijl tegelijkertijd, in dat klimaat van tegenspoed, de beloningen aan de top immer groeiden. Dit gebrek aan evenwicht tussen wat er werd gevraagd van gewone mannen en vrouwen in dit land en wat er aan de top van ondernemingen en publieke organisaties gebeurde, was voor de minister aanleiding om te zeggen dat de solidariteit in het geding was. Ik sluit mij zeer bij die woorden aan. Zij zijn een weergave van de algemene inspiratie waaruit dit wetsvoorstel is ontstaan. Solidariteit behoeft onderhoud, organisatie en debat en daarover gaat dit wetsvoorstel in essentie.

Aan het adres van de heer Van Raak zeg ik dat wij er wel voor moeten oppassen dat wij alles in regels vastleggen. In deze wet wordt geregeld dat werknemers in bedrijven en organisaties die op grond van de wet een ondernemingsraad moeten hebben, het recht hebben om

tijdig goed geïnformeerd te worden over de beloningsverhoudingen binnen het eigen bedrijf, de organisatie of instelling. Dit stellen wij verplicht, maar het is vervolgens aan de ondernemingsraden en de daarin vertegenwoordigde werknemers om het debat aan te gaan binnen het eigen bedrijf of de instelling. Dit regelen wij niet. Dit is en blijft een keuze van de ondernemingsraad zoals de ondernemingsraad zo veel binnen het bedrijf, de organisatie of instelling kan aankaarten. Wij regelen dus wel het informatierecht, maar geen plicht tot debat en ook geen plicht tot een bepaalde uitkomst. Deze verhouding vormt de grond van de Wet op de ondernemingsraden en dit voorstel sluit hierbij aan.

Dit was ook de inspiratie van Ab Harrewijn. Solidariteit moet onderhouden worden en er moet elke dag weer over worden gedebatteerd, want zij is nooit vanzelfsprekend. Daar waar de solidariteit in het geding is, hoort debat plaats te vinden, zeker daar waar de beslissingen vallen en dit is binnen de onderneming.

Misschien is het goed het wetsvoorstel te typeren binnen het kader van de WOR. Mevrouw Kalsbeek leek te suggereren dat de Wet Harrewijn een vreemd element is in de bestaande Wet op de ondernemingsraden. Ik denk dat dit niet het geval is. Ik ben van mening dat de Wet Harrewijn zeer goed aansluit bij de huidige juridische praktijk van de Wet op de ondernemingsraden. Zo heeft de ondernemingsraad een algemeen informatierecht over -- zoals dit in de wet staat omschreven -- de gang van zaken binnen de onderneming. Dit betreft ook de gelijke behandeling van mannen en vrouwen, deeltijders, etnische minderheden, enz. Er is zelfs een expliciete zorgplicht opgenomen in de artikelen 25 en 27 van de WOR. Dat is dus al een taak van de ondernemingsraad.

In artikel 31b van de WOR, een bestaand artikel, staat expliciet dat de ondernemer/bestuurder om de zorgtaak van de ondernemingsraad tot zijn recht te laten komen eenmaal per jaar informatie dient te verstrekken over de sociale verhoudingen binnen zijn bedrijf en in het bijzonder over de verschillende groepen binnen de onderneming. Het is dus al geregeld.

Het voorgestelde artikel 31d betreft gegevens die door de bestuurder moeten worden verstrekt over de inhoud en hoogte van alle arbeidsvoorwaardelijke regelingen die op geld waardeerbaar zijn. Er is met opzet voor een brede formulering gekozen, omdat daardoor maatwerk mogelijk wordt. Het hangt af van het type WOR-plichtige onderneming of instelling wat onder dit begrip moet worden verstaan. Er is dus van afgezien om expliciet te omschrijven dat het betrekking heeft op salaris, de auto van de zaak of de aanspraak op scholingsbudgetten. Het is aan de bestuurder om binnen zijn of haar bedrijf maatwerk te leveren en alle informatie die onder het begrip arbeidsvoorwaardelijke regelingen valt, aan de ondernemingsraad te doen toekomen.

Het gaat dus om alle op geld waardeerbare arbeidsvoorwaardelijke regelingen. Dat zijn in de eerste plaats de primaire arbeidsvoorwaarden als salaris en eventuele variabele componenten als bonussen, vakantiegeld en pensioenaanspraken. Daarmee is het voorstel van de heer Leijnse overbodig geworden om inzicht te geven in de criteria op grond waarvan binnen het bedrijf bonussen en andere variabele componenten worden

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

verstrekt. Dat is namelijk al in het wetsvoorstel geregeld door middel van die ruime formulering. De heer Leijnse is dus al op zijn wenken bediend.

In de tweede plaats gaat het om secundaire voorwaarden als onkostenvergoedingen, de auto van de zaak, het recht op verlof, scholing, ontslagbonussen en cetera.

De heer **Schouw** (D66): De initiatiefnemers hebben gekozen voor een ruime formulering. Het is echter wel de vraag of dit gevolgen heeft voor de ondernemingsraad. Kan hij de werkgever dan nog wel dwingen om alle gewenste informatie te geven? Is het met andere woorden niet aan de ondernemer om te bepalen wat de reikwijdte van de informatieplicht is?

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Ik ben het niet eens met de heer Schouw. Er is gekozen voor een brede formulering in plaats van voor een opsomming, omdat er in dat laatste geval altijd beloningsvarianten zullen zijn die niet onder de wet vallen. Een brede formulering, zoals in de Tweede Kamer en in de schriftelijke stukken geduid, laat geen ruimte voor enig misverstand: alle op geld waardeerbare aanspraken vallen hieronder. In het geval van een meningsverschil tussen de ondernemingsraad en de bedrijfsleiding over de adequaatheid van de verstrekte informatie is het aan de ondernemingsraad om vasthoudend en met de wet in de hand uitvoering van dit artikel af te dwingen. Als dat niet mogelijk blijkt, staan de ondernemingsraad natuurlijk de gangbare bezwaar-/beroepsprocedures tot en met de ondernemerskamer open. Daarmee wordt overigens gewoon aangesloten bij de huidige praktijk van de WOR.

De heer **Leijnse** (PvdA): Ik waardeer het dat de heer Vendrik aangeeft dat onder hoogte en inhoud van arbeidsvoorwaardelijke regelingen ook de criteria moeten worden verstaan die worden gebruikt bij de toekenning van een bonus. Deze interpretatie mag nu immers aan het artikel worden toegeschreven, omdat de woorden van de heer Vendrik onderdeel zijn van de wetsgeschiedenis. De inhoud van de bonusregeling is echter slechts één aspect, want de toepassing is even belangrijk. Jaarlijks wordt op basis van de criteria bepaald hoe hoog de bonus zal zijn en dat betekent dat men de prestatie moet interpreteren aan de hand van de criteria. Ook die informatie moet de ondernemingsraad ter beschikking worden gesteld.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Dat is een logisch uitvloeisel van ons voorstel. Mevrouw Verburg stond er terecht uitvoerig bij stil dat het wezenlijke punt van de Wet Harrewijn het element van de tijdigheid is. De informatie moet natuurlijk volledig zijn, maar dat neemt niet weg dat het even belangrijk is dat deze informatie tijdig wordt verstrekt.

Tot mijn grote frustratie leden veel debatten in de Tweede Kamer over het uit de pas lopen van topinkomens in Nederland aan een gebrek aan timing. De Tweede Kamer kwam er namelijk altijd te laat achter wat er in een bepaalde beursgenoteerde onderneming of in een publiek bedrijf was gebeurd bij de toekenning van topinkomens. De contracten waren al getekend en de bonussen waren al

toegekend. Dat betekent dat pas achteraf kon worden gesproken over de bonussen die de bedrijfsleiding, een topmanager of het hogere echelon binnen een onderneming waren toegekend. Het leed is dan al geschied en daardoor wordt elk debat eigenlijk zinloos.

Met de Wet Harrewijn in de hand kunnen ondernemingsraden op voorhand afdwingen, zo bestuurders dat al niet vrijwillig doen, dat informatie over het beloningsbeleid tijdig ter beschikking wordt gesteld. Dat betreft informatie over zowel de hoogte van de arbeidsvoorwaardelijke aanspraken als de ontwikkeling van die aanspraken door de jaren heen. Dat laatste element is in samenspraak met de minister nadrukkelijk in de wet geborgd. De ondernemingsraad kan dus in de toekomst tijdig inzicht krijgen in de stand van zaken en de voornemens, waardoor de ondernemingsraad eindelijk echt inhoud kan geven aan haar sociale verantwoordelijkheid binnen het bedrijf. De raad van commissarissen neemt door de bank genomen op grond van reeds ingegane contracten een besluit over het uitkeren van bonussen en de prestatiecriteria. En ook die besluiten vallen onder het informatierecht dat in de wet is omschreven.

De heer **Leijnse** (PvdA): De heer Vendrik geeft nu een zeer extensieve interpretatie van het wetsvoorstel. Ik kan dat niet lezen in de tekst van het wetsvoorstel, maar zijn interpretatie geldt natuurlijk voor de wetsgeschiedenis. Ik maak uit zijn woorden in ieder geval op dat vooraf informatie moet worden verstrekt over de arbeidsvoorwaardelijke regelingen, inclusief de bonusregelingen en de bijbehorende criteria, de wijze waarop de regeling en de criteria worden toegepast en de uitkomst daarvan. Al die informatie moet naar de ondernemingsraad zijn gestuurd, nog voordat er een besluit mag worden genomen.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Over het element van tijdigheid zou eigenlijk geen misverstand meer hoeven te bestaan. Het staat namelijk in het voorgestelde artikel 31d en bovendien is dit punt duidelijk besproken in de vele debatten die in de Tweede Kamer aan dit wetsvoorstel zijn gewijd. In de Tweede Kamer is bovendien keer op keer door de minister in debatten over de Wet Medezeggenschap Werknemers aangegeven dat informatie tijdig moet worden verstrekt. Het verstrekken van informatie achteraf is nuttig als men verantwoording wil afleggen, maar is onvoldoende voor het versterken van de sociale dialoog binnen een bedrijf. Dat is immers alleen maar mogelijk als informatie tijdig door de ondernemingsraad wordt ontvangen.

Het lijkt misschien wat smal en onschuldig, maar er is bewust gekozen voor de brede formulering van arbeidsvoorwaardelijke aanspraken. Dat is gedaan omdat het beloningsbeleid per bedrijf verschilt. Onder deze formulering valt in principe alles wat op geld waardeerbaar is. Dat was en is namelijk onze bedoeling met het wetsvoorstel.

De heer Leijnse en anderen wijs ik wellicht ten overvloede maar op het vijfde lid van het voorgestelde artikel 31d. Daar staat namelijk dat wijzigingen van het beloningsbeleid tijdig moeten worden gemeld, ook als daarmee wordt afgeweken van het periodieke

informatierecht van de ondernemingsraad dat erop neerkomt dat één keer per jaar moet worden gerapporteerd. Ook een tussentijdse wijziging van het beloningsbeleid valt dus onder de reikwijdte van de Wet Harrewijn.

Mede in het licht van wat zojuist werd bediscussieerd, kan ik het niet vaak genoeg zeggen: het gaat niet alleen om de hoogte van de arbeidsvoorwaardelijke regelingen maar ook om de onderlinge verhouding. Ondernemingsraden krijgen wel degelijk zicht op wat het beloningsbeleid concreet voor de desbetreffende bedrijven of instellingen betekent. Zij zien wat de stand van zaken is, wat er gebeurt en hoe de beloningsverhoudingen zich ontwikkelen ten opzichte van voorafgaande jaren. Onrust kan betrekking hebben op zowel de hoogte van de beloning als de stijging daarvan. Voor de ondernemingsraad is het van belang om de verhouding tussen top en vloer te kennen om te beoordelen of de beloning van topbestuurders ten opzichte van het gemiddelde beloningsniveau uit de pas loopt. Het gaat echter ook om de ontwikkeling door de jaren heen, mede in het kader van loonmatiging. Dat punt is opgenomen in het licht van de voorstellen van de minister in de op dat moment aanhangige wet inzake medezeggenschap van werknemers.

Voorzitter: Jurgens

De heer **Vendrik** (GroenLinks): In artikel 27 -- dit is een reeds bestaand artikel -- is geregeld dat de ondernemingsraad instemmingsrecht heeft bij arbeidsvoorwaardelijke regelingen. Dit artikel wint aan belang indien de ondernemingsraad betere informatie krijgt over de beloningsverhoudingen binnen het bedrijf. Dit past in een ontwikkeling naar een verdere decentralisatie van het arbeidsvoorwaardenoverleg; er komen steeds meer raam- en kader-cao's waarbij binnen het bedrijf vervolgens specifieke afspraken kunnen worden gemaakt. Dit betekent een grotere verantwoordelijkheid voor de ondernemingsraad en een grotere betekenis van artikel 27 en daarmee van de Wet Harrewijn omdat deze inzicht geeft in hoe het beloningsbeleid zich ontwikkelt.

Het wetsvoorstel betekent een bescheiden verzwaring van de administratieve lasten. Zoals te doen gebruikelijk hebben wij destijds advies gevraagd aan Actal, dat positief is over het wetsvoorstel. De informatie die wordt gevraagd, is over het algemeen namelijk al beschikbaar. De inspanning om de betreffende informatie tijdig en volledig aan de ondernemingsraad te verstrekken schatten wij dan ook bescheiden in.

Mevrouw Verburg sprak al over de clustering van informatie; de vormgeving en wordingsgeschiedenis van dit deel van het wetsvoorstel sprak alle woordvoerders aan. Clustering van informatie mag op grond van hoe het wetsvoorstel nu is geformuleerd. Zij is overigens niet verplicht. Elke bestuurder staat het vrij om de ondernemingsraad wel degelijk inzicht te verschaffen in het individuele beloningsniveau aan de top van het bedrijf; dit wordt niet verboden bij gelegenheid van de Wet Harrewijn. Bij nader inzien hebben wij echter besloten om dit niet verplicht te stellen. Dit was mede naar aanleiding van -- gezien mijn politieke achtergrond ligt dit gevoelig -- het advies van het College bescherming persoonsgegevens.

Daarin werd expliciet gewezen op het proportionaliteitsbeginsel. Het gaat daarbij om de inbreuk op de belangen van de betrokkenen, de inbreuk op hun privacy, in verhouding tot het door de verwerking van persoonsgegevens te dienen doel. Het gaat ons niet om het aan de schandpaal nagelen van individuele bestuurders als dat zo uitkomt, maar om het bieden van inzicht in de beloningsverhoudingen binnen het bedrijf en het daartoe stimuleren van mogelijk noodzakelijk debat binnen de onderneming. Het is aan de ondernemingsraad om met die informatie eventueel nadere tekst en uitleg te vragen van de bestuurder of de toezichthouder.

De procedure voor clustering van informatie is vrij eenvoudig. De wettekst spreekt van groepen van werknemers, de bestuurder en de toezichthouder. Indien minder dan vijf personen deel uitmaken van een functiegroep, is de bestuurder gemachtigd om een combinatie van functionele groepen te maken en de gevraagde informatie te bundelen. Die gegevens, de arbeidsvoorwaardelijke aanspraken, mogen dus geclusterd worden aangeleverd. Het is geen plicht maar het mag met het oog op de privacy van de betrokkenen.

Wij zijn regelmatig met onszelf in debat geweest over de betekenis van een dergelijk regime. Als je desalniettemin zou wensen -- ik beluister dat bij verschillende fracties -- dat de privacy opzij moet worden gezet omdat het zoeklicht moet worden gericht op de individuele topbestuurder, dan moet dat beargumenteerd worden met een additionele werking die daarvan uitgaat. Indien informatie geclusterd wordt aangeleverd, ontstaat namelijk sowieso inzicht in de beloningsverhoudingen binnen het bedrijf en in hoe die zich ontwikkelen ten opzichte van voorafgaande jaren. Daarmee wordt het hoofddoel van de Wet Harrewijn bereikt. Het gaat om sociale verhoudingen en het bevorderen van de sociale dialoog daarover binnen het bedrijf. Dat betekent dat de benodigde informatie er tijdig moet zijn. Als het doel van de Wet Harrewijn wordt gehaald, is het niet nodig om een zware inbreuk te plegen op het beginsel van privacy en het zoeklicht op de individuele topbestuurder of toezichthouder te kunnen richten. Daarom zien wij geen been in het opzijzetten van het basale argument van privacy ten bate van een hoger doel. Als wij dat wel deden, zouden wij niet voldoen aan het proportionaliteitsbeginsel, zoals het College bescherming persoonsgegevens ons indringend aanraade.

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Hier zie ik een terugval op het absolute van het beroep op de privacybescherming. Ik zal dit illustreren met een casus. Er is een bedrijf met een directie van drie personen. Daaronder zit een managementteam van zes leden. Het bedrijf levert de or conform artikel 31d geclusterde informatie aan over de negen functionarissen op het topniveau van het bedrijf. Van jaar x op jaar y doet zich een merkwaardige stijging voor en de ondernemingsraad vraagt de ondernemer: hoe kan die stijging worden verklaard? Kan de ondernemer dan zeggen: dit valt onder de privacy dus daar ga ik niet op in? Is het zo absoluut?

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Nee, zo absoluut zie ik het niet. Als de ondernemingsraad de informatie tot zich neemt zoals die beschikbaar komt op basis van de Wet Harrewijn, kan hij de directie -- dan wel de raad van commissarissen of de raad van toezicht indien deze belast is met het beloningsbeleid -- uiteraard om uitleg daarover vragen. Privacy kan geen reden zijn om elk debat daarover uit de weg te gaan. In het voorbeeld van mevrouw De Wolff -- ik speculeer nu even hard als zij -- kan de verhouding binnen het bedrijf scheefgroeien als de werknemers op de nullijn staan en de groep van negen per saldo het salaris met 8% ziet stijgen. Dat is een belangrijk signaal voor de ondernemingsraad om in de richting van de bedrijfsleiding, de directie, de bestuurders en toezichthouders te zeggen: sorry vrienden maar zo kan dit niet verder. Er is dan een gevoelig inzicht ontstaan in de beloningsverhoudingen binnen het bedrijf, waarover kan worden gediscussieerd. Indien dit tijdig is gebeurd, heeft stijging zich nog niet gematerialiseerd, zodat de bedrijfsleiding kan worden gevraagd om daarvan af te zien. Er is dan van alles mogelijk maar de ondernemer kan niet zeggen: hier hebt u de informatie maar ik leg verder niets uit want dat valt onder de privacy. Zo heeft het College bescherming persoonsgegevens het recht op privacy ook niet bedoeld. Het gaat er wel om, individuele bestuurders en toezichthouders te beschermen tegen een debat dat misschien een wat minder frisse kant zou kunnen krijgen, bijvoorbeeld omdat personen met naam en toenaam bekend zijn en bij de koffieautomaat besproken worden. Het gaat er niet om dat individuele personen zich niet te buiten gaan aan een te hoge beloning, maar dat er tijdig een debat ontstaat over het beloningsbeleid. Dat is nu juist zo belangrijk en daarom willen wij deze wet zo graag tot praktijk verheffen. Wij willen af van individuele casuïstiek, zoals van een meneer Boersma of een meneer van Halderen, hoe scherp de opvatting over hun salarissen ook mag zijn. Het debat moet op de juiste plaats worden gevoerd, namelijk in de onderneming of in de instelling die de plicht heeft om een ondernemingsraad in te stellen.

De heer **Van Raak** (SP): De heer Vendrik doet een beroep op het College bescherming persoonsgegevens en zegt dat het dringende verzoek is gedaan om de zaak op deze manier te regelen. Het is natuurlijk een heel belangrijk college, maar tussen de openbaarmaking van gegevens en de bescherming van het individu moet een politieke afweging worden gemaakt. De heer Vendrik kan zich dan toch niet verschuilen achter het weliswaar belangrijke advies van dit weliswaar belangrijke college, maar zal zelf ook een politieke afweging moeten maken over de proportionaliteit van individuele openbaarmaking en moeten aangeven waarom het individuele belang boven het maatschappelijke belang gaat.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Volgens mij heb ik dat juist gedaan. Het advies van het CBP houdt in dat, indien een nadere inbreuk op de privacy wordt overwogen, deze moet voldoen aan het proportionaliteitsbeginsel. Dat advies hebben wij opgevolgd, zoals ik zojuist heb geëxpliciteerd. Het gaat ons niet om de toevallige individuele bestuurder die in het zoeklicht komt te staan met een beloning die debat oproept, om het eufemistisch te

zeggen. Het gaat ons in essentie om het beloningsbeleid. Daarom hechten wij zo aan tijdigheid van de desbetreffende informatie. Mevrouw Verburg heeft daar uitvoerig over gesproken. Het wordt allemaal onduidelijk als achteraf een individuele bestuurder wordt aangesproken op een beloning die hij al lang heeft gekregen. Degenen die verantwoordelijk zijn voor deze beloning, zoals raden van commissarissen, blijven daarmee helemaal buiten schot. Het punt is echter juist dat de ondernemingsraad, indien hij dat wenst, zich tijdig moet kunnen vervoegen bij degene die verantwoordelijk is voor het beloningsbeleid en voor de uitvoering daarvan. Ik kan daarbij overigens niet vaak genoeg herhalen dat het initiatief om verhaal te halen bij de ondernemingsraad ligt. Vaak zijn overigens niet eens de individuele topbestuurders verantwoordelijk. Zij zijn een regeling overeengekomen, die vervolgens wordt uitgevoerd. Dan pas wordt de regeling openbaar en is de betrokkene ineens kop van jut. Met mijn politieke achtergrond en met mijn bescheiden irritatie over topinkomens in Nederland zou ik het wenselijk vinden dat dit debat wordt gevoerd met degenen die verantwoordelijk zijn voor het toekennen van beloningen op basis van een beloningsreglement. Dat regelt de Wet Harrewijn.

De heer **Terpstra** (CDA): Ik ben het helemaal met de heer Vendrik eens dat de discussie over beloningsverhoudingen moet worden gevoerd met aandeelhouders, commissarissen en de ondernemingsraad. Als de Wet Harrewijn eenmaal in werking is getreden, gaat de heer Vendrik er dan van uit dat er minder nationale debatten over individuele salarissen worden gevoerd?

De heer **Vendrik** (GroenLinks): De vraag die u nu stelt, is volgens mij een replica van de vraag die u in eerste termijn hebt gesteld. Ik had het antwoord op die vraag eerlijk gezegd willen bewaren tot het slot van mijn betoog. Ik vind het zo'n belangrijke vraag, dat ik graag het zoeklicht wil laten schijnen op het antwoord op deze vraag. Daarom bewaar ik dat antwoord tot het laatste moment.

Eventuele clustering van informatie doet volgens mij niets af aan de inzichtelijkheid van de beloningsverhoudingen binnen een onderneming en aan de ontwikkeling daarvan in de tijd.

Het volgende punt betreft de geheimhouding. Met name de heer Schouw heeft daarover gesproken. Het is inderdaad mogelijk dat een toezichthouder een beroep doet op het belang van geheimhouding en niet wil voldoen aan de door de wet verplicht gestelde informatievoorziening. Dat is een bestaande praktijk binnen de Wet op de ondernemingsraden. Wij hebben geen reden gezien om van dat regime af te wijken. Meestal is het overigens zo dat een beroep op geheimhouding wordt gedaan uit concurrentieoverwegingen. Men wil dan niet dat mogelijk gevoelige informatie toch op straat belandt. Bij geschillen over de toepassing van de Wet op de ondernemingsraden binnen een bepaald bedrijf of instelling, passen de gangbare procedures voor bezwaar en beroep en uiteindelijk de gang naar de Ondernemingskamer. Dat geldt ook in dit geval. Stel dat een ondernemingsraad drie jaar lang door de directie niet is geïnformeerd over de beloningsverhoudingen en over de ontwikkeling van de

beloningen binnen het bedrijf, met het oog op de geheimhoudingsclausule. Als die ondernemingsraad vindt dat het te gortig wordt, omdat het niet om een bedrijfsbelang gaat dat zo eminent is dat de informatie aan de ondernemingsraad mag worden onthouden, biedt de bestaande wet alle ruimte om daarvan een zaak te maken. Indien de Wet Harrewijn van kracht wordt en indien er sprake van zou zijn dat er her en der een beroep wordt gedaan op geheimhouding, is het aan de minister om periodiek de werking van de Wet op de ondernemingsraden te onderzoeken en dit aspect daarbij te betrekken. Met andere woorden: wij zijn er allemaal bij en indien het beroep op geheimhouding te vaak wordt gebruikt om onder de informatieverplichting uit te komen, kan dit alsnog worden rechtgezet. Ik heb overigens niet op voorhand het idee dat dit het geval is. Ik heb hiervoor geen aanwijzingen. Evenmin hebben wij als initiatiefnemers aanleiding gezien voor het opnemen van een apart regime voor geheimhouding. Dat geldt ook voor de mogelijke politieke opdracht aan de minister om een en ander heel snel te gaan monitoren of de benodigde informatie op een bepaald punt te gaan verzamelen, teneinde zich daarover een oordeel te kunnen vormen. Wij zullen wel zien hoe de wet op dit punt uitpakt.

De heer **Schouw** (D66): Het lijkt mij goed om dat te bezien. Ik dank de heer Vendrik voor zijn positieve manier van kijken naar de kansen en mogelijkheden van de wet. Ik vroeg mij af waarom ik er een tikkeltje kritischer naar kijk. Misschien ben ik daartoe aangezet door het oordeel van de Raad van de centrale ondernemingsorganisaties, zoals VNO-NCW en MKB Nederland. Zij zien dit absoluut niet zitten en vinden het waardeloos. Wij moeten er serieus rekening mee houden dat zij niet op dezelfde heel positieve en plezierige wijze hun medewerking zullen geven aan het uitvoeren van de wet. Hoe gaan de heer Vendrik en de minister van SZW daarmee om? Het is natuurlijk nogal wat, als de werkgevers zeggen: wij zien het niet zitten en wij gaan het misschien ook wel frustreren. Dat laatste voeg ik er maar meteen aan toe.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Om met het laatste te beginnen: er zijn ook wel eens werknemersorganisaties die tegen kabinet en Kamer zeggen: wij zien het niet zitten. Ik heb het in mijn zeer korte politieke loopbaan nog niet heel vaak meegemaakt dat dit een doorslaggevend argument was om een wetswijziging niet voor te stellen. De minister mag daar uiteraard nader over spreken. De opstelling van de Raad verwondert mij enigszins. Ik dacht dat in 1990 of in 1991 de Stichting van de Arbeid al met een aanbeveling is gekomen die heel nauw aansluit bij wat wij nu in een wetsvoorstel voorstellen. Het ging om een aanbeveling aan alle cao-partijen, dat wil zeggen werkgevers en werknemers op decentraal niveau, om te regelen dat er een vorm van openbaarheid van inkomens komt. Die zou bijvoorbeeld met de ondernemingsraad kunnen worden besproken. Dat voorstel is dus al vijftien jaar geleden gedaan. Deze aanbeveling is ondersteund door alle organisaties van werkgevers in dit land. Tot op heden hebben wij helaas moeten merken dat die aanbeveling nog maar weinig wordt opgevolgd. Voor de indieners van het wetsvoorstel is dit een reden om er een wettelijke regeling

van te maken in de Wet op de ondernemingsraden. Ik zou het vreemd vinden als de Raad voorstelde om de facto de eigen aanbeveling van vijftien jaar geleden niet uit te voeren. Dat zou mij bevreemden. Ik heb de indruk dat de soep straks ook niet zo heet gegeten wordt, al was het maar omdat er verschil kan zijn tussen wat de raad hier naar voren brengt, zoals zij dat ook in de Tweede Kamer heeft gedaan, en hoe individuele werkgevers in bedrijven ermee omgaan.

Mij is al vaker opgevallen dat sommige werkgevers, als ik ze daar toevallig een keer naar vroeg, zeiden: joh, in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen, wat bedrijven steeds meer in de praktijk proberen te brengen, hoort dat gewoon bij de zakelijke principes. Wij doen dat gewoon al in de praktijk. De voorhoedes in werkgeversland staan al aan onze kant. Nu nog het laatste zetje voor de achterblijvers, zou ik denken, in het belang -- en ik citeer nogmaals de minister -- van de solidariteit in dit land.

Ik heb al het een en ander gezegd over het type informatie en de beloningsverhoudingen. Een nieuw element is de borging in de wet dat het juist om de verhoudingen in het bedrijf gaat. Dat is expliciet opgenomen via de tweede nota van wijziging. De heer Terpstra deed nog de suggestie om hier de vigerende cao bij te betrekken. Als ik hem wat huiselijk samenvat, zei hij: als het beloningsbeleid een op een aansluit bij de vigerende cao, is dat dan voldoende? Als dat het geval is, is dat uiteraard voldoende. Dat zeg ik met de kanttekening dat de meeste cao's nog ruimte laten voor nadere afspraken op bedrijfsniveau. Dan hangt het er dus weer van af wat daar gebeurt en of er inderdaad gebruik is gemaakt van de ruimte die dat type cao biedt. Die informatie zou dan eveneens beschikbaar moeten komen.

Mijn tweede kanttekening is dat beloningen voor het hogere personeel, voor topbestuurders, meestal niet -- ik meen zelfs nooit, maar dat weet de minister beter dan ik -- bij cao zijn geregeld. Dat is nu juist informatie die de ondernemingsraad wel moet hebben. Mocht de bulk van de gevraagde informatie niet beschikbaar zijn via de vigerende cao, dan is dat uiteraard niet voldoende.

De heer Van Raak vroeg naar mogelijke verschillen met beursgenoteerde ondernemingen. De Wet openbaarheid topinkomens bij beursgenoteerde ondernemingen bestaat al een aantal jaren. Deze wet is, dacht ik, in 2002 van kracht geworden en volgens mij is dit het derde jaar in successie dat wij mogen genieten van alle topinkomens die ons via de wettelijk verplichte openbaarmaking in het jaarverslag kenbaar worden gemaakt. Een belangrijk verschil met de Wet openbaarmaking topinkomens bij beursgenoteerde ondernemingen betreft uiteraard alweer die tijdigheid. Ik heb dat ook gemerkt in contacten die ik de afgelopen jaren had met centrale ondernemingsraden van grote bedrijven die meestal beursgenoteerd zijn. Ik zal geen namen noemen. Bij de betreffende ondernemingsraad ontstond commotie, want men had het jaarverslag gelezen, meestal in maart of april, na afloop van het jaar van verslaglegging. En dan werd ineens zichtbaar, terwijl er op de werkvloer zeer fors gesaneerd werd en soms wel duizenden mensen eruit werden gegooid, dat er aan de top -- soms juist vanwege dat saneringsgedrag -- een forse bonus werd

uitgekeerd. Dan is de frustratie maximaal bij deze ondernemingsraden. Zij zijn eigenstandig, krachtig en machtig genoeg om daar een debat over te willen, maar het leed is al geschied. De tijdigheid is dus een cruciaal verschil met de Wet openbaarmaking topinkomens bij beursgenoteerde ondernemingen.

Voorts is de reikwijdte van het wetsvoorstel wat groter. Beursgenoteerde ondernemingen hebben wij niet zo heel erg veel en daarmee gelijkgestelde instellingen ook niet, terwijl dit wetsvoorstel aanhaakt bij de or-plicht zoals die geregeld is in de Wet op de ondernemingsraden.

Mijn een na laatste punt betreft de vraag van verschillende afgevaardigden naar de ondergrens. Dat is een onderwerp waarover er bij verschillende gelegenheden heftig is gedebatteerd in de Tweede Kamer. Toen is bijvoorbeeld van verschillende kanten voorgesteld om die ondergrens te leggen op 250 werknemers, omdat dit zou aansluiten bij vigerende regelgeving. Inmiddels is die weer anders geworden, maar het gaat even om het argument. Het zou dus aansluiten bij de toen vigerende regelgeving in de WAO, met betrekking tot registratie enzovoorts van in dienst genomen WAO'ers. Algemeen was destijds het gevoelen bij een meerderheid van de fracties in de Tweede Kamer dat de ondergrens van 50 misschien wat laag was en dat er toch echt sprake zou moeten zijn van een wat groter type onderneming.

In de getallen die ook in het verslag aan u gepresenteerd zijn, ziet u hoeveel verschil het maakt om de grens bij 100 werknemers te leggen. Ik geef toe dat dit in hoge mate arbitrair is, maar het gaat om bedrijven die een goed functionerende ondernemingsraad hebben met een grote groep werknemers waar echt een beloningsbeleid wordt gevoerd dat zich goed laat bespreken binnen de onderneming in de zin van de Wet Harrewijn.

Een tweede element dat hierbij een rol heeft gespeeld, is de wens, de administratieve lasten voor kleine ondernemingen waar mogelijk te beperken. Ook dat doel is ons sympathiek. Dat ligt bij grotere ondernemingen anders dan bij kleinere. Grotere ondernemingen hebben toch meestal een professioneler beloningsbeleid dan kleinere. Dat speelt ook een rol. Mevrouw Verburg zei het al: het aantal bedrijven dat nu onder de Wet Harrewijn komt te vallen -- ondernemingen, bedrijven of instellingen die een or-plicht hebben en minimaal 100 werknemers -- komt uit op 6810. Daarmee valt een vrij grote groep bedrijven en instellingen onder deze wet. Overheid en semi-overheid moet ik niet vergeten.

Voorzitter, ik rond af. De materiële werking van dit wetsvoorstel kan op twee punten betekenis hebben. Ik sprak al over de tijdigheid van beschikbare informatie, maar ik sprak zojuist ook over de getallen. Het gaat om de groep grotere bedrijven en instellingen in dit land, waarbij het beloningsbeleid sterk in het zoeklicht staat van pers en maatschappij. Of ik er helemaal zeker van kan zijn, weet ik niet, zeg ik tegen de heer Terpstra, maar ik hoop dat mijn lichte irritatie van jaar op jaar over topbeloningen in de marktsector en in delen van de publieke sector hiermee inderdaad verleden tijd is. Ik hoop ook dat het debat dat wij bij gebrek aan beter vaak voeren aan de overkant -- ik zie tot mijn vreugde dat u dat vaak en intensief hebt gevolgd, afgaande op uw bijdrage -- een lagere urgentie krijgt, omdat het debat plaatsvindt daar waar het plaats

hoort te vinden: binnen de onderneming, tussen degene die verantwoordelijk is voor het beloningsbeleid en degenen die dat in de allereerste plaats raakt, de werknemers. Daar hoort dat debat plaats te vinden. Daar hoort de sociale dialoog plaats te vinden, op een moment dat het er nog toe doet. Dat regelt de Wet Harrewijn. De heer Terpstra kan dit wetsvoorstel beschouwen als een vorm van arbeidstijdverkortung bij de GroenLinks-fractie, maar ik ben altijd beschikbaar om daar waar nog gaten vallen in het maatschappelijke debat geheel eigenstandig in debat te treden. Zo kent de heer Terpstra mij en die belofte heeft hij bij dezen binnen.

*N

Minister **De Geus**: Voorzitter. Het is een memorabele dag in de parlementaire geschiedenis. Er ligt een initiatiefwetsvoorstel van mevrouw Verburg en van de heer Vendrik, Gerda en Kees voor intimi. Dat wetsvoorstel van Gerda en Kees doet mij denken aan een ander wetsvoorstel wat ook wel bij de voornamen wordt geciteerd, namelijk het wetsvoorstel van Leen en Jet. Zo zie je maar dat waar de Partij van de Arbeid en de ChristenUnie elkaar kunnen vinden -- je zou zeggen links en christelijk -- daar kunnen het CDA en GroenLinks elkaar soms ook vinden. Ik hoop dat dit wetsvoorstel wet zal worden en dat ik de indieners straks kan feliciteren.

De overeenkomst tussen de twee genoemde wetsvoorstellen is natuurlijk dat het initiatiefwetsvoorstellen zijn. Het zijn echter ook wetsvoorstellen die misschien op het oog maar een klein deel van het grote geheel raken, maar die toch heel duidelijk een morele drijfveer hebben, een moreel aspect. Het is dan ook terecht dat de initiatiefnemers met dit wetsvoorstel de te vroeg overleden Ab Harrewijn eren, een man die ook christelijk en links in zich verenigde en naar wie wij het wetsvoorstel graag noemen.

Samen met de indieners van het wetsvoorstel ben ik voorstander van meer transparantie over de beloningsverhoudingen in ondernemingen als een onmisbaar instrument bij een waardig dispuut over solidariteit in de onderneming. Dit wetsvoorstel geeft daar invulling aan en daarom steun ik het.

De regering had een ander, breder, wetsvoorstel. Er zijn twee redenen waarom wij ons toch hierbij hebben aangesloten. De eerste is de urgentie. Het wetsvoorstel van de fracties van GroenLinks en het CDA lag klaar. First things first. Er was een maatschappelijk klimaat waarin de urgentie om dit te regelen voor ging lopen op de andere zaken in de Wet op de Ondernemingsraden die ik had voorgesteld. De tweede reden dat ik graag aansluit, is dat ik het goed vind om dit wetsvoorstel naar Ab Harrewijn te noemen.

Het wetsvoorstel verplicht grote ondernemingen om jaarlijks de werknemersvertegenwoordigers inzage te geven in de beloningsverhoudingen tussen het bestuur, de raad van toezicht en de functiegroepen alsmede de veranderingen daarin ten opzichte van het voorgaande jaar. Daarnaast worden zij verplicht om de werknemersvertegenwoordigers op de hoogte te houden van komende wijzigingen in de beloningsverhoudingen. Het ziet dus ook op informatie vooraf. De initiatiefnemers

hebben daarbij een evenwicht gevonden tussen informatierechten en bescherming van persoonsgegevens. Daarom heeft het voorstel mijn volledige instemming.

Het initiatiefwetsvoorstel wordt ingevoegd in de Wet op de Ondernemingsraden waarvoor ik de verantwoordelijke minister ben. Dat betekent procedureel dat indien het wetsvoorstel door de Eerste Kamer wordt goedgekeurd, ik de nodige stappen zal zetten voor de bekrachtiging van het initiatiefwetsvoorstel en de inwerkingtreding ervan.

Er zijn mij vier concrete vragen gesteld. Voor ik die beantwoord, maak ik drie opmerkingen over het uiterst kritische en zeer geëngageerde betoog van de heer Leijnse. Hij zei dat retoriek mooi is, maar alleen in relatie tot feitelijk politiek gedrag. Het moet geen poppenkast worden. Ik citeer: "Dit soort gratuite verontwaardiging voedt het gevoel dat het Binnenhof een soort poppenkast is, waar een stoet van Jan Klaassens en Katrijnen zich uitput in populaire emoties, maar waar verder natuurlijk geen serieus beleid wordt gevoerd."

De tweede opmerking betreft de historie. Ik ben bang dat wij het daarover iets minder eens zijn. De heer Leijnse zei dat in een romantisch verleden in het PvdA-programma een inkomensverhouding van 1:5 werd gepropageerd. Dat zou in de huidige verhoudingen betekenen, met een minimumloon van ongeveer €1000, dat het maximuminkomen €5000 bedraagt. De heer Leijnse zei dat in het verkiezingsprogramma van zijn partij werd gestreefd naar een rechtvaardige verhouding van 1:5. Hij zei niet dat er mensen waren die daar tegen waren, maar wel dat er een radicale stroming was die een verhouding 1:3 voorstond.

Hij schetst dat de geschiedenis een andere loop heeft genomen en dat er andere dingen zijn gebeurd. Dat klopt. Het belastingtarief is niet verhoogd, maar verlaagd van 60% naar 52% door staatssecretaris Bos. Die slinger is dus teruggegaan bij de PvdA ten opzichte van het genoemde programma. De heer Leijnse constateert dat met een zeker ongenoegen, maar hij constateert met genoegen dat die slinger weer terugkomt. Hij zegt dat in het verleden zelfs het fiscale instrument niet meer mocht worden gebruikt om inkomensverhoudingen te beïnvloeden, terwijl het daar volgens hem toch mede voor bedoeld is. Vervolgens stelt hij: "De afgelopen jaren zien wij echter een kentering in dit debat en blijkt de politieke belangstelling voor rechtvaardige inkomensverhoudingen weer toe te nemen."

De derde opmerking betreft de vraag wat de overheid om rechtvaardige verhoudingen te bevorderen. Daar zitten wij op een verschillend spoor. Het kabinet vindt dat openheid en verantwoording de sleutelwoorden zijn. Daarom wordt de openheid geregeld en willen wij partijen op zo'n manier ten opzichte van elkaar in een positie brengen dat er verantwoording wordt afgelegd en er een reëel dispuut kan plaatsvinden.

De heer Leijnse zegt in antwoord op die vraag echter: "In de eerste plaats is er het fiscale instrument. De Staat kan hoge inkomens afkomen om zo het nut van exorbitante beloningen te minimaliseren." Hij is dus terug bij de belastingverhoging als instrument voor rechtvaardige inkomenspolitiek. Hoe heb ik het nu met de heer Leijnse en de PvdA? Moet dan de conclusie zijn dat

de PvdA als zij buiten de regering staat voorstander is van een grote nivellering en belastingverhoging voor hogere inkomens en dat zij meewerkt aan belastingverlaging voor de hogere inkomens als zij in de regering zit? Ik zal dit geen poppenkast noemen, al is de verleiding groot om de spottende toon van de heer Leijnse over te nemen. Er is echter op zijn minst een evidente tegenstelling tussen de Eerste-Kamerfractie van de PvdA en het gerealiseerde werk van de partijleider.

Ik kom nu tot een antwoord op de vragen van de heer Leijnse. Hij vroeg mij wat ik vind van de uitbreiding van het informatierecht met informatie over individuele inkomens van bestuurders en toezichhouders.

De heer **Leijnse** (PvdA): Minister, dit is een beetje te gemakkelijk van u, maar daar kan ik in mijn tweede termijn nog op ingaan. U zegt in feite dat u het fiscale instrument niet wilt gebruiken. Ik heb naast het toptarief nog andere middelen genoemd waarmee tot een zekere afroming kan worden gekomen. U zegt echter dat u het fiscale instrument niet daarvoor wilt gebruiken.

Minister **De Geus**: Ik heb niet gezegd wat ik niet wil. Ik heb gezegd wat ik wel wil. Daar ben ik heel duidelijk over: ik wil openheid en verantwoording.

De heer **Leijnse** (PvdA): Dat is duidelijk. U zegt dat u het wilt bereiken via de weg van openheid en verantwoording. U wilt dus geen fiscale instrumenten inzetten.

Minister **De Geus**: Ik heb helemaal niet gezegd wat ik niet wil. Ik ben ingegaan op uw punten. U zei dat de PvdA per traditie en anders dan het vorige kabinet heeft gedaan de belastingen wil verhogen. Dat is uw stelling.

De heer **Leijnse** (PvdA): Nee. Dan hebt u mijn tekst niet gelezen.

Minister **De Geus**: Dan wacht ik de tweede termijn af.

De heer **Leijnse** (PvdA): U hebt mijn tekst niet gelezen, want dat zeg ik dus duidelijk niet. Ik geef inzicht in de mogelijkheden die er zijn, ook om van u te horen welke van die mogelijkheden u nu wilt gebruiken. Welke instrumenten wilt u wel gebruiken en welke niet? Tot nu hebt u alleen openheid en verantwoording genoemd, niets anders.

Minister **De Geus**: Als u zegt dat u het fiscale instrument wilt gebruiken, geef ik daar een reactie op. Ik laat mij nu niet tot een fiscaal dispuut verleiden. Ik meende dat dit uw stelling was, maar dat blijkt dus niet zo te zijn. Ik ga nu in op openheid, transparantie en verantwoording. Daar gaat deze wet over.

De eerste vraag betrof dus de informatie over individuele inkomens van bestuurders en toezichhouders. In het wetsvoorstel van de regering stond ook dat het niet gaat om individuele gegevens. Dat is conform adviezen van het College bescherming persoonsgegevens en de SER.

De heer Leijnse vroeg ook informatie over criteria waarop de toekenningen van bonussen en

prestatiegebonden beloningen zijn gebaseerd. De heer Vendrik heeft daar zojuist al uitvoerig op geantwoord. Ik sluit mij daarbij aan. Ik wijs erop dat ook de aandeelhouders in een positie verkeren waarin zij, ook gezien de code-Tabaksblat, zich als het goed is sterk maken voor het opstellen van criteria voor prestatiegebonden en variabele beloningen. Het kan best zijn dat de belangen van de aandeelhouders en die van de ondernemingsraad gelijk op lopen. Ik ga ervan uit dat deze criteria als zodanig niet op de persoon zijn te herleiden. Het komt heel vaak voor dat een gerealiseerde omzet, winst of ander bedrijfsdoel onderdeel is van de prestatiecriteria.

Niet alles is altijd aanwezig in een bedrijf. Niet over alles wordt van te voren een beleid geformuleerd of een besluit genomen. De indruk moet niet worden gewekt dat via deze wet hetgeen wat anders niet zou worden besproken of besloten ineens wel wordt besproken of besloten. Als er geen prestatiecriteria zijn, zijn zij er niet en datzelfde geldt voor variabel loon. Grofweg gezegd: dat wat niet is opgeschreven, hoeft ook niet te worden verteld.

De heer **Schouw** (D66): De Kamer had kritiek op de clustering. Een van de initiatiefnemers zei dat het geen plicht was en dat het ook individueel kon worden getoond. Wat vindt het kabinet hiervan? Maakt het het kabinet niet uit wat er gebeurt? Hecht het kabinet eraan vanwege privacy en geeft het de voorkeur aan clustering of is het dezelfde mening toegedaan als de initiatiefnemers?

Minister **De Geus**: De kern van de zaak is dat de wetgever het dispuut faciliteert, maar niet beslecht. De informatie kan dus, zo nodig, zelfs met de wet in de hand worden afgedwongen. Daarmee stopt de zaak niet, want zodra er informatie is, ontstaat het dispuut, zoals de heer Vendrik heeft uitgelegd. In het dispuut kan natuurlijk van alles worden geregeld. Zodra het erop aankomt dat er met de wet in de hand informatie moet worden opgeëist, betreft het alleen geclusterde informatie. Wat dat betreft, is de wettekst glashelder.

De heer **Schouw** (D66): Ik snap dat de wettekst glashelder is, maar u moet dadelijk met de Loek Hermansen en de heren Wientjes van deze wereld over de uitleg, interpretatie, toepassing van deze wet en wat dies meer zij praten. Dat werk moet u gaan doen. De initiatiefnemers zijn ervan af zodra het spul is goedgekeurd. Wat is uw inzet? Hoe gaat u om met de kritische mensen die echt wijzen op de clustering en de problematiek die eruit voortvloeit? U doet alsof dit niet bestaat. U walst daar wel gemakkelijk overheen.

Minister **De Geus**: Wij hebben gepraat en gedebatteerd met de vertegenwoordigers van de sociale partners. Sterker nog: nadat wij met hen hebben gepraat, bent u zo ver gegaan dat u de SER om nader advies hebt gevraagd. U kent zijn opvatting dus. Daar klinkt behalve unanimitieit ook verschil in door. Ook klinken er de belangen van de een en die van de ander in door. Laten wij er geen doekjes om winden. Dit is een wetsvoorstel waarin in het algemeen belang wordt gezocht naar evenwicht tussen enerzijds het belang van openheid en het faciliteren van het dispuut over

inkomensverhoudingen en anderzijds de privacy en daarmee het belang van ondernemerschap in de meest vrije zin van het woord. De ondernemer mag zo ver gaan als hij wil. Er is geen wetgever die dat verbiedt. Zodra de besturen van de ondernemingen er behoefte aan hebben, de gegevens niet geïndividualiseerd te geven, maar die binnen een bepaald cluster geaggregeerd te houden, hebben zij daar op grond van deze wet recht toe. Ik vind dat ten opzichte van ondernemend Nederland een goede waarborg tegen een situatie waarvoor bijvoorbeeld veel Amerikaanse investeerders bang zijn, namelijk dat de ondernemer die toevallig hier de "plantmanager" is, als zodanig in persoon onderwerp wordt van een dispuut over solidariteit binnen de onderneming.

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Ik heb zo-even twee uitspraken genoteerd. Mevrouw Verburg zegt over het vierde lid dat de geclusterde informatie zodanig moet worden weergegeven dat de cijfers voor de ondernemingsraad interpreteerbaar zijn. De heer Vendrik heb ik daarentegen horen zeggen dat clustering van informatie niet mag afdoen aan de inzichtelijkheid van de beloningsverhoudingen. Ik hoop dat ik letterlijke citaten heb gebruikt; ik zie geen protest naast u. Mocht een ondernemingsraad of ondernemer ooit vragen wat het vierde lid precies betekent of mocht u het hier tijdens een congres ooit over hebben, dan lijkt het mij van belang dat u dit soort uitspraken bij uw voorlichting betreft. Het ministerie wordt daar namelijk voor verantwoordelijk. Mag ik deze vraag zo concreet aan de minister stellen?

Minister **De Geus**: Ik heb mij net aangesloten bij wat de heer Vendrik hierover heeft gezegd. Ik doe dat nu expliciet bij wat mevrouw Verburg daarover heeft gezegd. Als dit wetsvoorstel wordt aangenomen, zullen wij uiteraard ook in de voorlichting de totaliteit van de wetsgeschiedenis bepalend laten zijn voor de behoefte aan informatie in de praktijk. Wat dat betreft zit er geen licht tussen. Als de regering aan dit wetsvoorstel meewerkt, is het "ja" en "van ganser harte". Hiermee kom ik op de beantwoording van de vraag van de heer Terpstra of ik met dit wetsvoorstel kon leven in het licht van de ingetrokken WMW. Ja, dat kan ik. Ik vind dit second best, anders had ik het oorspronkelijke WMW-wetsvoorstel precies het zelfde gemaakt als het voorliggende wetsvoorstel. Er zijn een paar verschillen, maar daar val ik niet over. Met dit wetsvoorstel lijkt me goed te leven. Ik kan het van harte ondersteunen.

De heer Terpstra heeft ook nog gevraagd wat de regering van de concurrentiepositie en van "Nederland vestigingsland" vindt. Daar ben ik eigenlijk zojuist op ingegaan in antwoord op de interruptie van de heer Schouw. Ik heb daarover de opmerking gemaakt dat ik vooral zie dat de angst voor individuele informatie verdere disputen kan genereren. Als ik zie dat dit een bepaalde vorm van transparantie betreft die ook geclusterd is, lijkt mij dat die zich heel goed verhoudt tot andere zaken waarin om meer transparantie en verantwoording wordt gevraagd. Daarin is het bedrijfsleven in zijn geheel wat in de wind van de behoefte aan openheid en transparantie. Dat is heel goed. Ik kijk alleen ook naar de positie van de aandeelhouders en naar de verantwoordingseisen die de

accountancy wereldwijd stelt. Dergelijke zaken zijn minstens van even groot belang. Ik geloof niet dat het enkele feit dat de Wet Harrewijn zou worden ingevoerd een druk op het vestigingsklimaat zou leggen. Wij zien in omringende landen dezelfde disputen.

De heer Van Raak vroeg wat ik van de bewering van collega Hoogervorst vond dat de salarissen in de zorg exclusief zijn gestegen, maar dat er geen middelen zijn om daar iets aan te doen. Het kabinet onderzoekt op dit moment mede vanwege de motie-Bakker de mogelijkheden tot een normering van de hoogte van topinkomens in de semi-publieke en de publieke sfeer. Daarover wordt in de loop van dit jaar aan de Kamer gerapporteerd. Daarbij wordt de zorgsector betrokken. Intussen is het heel verstandig om actief opvattingen te blijven huldigen over salarissen in de zorg, zoals mijn collega in verband met onder andere het aspect van de werkweek doet, zoals u hebt kunnen zien. Hier moet ik het, wat dit betreft, bij laten. U hebt zich natuurlijk gerealiseerd dat u de heer Hoogervorst moet uitnodigen als u hier een debat over wilt voeren.

De **voorzitter**: Wij kunnen thans overgaan tot de tweede termijn van de Kamer. Ik veroorloof mij de opmerking dat de uitvoerigheid van de tussenkomsten van de leden tijdens het betoog van de indieners en de minister er wellicht op wijzen dat wij met een zeer korte termijn van de Kamer kunnen volstaan. Ik geef het woord aan de heer Leijnse, zodat hij daar een voorbeeld van kan geven.

**

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Zouden wij een minuutje pauze mogen houden?

De **voorzitter**: Een minuutje is wel heel weinig. Ik maak er drie minuten van.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*N

De heer **Leijnse** (PvdA): De oproep om kort te spreken bewijst maar weer eens dat je beter niet het woord kunt voeren als er een partijgenoot van je op de voorzittersstoel zit. Dat terzijde. Wij kunnen het in de tweede termijn inderdaad kort houden. Ik zal niet lang ingaan op wat de minister heeft gezegd. Het is zijn goed recht om tegenover mijn betoog zijn eigen betoog te stellen. Ik vind het alleen niet zo aardig dat hij mijn betoog in dat opzicht verdraait als verlangde ik nostalgisch terug naar de verhouding van één staat tot vijf. Zo heb ik het niet gezegd en ook niet bedoeld. Belangrijk is dat hij gezegd heeft dat het kabinet twee ankerpunten in deze discussie heeft, namelijk openheid en verantwoording. Bovendien zoekt het kabinet naar effectieve instrumenten om de gewenste inkomensmatiging ook aan de top, met name in de semi-collectieve sector, af te dwingen, als dat nodig is. Ook zegt de minister dat het kabinet het erover eens is dat de mate waarin men naar buiten toe politieke verontwaardiging over de hoogte van bepaalde inkomens laat blijken, in verhouding moet staan tot de concrete daden die daarmee

samenhangen en erop gericht zijn, te bewerkstelligen wat men wil.

De minister heeft zeer goed verstaan dat ik in mijn betoog juist de nadruk heb gelegd op de discrepantie tussen de mate waarin met verontwaardiging wordt gesproken over de hoogte van bepaalde inkomens en de effectiviteit en het nadenken over effectieve maatregelen die kunnen worden genomen om daar iets aan te doen. Dat is in de politiek altijd een brandgevaarlijk onderwerp. Als daar de discrepantie te hoog wordt, komt de geloofwaardigheid in het geding. Dat heeft de minister kennelijk buitengewoon goed begrepen. Dat vind ik heel goed.

Ik dank de indieners voor hun uitgebreide beantwoording. Die heeft op een aantal punten geleid tot positieve verduidelijking van wat hier nu eigenlijk voorligt. In de eerste plaats hebben beide indieners herhaaldelijk benadrukt dat een van de belangrijke meerwaarden van dit wetsvoorstel in het feit schuilt dat in dezen informatie vooraf wordt verstrekt, terwijl bij andere verplichtingen informatie pas achteraf wordt verstrekt. Mij lijkt het goed om dit nog eens vast te stellen, omdat de wettekst als zodanig niet onmiddellijk tot die interpretatie leidt. In het eerste lid van artikel D is sprake van het verstrekken van informatie, mede ten behoeve van de bespreking van de algemene gang van zaken, die ten minste een maal per jaar plaatsvindt. Wie de praktijk een beetje kent, weet dat de bespreking van de algemene gang van zaken door de besturen in het algemeen rondom de vaststelling van de jaarrekening door de algemene vergadering van aandeelhouders plaatsvindt.

Daaraan vooraf gaat de goedkeuring van de jaarrekening door de raad van commissarissen. Aan die goedkeuring is meestal bijvoorbeeld de vaststelling van de bonussen gekoppeld. Het is dus wel even goed om hier vast te stellen dat de indieners met deze formulering kennelijk hebben bedoeld te bewerkstelligen dat over de arbeidsvoorwaardelijke regelingen, de beloning en dergelijke informatie wordt verschaft voorafgaande aan de bespreking van de algemene gang van zaken in de onderneming, en dus voorafgaande aan het jaarverslag en de vaststelling van de jaarrekening, op een zodanig tijdstip dat nog ten aanzien van besluiten over bijvoorbeeld de bonussen een wijziging mogelijk is, doordat commissarissen daarover nog niet een definitief besluit hebben genomen. Dat is de intentie en ook het belang van de informatie die vooraf aan de ondernemingsraad wordt verstrekt. Dat maakt het ook mogelijk voor de ondernemingsraad om effectief invloed uit te oefenen op het beloningsbeleid en om de verhoudingen onderling te bekijken.

Verder hebben de indieners met enige overtuiging aangegeven dat hier sprake is van een verbetering doordat buiten de groep ondernemingen en bedrijven die via bijvoorbeeld de richtlijnen voor de jaarrekening betrokken zijn in openbaarheid over de beloningen nu een veel grotere groep ondernemingen en instellingen wordt betrokken in een informatieplicht, te weten 6810, terwijl de openbaarheid op dit moment via de jaarrekening en dergelijke niet meer dan een duizendtal bedrijven en instellingen omvat. Het zijn er meer dan men zou denken, want het gaat niet alleen om de bedrijven die onder de

verplichting vallen, maar er zijn ook heel veel volgers. Er zijn heel veel codes, bijvoorbeeld in de collectieve sector, zoals een code voor maatschappelijke ondernemingen, die voorschrijven dat een gelijksoortige openbaarheid wordt betracht in de jaarrekening als bij beursgenoteerde ondernemingen nu is voorgeschreven. Dit is inmiddels dan ook al een vrij grote groep, maar het wetsvoorstel voegt daaraan nog een aanzienlijke groep ondernemingen toe. Ook dat is winst, zoals de indieners met enige overtuiging in de eerste termijn over het voetlicht hebben gebracht.

Echter, er blijft op het punt van de kwaliteit van de informatie die de ondernemingsraad krijgt toch het een en ander te wensen over. In dit verband noem ik twee punten, ten eerste dat van de privacybescherming. De minister heeft ook in zijn betoog nog eens duidelijk aangegeven dat die privacybescherming toch een heel grote rol heeft gespeeld om tot clustering van informatie te komen. Wie de derde nota van wijziging nog eens bekijkt, en met name de toelichting daarop en wat daarin ontbreekt, ziet dat daar nauwelijks een inhoudelijke argumentatie wordt gegeven voor het cruciale element in die derde nota van wijziging, namelijk het vervangen van de informatie per bestuurder door de informatie per cluster van bestuurders, per groep. Ik hoor nu in het debat dat daarbij privacyoverwegingen een belangrijke rol hebben gespeeld. Die overwegingen heeft de minister nog eens toegelicht in termen van een plant manager van een buitenlandse ondernemer die onderwerp wordt van discussie, maar dat is het type argumentatie dat altijd wordt gebruikt om welke openbaarheid dan ook te bestrijden. Toen de openbaarheid in het kader van de jaarrekeningen van grotere beursgenoteerde ondernemingen aan de orde was, was dat het argument om te zeggen dat men eigenlijk geen openbare informatie moet opnemen. Er zijn nu nog grote ondernemingen die weigeren om die informatie op te nemen met precies dat argument. Die bestuurder en zijn beloning dienen geen onderwerp van discussie te worden.

Dat argument is in feite verworpen. Wij hebben gezegd dat het bestuurdersinkomen openbaar dient te zijn en zelfs gepubliceerd dient te worden. Dat hebben wij voorgeschreven aan een groep ondernemingen. Ik vermag niet goed in te zien waarom nu voor een andere groep ondernemingen toch ineens zou moeten gelden dat het privacyargument weer in de volle omvang gaat gelden, te meer niet omdat het om situaties gaat waarin je de vraag moet stellen of de hoogte van het inkomen hoort bij de privacy van het individu, dan wel onderdeel is van de goede sociale verhoudingen binnen het bedrijf. Ik durf de stelling wel aan dat -- waar wij in bedrijven met ondernemingsraadsleden werken van wie het persoonlijk inkomen bekend is, omdat zij simpelweg een schaal aan hun functie hebben hangen die in de cao is genoemd voor een bepaald inkomen, waardoor iedereen van iedereen in een bedrijf weet wat hij verdient, behalve van de bestuurder -- het bij goede sociale verhoudingen in een bedrijf hoort dat er openbaarheid is van inkomens binnen dat overleg. In dat opzicht overtuigt het privacyargument dus hier niet, zoals het ook niet overtuigde toen het als tegenwerping werd gebruikt om bijvoorbeeld de openbaarheid in jaarrekeningen te bestrijden.

Met name mevrouw Verburg heeft gepoogd aan te geven dat het niet om informatie over individuele

inkomens en beloningen zou gaan maar over verhoudingen, onderlinge relaties en met name ook ontwikkelingen in inkomens. Ook de heer Vendrik heeft in een aantal formuleringen getracht deze opvatting over te brengen. Ik ben daardoor niet overtuigd. Ik geloof niet dat het waar is wat hij daarbij heeft gezegd. Als wij het intitulé van de wet lezen, staat daarin met zo veel woorden "Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenselijk is dat ondernemingsraden een recht op informatie krijgen inzake salarissen en overige arbeidsvoorwaarden van topkader, bestuurders en toezichthouders". De wet is dus geschreven vanuit de noodzaak om informatie te geven over salaris en andere arbeidsvoorwaarden; niet over de verhoudingen of over de ontwikkelingen, maar over het salaris en de overige arbeidsvoorwaarden.

Nog sterker, toen het wetsvoorstel oorspronkelijk werd ingediend, stond hier niet "informatie" maar "openbaarheid". In de titel van de wet stond ook "het verschaffen van informatie over de hoogte van inkomens van topkader, bestuurders en toezichthouders". Het gaat nog steeds om de hoogte van inkomens. Met andere woorden, het is nogal gewrongen om nu te argumenteren dat het wetsvoorstel nog steeds is bedoeld om uitsluitend inzicht te geven in onderlinge beloningsverhoudingen en beloningsontwikkelingen in onderling verband, terwijl uit de naamgeving van de wet volstrekt helder is dat het van begin af aan is gegaan om de hoogte en de ontwikkeling van de inkomens en om alle op geld waardeerbare andere arbeidsvoorwaarden en de hoogte daarvan. Men heeft dat in de derde nota van wijziging bijgesteld. Het ware beter geweest als men ook de naamgeving van de wet zou hebben veranderd, respectievelijk het intitulé had bijgesteld. Dat is niet gebeurd. Daarover kunnen wij achteraf twisten, maar ik kan niet zo goed leven met een interpretatie achteraf van wat allemaal de bedoeling is geweest.

Hier gaat het om de vraag of de informatie die de ondernemingsraad onder deze wet krijgt adequaat is om werkelijk van jaar tot jaar een inzicht op te bouwen in de werkelijke beloningsverhoudingen. Ik heb in mijn eerste termijn een voorbeeld gegeven om aan te geven dat dat inzicht niet ontstaat uit de geclusterde informatie. Andere sprekers hebben ook voorbeelden gegeven waaruit zou blijken dat ook over de jaren gezien, bijvoorbeeld door verschillende clustering over de jaren, het inzicht in die ontwikkeling niet kan ontstaan. Daarbij rijst de vraag of het instrument dat de indieners hier aanreiken nu werkelijk een adequaat instrument is om ook datgene wat zij in gewijzigde vorm, als minder ambitieuze doelstelling van het wetsvoorstel, hebben neergelegd, namelijk inzicht te verschaffen in verhoudingen en ontwikkelingen, door de ondernemingsraad kan worden bereikt. Op dat punt is er dus ernstige twijfel aan de effectiviteit van wat hier voorligt.

*N

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Voorzitter. Ik dank de indieners en de minister voor hun gepassioneerde beantwoording van de vragen. Het is altijd mooi om te zien dat mensen zo meelevend zijn. Dat stellen wij zeker op prijs.

Zowel de indieners als de minister hebben aangegeven dat het doel van de wet is de dialoog op gang te brengen over de beloningsstructuur en de transparantie, hetgeen duidelijk binnen de onderneming bedoeld is. Sterker zelfs, om te voorkomen dat het debat buiten wordt gevoerd, heb ik de indieners horen zeggen. Dan is het toch nog duidelijker dat de titel van het wetsvoorstel niet klopt. De heer Leijnse heeft daarover ook al gesproken. Het gaat dus niet om het verschaffen naar buiten toe en bovendien ook niet om het verschaffen van alleen de gegevens over de topinkomens. Dat blijven wij een ernstige bedenking vinden omdat het gaat over iets heel anders dan de titel van de wet stelt. De VVD-fractie heeft bovendien haar twijfels of de transparantie van de beloningsverhoudingen met dit wetsvoorstel werkelijk wordt gebaat, omdat het nog altijd gaat om inzicht binnen de onderneming. Dit is niet per se te betrekken op de hoogte in het cluster van de hoogste inkomens, waarover iedereen het zo graag wil hebben. Wij blijven dit bezwaar dus houden. De indieners hebben verder terecht al aangegeven dat de ondernemingsraad al beschikt over het recht om algemeen te worden geïnformeerd.

De VVD-fractie is van mening dat een regeling die bewerkstelligt dat de ondernemingsraad moet worden geïnformeerd over meer zaken en andere zaken, had moeten worden opgenomen in de nieuwe medezeggenschapswet. Die komt er echter niet. Wij vragen de minister daarom om het op een andere wijze in de Wet op de ondernemingsraden onder te brengen. Op deze manier wordt je toch op het verkeerde been gezet ten aanzien van wat uiteindelijk de bedoeling is van de initiatiefnemers en van de wetgever.

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Mevrouw Kalsbeek moet naar mijn mening ook zelf duidelijk zijn. Wat wil de VVD-fractie dan? Ik hoor haar zeggen dat de wet niet nodig is omdat de ondernemingsraad al een algemeen informatierecht heeft.

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Ja.

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Kan het dan kwaad om dit deel van het recht, dat volgens haar al bestaat, nog wat te verduidelijken?

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Dan moet je het wel anders noemen. Nu lijkt het te gaan over het verschaffen van openbaarheid.

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Richt het bezwaar van de VVD-fractie zich dan eigenlijk alleen tegen het vetgedrukte gedeelte van het wetsvoorstel, te weten de titel van het wetsvoorstel dat aan ons is voorgelegd, die niet eens de citeertitel ervan zal worden? Of gaat het ook om de materie?

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Beide.

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Ik hoor mevrouw Kalsbeek namelijk ook zeggen dat de materie al is

geregeld in het algemene informatierecht van de ondernemingsraad.

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Wij vinden dan ook dat dit wetsvoorstel overbodig is omdat het in principe al is geregeld via het algemeen informatierecht van de ondernemingsraad. Als de minister zou willen dat het algemeen informatierecht wordt uitgebreid, dan is het in de eerste plaats zijn taak om daartoe een voorstel tot wetswijziging voor te leggen. Deze wet geeft in de titel iets anders aan dan de strekking is. Bovendien vinden wij deze wet niet nodig. Om deze redenen menen wij dat dit wetsvoorstel volstrekt niet aan haar doel beantwoordt en bovendien overbodig is.

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Als de minister dus met een voorstel zou komen tot wijziging van artikel 31a van de WOR waarin het algemeen informatierecht is vastgelegd en daarin een tussenzin zou opnemen dat het betreft informatie "over aangelegenheden het bedrijf betreffende, waaronder de hoogte van de salarissen van het bestuur", gaat de VVD-fractie daarmee akkoord?

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Neen, want dan heb je weer dat het gaat om de informatie over alleen het bestuur en niet het hele bedrijf. Dan heb je opnieuw maar de helft. Het is de bedoeling dat er niet meer buiten maar binnen over de topinkomens wordt gedebatteerd. Maar het moet dan worden geplaatst in een breder debat over de hele structuur.

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Als het op deze manier ter verduidelijking wordt toegevoegd aan het algemene informatierecht op het reeds bestaande artikel, is de VVD-fractie het er dus wel mee eens?

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Dan moet het wel heel duidelijk zijn omschreven dat het is bedoeld voor dat debat. Wij constateren een tweeslachtige zaak: enerzijds de titel en anderzijds de bedoeling van de wet die de initiatiefnemers hebben aangegeven.

Een tweede punt betreft de vergelijking met de internationale situatie. Wij hebben gesteld dat het in het daarin juist om de openbaarheid gaat. Wat is de internationale situatie ten aanzien van de gegevens die de ondernemingsraad ontvangt? Is daarover überhaupt informatie beschikbaar? De informatie die wij hebben ontvangen uit het Italiaanse rapport betreft de openbaarheid naar buiten toe, niet die naar binnen toe. Een vergelijking met de uiteindelijke bedoeling van het ingediende initiatiefvoorstel is daarom niet mogelijk.

Een ander punt is dat van de cor of de gor in een bedrijf met vier dochters die samen meer dan honderd werknemers hebben. Mevrouw De Wolff heeft daarvoor aandacht gevraagd. De initiatiefnemers hebben gezegd dat men in dergelijke gevallen kan regelen dat er één centrale ondernemingsraad komt. Wat heeft deze dan te zeggen over de afzonderlijke bedrijven? Zegt men wat over het geheel en worden de dochters niet als zelfstandige ondernemingen beschouwd? Of zeg je niets over de afzonderlijke dochters omdat zij minder dan honderd

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

werknemers hebben? Dit blijft vreemd. Zoals ik al heb gezegd zou je de huidige Wet op de ondernemingsraden moeten veranderen, wanneer je zou willen regelen dat de cor iets kan zeggen over de afzonderlijke ondernemingen.

Deze twee punten wilde ik nogmaals maken.

*N

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Voorzitter. Volgens mij hebben wij een zinvolle bijeenkomst gehad. Ik ben blij met de wijze waarop de indieners de morele dimensie van dit wetsvoorstel ieder in hun eigen bewoordingen nog eens naar voren hebben gebracht. Ik zag dat de minister zich erbij aansloot. De initiatiefnemers hebben ook woorden gewijd aan de ambitie en de achterliggende bedoeling van het wetsvoorstel.

Het is misschien een gevolg van mijn vakidiotie dat ik mij meteen werp op de tekst van een aangeboden wetsvoorstel en daarin vervolgens allerlei bezwaren zie. Laat ik er duidelijk over zijn dat mijn fractie en ikzelf de ambitie en de doelstelling van dit wetsvoorstel van harte delen. Het is iets anders of wij het uiteindelijk eens kunnen worden over de tekst en of wij van mening zijn dat deze tekst zo goed mogelijk aansluit bij de inhoudelijke bedoeling. In ieder geval heeft het debat van vanmiddag naar mijn mening licht geworpen op de wijze waarop wij de wetstekst in de toekomst zullen moeten interpreteren. Dat is winst.

Het is zonder meer winst dat de indieners hebben aangevoerd dat artikel 31d, lid 1, zo moet worden gelezen dat ook een systeem van variabele beloningen en de criteria voor de toekenning van variabele beloningen onderdeel uitmaakt van het pakket informatie dat de ondernemer aan de ondernemingsraad verstrekt. Opnieuw werd duidelijk dat het de bedoeling is dat de ondernemer informatie vooraf aan de ondernemingsraad verstrekt. Dat was eerder ook al wel duidelijk geworden. Naar mijn mening is het logisch dat hij de informatie ook achteraf verstrekt. Hij maakt dan inzichtelijk met welk percentage de arbeidsvoorwaardenregelingen van jaar tot jaar worden aangepast. Dat betekent dat je eerst aangeeft hoe je iets wilt toepassen en achteraf laat zien dat dit ook inderdaad is gebeurd. Dat is zonder meer winst.

Naar mijn mening is het ook zonder meer winst dat duidelijk is geworden dat artikel 31d, lid 3, niet betekent dat uitsluitend de ontwikkeling in arbeidsvoorwaardelijke regelingen inzichtelijk wordt gemaakt, maar dat het ook de bedoeling is om de hoogte van het arbeidsvoorwaardenpakket van jaar tot jaar duidelijk te maken. Dat kon je niet in een oogopslag zien. Het is dus zowel kwestie om de absolute arbeidsvoorwaarden inzichtelijk te maken voor de ondernemingsraad als van de relatieve ontwikkeling erin.

Ten aanzien van het heikele punt van de clustering is eveneens iets meer duidelijk geworden. Ik ben bereid om over mijn bezwaar tegen de formulering van het vierde lid van artikel 31d te stappen. Ik gaf zo-even al aan dat mevrouw Verburg heeft gestipuleerd dat ondanks een clustering van functieniveaus, de ondernemer die clusters niet zodanig mag vormgeven dat de cijfers voor de or niet interpreteerbaar zijn. Ik heb ook begrepen dat het niet de bedoeling is dat je van jaar tot jaar andere clusters

samenstelt zodat de or in feite niet weet wat hij moet toetsen of waar het debat over kan gaan. Ik heb de heer Vendrik horen zeggen dat een eventuele clustering desverlangd door de ondernemer niet mag afdoen aan de inzichtelijkheid van de beloningsverhouding. Dat is naar mijn mening een zwaar amendement op het belang van de privacy, waarvan ik aanvankelijk dacht dat het wat absoluut tot die derde nota van wijziging had geleid. Het belang van de privacy is in dit debat naar mijn smaak terecht behoorlijk gerelativeerd.

Blijft over mijn bezwaar tegen het zesde lid, de grens van de honderd werknemers waarbij de or gebruik kan maken van dit informatierecht. Het voorbeeld van de vier dochters die dan maar in arrenmoede een centrale ondernemingsraad moeten oprichten om hun informatierecht te kunnen uitoefenen, maakt duidelijk dat dit in de praktijk soms slecht hanteerbaar zal zijn. Ik verwacht overigens dat een ondernemer in een dergelijk geval niet zo moeilijk zal doen over de grens van vijftig of honderd en gewoon aan de dochters desgevraagd de informatie zal verstrekken waar artikel 31d op doelt. Het gaat wat ver om voor de uitoefening van dit recht een centrale ondernemingsraad op te richten. Dan wordt de administratieve lastendruk wel erg groot.

Dit wetsvoorstel is een stap in een proces dat al langer gaande is. Met het aannemen van dit wetsvoorstel heeft dat proces zijn eindstadium ongetwijfeld niet bereikt. Ik houd het heel wel voor mogelijk dat werkgevers en bestuurders van bedrijven met minder dan honderd werknemers het als een state of the art zullen zien: als een collega met honderd werknemers dit soort informatie verschaft aan zijn ondernemingsraad, waarom zou ik dat dan niet doen, want dat is wat de maatschappij van mij verwacht. Hoewel ik dus bezwaar heb tegen de uitzondering in het zesde lid, ga ik ervan uit dat het in de praktijk er niet toe leidt dat ondernemingsraden van kleinere bedrijven heel vaak "nee" zullen horen als zij hun werkgever om vergelijkbare informatie of om een gedeelte van dit soort informatie vragen. Ik sluit ook niet uit dat men zich over een aantal jaren zal afvragen waarom de grens van honderd werknemers ook al weer is ingesteld: was dat geen gekunsteld of misschien wel politiek compromis waar wij via een veegwet of in een dereguleringsoperatie maar eens van af moeten?

Dit waren mijn opmerkingen. Ik dank de indieners en de minister nogmaals voor hun geëngageerde pleidooi voor dit wetsvoorstel. Ik gaf in mijn eerste termijn al aan dat mijn fractie dit wetsvoorstel graag steunt. Dat is na dit debat niet veranderd.

*N

De heer **Terpstra** (CDA): Voorzitter. Ook ik ben diep onder de indruk van alle antwoorden en van de grote inspirerende gedachte achter het wetsvoorstel. Het CDA was aan het begin van het debat al voor het wetsvoorstel. Nu is het er nog iets meer voor.

Op het gebied van de privacy kunnen wij akkoord gaan met het verschil tussen de individuele openbaarheid van beursgenoteerde ondernemingen en van de ondernemingen met bijvoorbeeld honderd werknemers. Wij vergelijken de president-directeuren van Shell en van

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Albert Heijn toch meer met voetballers en popsterren. Dat zijn meer openbare figuren, al valt het ons steeds op dat bij voetballers en popsterren nooit over het salaris wordt gesproken, hoe exorbitant hoog dat ook is. De emotionele verwerking van een andermans inkomen laat, afhankelijk van degene die dat inkomen krijgt, kennelijk zeer grote verschillen zien. Dat is gewoon een feit; daar kunnen wij niks aan doen.

Ik heb een vraag gesteld over het boek van Guido Ferrarini over buitenlands beleid. Ik heb van mevrouw Verburg begrepen dat de voorbeelden alleen maar slaan op beursgenoteerde ondernemingen. Dit boek slaat dus niet op dit wetsvoorstel. Wij hebben er dus eigenlijk niks aan. Omdat ik toch in een vrij milde stemming ben vanavond, zal ik daar verder niks meer over zeggen.

Wel was ik sterk geroerd door het betoog van mevrouw Verburg dat het niet zozeer gaat om de visie op inkomens, maar veeleer om de verbreding van de medezeggenschap van werknemers in het bedrijf alsmede om de transparantie en openheid, waar de minister met verve over sprak. Bij de interruptiedebatjes viel het mij op dat de indieners, maar ook ikzelf, hoogstwaarschijnlijk positiever over de ondernemingsraad denken dan veel vragers. Volgens mij gaat een normale ondernemingsraad nooit akkoord met de gedachte dat de werkgever elk jaar een ander cluster zal indienen bij de ondernemingsraad. Zo gek zijn zij ook weer niet.

De heer Vendrik heeft al mijn vragen beantwoord. Hij heeft duidelijk gemaakt dat het gaat om alle in geld waardeerbare elementen, waarbij men in de tijd de hoogte, de onderlinge verhoudingen en al het andere kan volgen. Mijn vraag over de cao/niet-cao ging meer om de angst die sommige werkgevers hebben dat zij per vijf mensen allerlei dingen moeten weergeven. Dat kan een administratieve last opleveren bij een groter bedrijf. De vraag was of het mogelijk is om een onderscheid te maken tussen cao/niet-cao en de top, waardoor de zaak administratief makkelijker kan worden verwerkt.

Ik ben ook diep onder de indruk van het afwijzen van alle alternatieven van de andere partijen. Het is mij zelfs opgevallen dat de heer Leijnse bij de vraag of het topinkomensbeleid niet beter kan, ook niet verder kwam dan een theoretische beschouwing over de fiscus en de invloed van de aandeelhouders. Ook de SP, toch de partij die het meeste verstand heeft van andermans inkomen, heeft naar mijn idee geen alternatieven naar voren gebracht.

De visie van de heer De Geus op de heer Leijnse kan ik voor 100% volgen. Ik heb twee vragen gesteld. Een van deze vragen is duidelijk beantwoord met "ja". De andere vraag, over het vestigingsbeleid, vond ik wat gammel beantwoord. Aangezien ik niet wil discrimineren, ben ik voor de minister even mild als voor mevrouw Verburg.

Het meest verheugd was ik uiteraard met de slotbeschouwing van de heer Vendrik. Daarvan ben ik diep onder de indruk.

*N

De heer **Van Raak** (SP): Voorzitter. De heer Vendrik stelde dat deze wet ook een eerbetoon is aan Ab Harrewijn. Wij hebben deze rode dominee ook willen eren. Ik vroeg mij af of ik dat moest doen met een citaat uit de Bergrede of met een citaat uit het Communistisch Manifest. De heer Vendrik heeft gezien dat ik in mijn eerste termijn voor de laatste optie heb gekozen.

Topinkomens zijn aanleiding geweest voor veel discussie en veel nieuwe regels en wetten. Wij hebben natuurlijk al veel oude instrumenten. De heer Leijnse heeft deze zo mooi opgenoemd: fiscale instrumenten, publieke aandeelhouders, regels en wetten, de wet van Remkes, code-Tabaksblad. Wij hebben niet alleen behoefte aan nieuwe regels en wetten, maar vooral aan meer daadkracht op dit gebied. Zal deze wet nou de daadkracht vergroten om de exorbitante explosie van topinkomens te dimmen? Deze wet geeft meer informatie, dus meer discussie. Binnen de bedrijven, zoals de initiatiefnemers wensen, maar wat mij betreft ook vooral buiten de bedrijven. Dat leidt tot meer woorden, maar leidt het ook tot meer daden?

Deze wet gaat over een voortijdige informatieplicht, maar niet over voortijdige machtsmiddelen. Hoe kunnen werknemers aanpassing van beloningen afdwingen? Ja, mijnheer Terpstra, dat is eigenlijk heel makkelijk. Staken! Dat is daar een prachtig middel voor. Dat wil ik werknemers die ontevreden zijn met de beloning van hun topmanagers, van harte aanraden. Het is een beproefd recept. Er wordt steeds meer gestaakt in Nederland en ook steeds succesvoller. Toch wil ik de wenselijkheid voorleggen van extra machtsmiddelen, anders dan het nogal robuuste stakingsrecht van werknemers of de nogal voorzichtige advies- en instemmingsrechten van ondernemingsraden. Het is de indieners niet te doen om een openbaar debat over personen, maar hoe moet ik dat rijmen met allerlei maatregelen van openbaarmaking van topinkomens in de publieke en in de private sector, die toch willen dat juist het debat over de inkomens van topmanagers publiekelijk en in bedrijven wordt bevorderd? Hoe verhoudt zich dat ten opzichte van elkaar?

Wij steunen deze wet, al is het maar voor Ab Harrewijn, maar wat schieten wij er precies mee op? Ik was onder de indruk van het argument van de voortijdigheid van de informatie. Dat vind ik een erg goed punt, maar hoever van tevoren moet dit dan en voor wat? Moet deze voor de jaarrekening worden verstrekt, zoals de heer Leijnse zegt? Op welke termijn voor de jaarrekening moet die informatie er zijn, als de voortijdigheid zo krachtig wordt uitgewerkt in deze wet?

Ik ben nog steeds niet zo onder de indruk over de privacybescherming, vooral omdat de indieners een beroep doen op de proportionaliteit. Wij komen tot een andere beoordeling van de verhouding tussen de belangen van het individu en van het bedrijf. Ik zie niet waarom de belangen van de individuele topondernemer wiens inkomen openbaar wordt, zoveel belangrijker zijn dan de discussie over de sociale cohesie binnen een bedrijf of zelfs binnen de samenleving. Die disproportionaliteit zie ik niet. Ik zou daarbij een heel andere keuze maken.

Ik ben ook niet zo erg onder de indruk van de mogelijkheid tot geheimhouding. Mevrouw De Wolff zegt dat dit in kleine bedrijven niet zo vaak zal gebeuren. Ik

denk dat mensen elkaar heel goed kennen in kleine bedrijven en dat ondernemers daar veel eerder geneigd zijn om hun inkomen geheim te houden, omdat de lijntjes zoveel korter zijn.

Deze wet is een stapje in de marathon naar een meer rechtvaardige verdeling van de welvaart in ons land. Hopelijk is het een stapje voorwaarts en niet achterwaarts. Wij zien ook wel eens dat meer informatie over topinkomens leidt tot hogere eisen van topmanagers. Het is heel triest om dat te constateren. Wij hebben dat ook besproken bij de wetten over de openbaarmaking van inkomens. Hoe meer je openbaar maakt, hoe meer inkomenseisen managers gaan stellen. Dat is een heel trieste constatering die een ontluisterend inzicht geeft in de morele kracht van onze elites.

*N

De heer **Schouw** (D66): Mijnheer de voorzitter. Ook ik dank de indieners en de minister, namens het kabinet, voor de enthousiaste en overtuigende beantwoording. Een groot aantal vragen is op een goede manier beantwoord. In de interrupties is een aantal zaken duidelijk geworden. In dit debat heb ik echt de overtuiging gekregen dat deze wet een belangrijke bijdrage levert aan het normaliseren van de discussies over salarissen. Dat vind ik een heel belangrijke zegening van deze wet. Door het taboe op die dialoog wordt er vooral gepraat over in plaats van met en dat wordt fundamenteel doorbroken met deze wet. Ik denk dat er een heel belangrijke stap wordt gezet in dit land om op een volwassen manier te gaan praten over de beloningsstructuur in organisaties, dus alle lof en hulde daarvoor. Ik denk dat het goed is dat deze wet de naam draagt van de initiatiefnemer, zoals de indieners hebben gememoreerd.

Nadat ik die zegening duidelijk heb neergezet, denk ik dat wij toch het gesprek moeten aangaan over drie serieuze problemen. Een aantal sprekers heeft al gezegd dat je niet alleen op het verkeerde been wordt gezet door de aanhef van de wet, maar ook door de wetstekst. Het wetsvoorstel heeft een wat hybride karakter. Ik snap wel waardoor dat is ontstaan, maar ik denk dat het goed is om vast te stellen dat het primair gaat om een dialoog of inzicht in het generieke beloningsbeleid in ondernemingen. Een secundair of afgeleid effect daarvan is dat er wordt gesproken over de hoogte van topinkomens. In die verhouding wil ik het zien. Ik leg dit even expliciet neer, omdat ik daarover een dialoog wil aangaan met de indieners. Misschien moet je er toch een punt van maken, omdat niet alleen in deze Kamer het idee is opgekomen dat de wet een hybride karakter heeft, maar die gedachte straks ook gaat opkomen in directies en ondernemingsraden. Het lijkt mij ontzettend belangrijk om allerlei interpretaties, discussies, wrijvingen en gedoe te voorkomen door in de voorlichting eenduidig aan te geven wat de bedoeling van de wet is.

Het tweede serieuze probleem is, wat ik maar noem, de warme uitleg van de informatieplicht. Eigenlijk is de redenering dat de informatie tijdig moet worden gegeven. De heer Leijnse zei: bonussen moeten van tevoren bekend zijn. Hiervan gaat de suggestie uit van stuurbaarheid door de ondernemingsraden en van invloed

hebben op. Ik waardeer het betoog en de uitleg van de heer Vendrik zeer, maar als je even doorredeneert, kom je van informatieplicht op een soort adviesrecht. Als het dat is -- en ik kan mij daar eigenlijk ook wel in vinden -- dan had dat in het wetsvoorstel moeten staan, maar dat is niet het geval. Met andere woorden, dit domein wordt onderwerp van interpretaties. De verhouding tussen de ondernemingsraad en de leiding van de onderneming is daar volgens mij niet bij gebaat. Het stelt geweldig hoge eisen aan de voorlichting over de toepassing en interpretatie van deze wet. In de eerste termijn is er vanwege het enthousiasme van de indieners wat overheen gescheerd en dat snap ik ook wel, maar als wij dit niet goed regelen, snijden wij onszelf in de vingers en bereiken wij daarmee niet het effect dat wij wilden bereiken.

Het derde punt is het verkrijgen van inzicht in de effecten van de wet. Ik heb al aangegeven, dat ik zeer enthousiast ben over deze stap. Ik heb op één punt gevraagd naar inzichten in de effecten van de wet. Dat betrof de geheimhouding. De indiener stelde mij teleur met het antwoord: dat kun je wel als probleem zien, maar wij zien wel hoe het loopt. Als parlementariërs zelf een wetsvoorstel indienen, moeten zij volgens mij hun stinkende best doen om na te gaan hoe zij inzicht kunnen krijgen in de effecten van die wet en welk monitorsysteem eronder moet liggen. Ik vind dat indieners dan niet kunnen zeggen: wij zien wel hoe het loopt.

*N

Mevrouw **Verburg** (CDA): Voorzitter. De heer Vendrik en ik hebben er deze keer voor gekozen dat ik reageer op de inbreng in tweede termijn van de eerste drie woordvoerders en dat hij reageert op de tweede termijn van de laatste drie woordvoerders.

Ik dank de leden van de Eerste Kamer in algemene zin voor de positieve toonzetting van hun inbreng in tweede termijn. Wij hebben die zelfs beluisterd in de inbreng van mevrouw Kalsbeek waarop ik straks inga. Wij hebben gemerkt dat wij in staat zijn geweest om in eerste termijn, mede naar aanleiding van de door uw Kamer gestelde vragen, een aantal verduidelijkingen aan te brengen. Ik dank ook voor de waardering die is uitgesproken in termen als ambitie, bevlogenheid en geloof in zaken.

De heer Leijnse heeft in zijn inbreng bedankt voor de positieve verduidelijking, maar eindigde minder positief. Hij zei dat een van de belangrijke dingen die duidelijk zijn geworden, is dat er sprake moet zijn van informatie vooraf. Dat staat ook in de voorgestelde wetstekst. Opdat wij het allen heel helder op het netvlies hebben, lees ik artikel 31d, lid 5, voor. Daar staat: "De ondernemer is verplicht de ondernemingsraad zo spoedig mogelijk in kennis te stellen van belangrijke wijzigingen die in deze regelingen en afspraken worden aangebracht." Dat ziet niet op verslaglegging van een en ander. Zodra er sprake is van voorgenomen wijzigingen is er informatie over nodig. Dat bevordert de dialoog en de betrokkenheid van de ondernemingsraad bij dat soort voornemens. Dat is een belangrijk verschil met de andere wetten waarin achteraf verantwoording wordt afgelegd via de jaarrekening.

Ik dank de heer Leijnse ook voor het feit dat hij heeft aangegeven dat door deze wet 6810 bedrijven meer toetreden tot de groep van bedrijven die informatie geven, zij het op een iets andere wijze.

De heer **Leijnse** (PvdA): Over het tweede punt zijn wij het eens, maar over het eerste punt wil ik nog iets opmerken. U zegt dat met het vijfde lid van dit artikel in feite wordt aangegeven dat de ondernemer de ondernemingsraad tijdig moet informeren over wijzigingen in de regelingen. Met andere woorden, stelt men ten aanzien van bijvoorbeeld de criteria voor bonusregelingen vast dat het in het komende jaar anders moet, dan moet de ondernemingsraad er onmiddellijk over geïnformeerd worden. Dat geeft de ondernemingsraad de gelegenheid om over die regeling te spreken, zo hij dat wil. Betreffende de toepassing van de regeling was ik in debat met uw mede-indiener. Op het moment dat de regeling wordt toegepast, zal er ook tijdig informatie verstrekt moeten zijn. Dat moet dus gebeuren voordat de raad van commissarissen onder toepassing van de regeling de bonus vaststelt.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Dat valt inderdaad onder dat "zo spoedig mogelijk". Het gaat om de hoogte en de inhoud van de voorwaardelijke regeling. Bij de veranderingen gaat het ook om de verhouding tot het voorafgaande jaar. Het gaat dus wel degelijk om inzicht in de ontwikkelingen die er zijn.

De heer **Van Raak** (SP): Ik wil niet al te pessimistisch zijn, maar wie bepaalt wat "zo spoedig mogelijk" is? Als de verhoudingen in een bedrijf goed zijn, zal die informatie veel sneller worden verstrekt dan in het geval dat de verhoudingen niet zo goed zijn, terwijl juist in dat geval een voortijdige informatievoorziening heel belangrijk kan zijn.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Mijnheer Van Raak, ik moet zeggen dat ik op een aangename manier was verrast door het vertrouwen dat mevrouw De Wolff uitsprak in het overleg op bedrijfsniveau. Zij loopt nu weg, maar ik ben er zeker van dat zij mij hoort. Ik zal het straks nog eens zeggen als ik op haar woorden inga. Zij sprak over een onderneming met 300 werknemers, verspreid over vier vestigingen met 75 werknemers. Zij zei: de indieners hebben het vertrouwen dat er dan een centrale ondernemingsraad komt. Dat vertrouwen hebben wij inderdaad. Die mogelijkheid is in het wetsvoorstel opgenomen. Mevrouw De Wolff zei: er zijn nog meer dingen waarover de ondernemingsraden in welke vorm dan ook met elkaar overleg willen plegen, maar ik heb ook zoveel vertrouwen in de werkgever dat ik ervan uitga dat hij zal zeggen dat hij er wel mee komt en dat er wel een oplossing voor te vinden zal zijn, net als in de praktijk gebeurt bij bedrijven met tussen de 50 en 100 werknemers. De wet sluit dit niet uit. Het is iets dat in de praktijk vorm krijgt. Ik hoor u steeds zeggen dat u geen vertrouwen hebt, mijnheer Van Raak. Wij herkennen uw partij in het niet hebben van vertrouwen, het alleen maar willen stellen van regels en eisen in wetten en het willen afdwingen van de naleving daarvan. In de geest van een van de eerste initiatiefnemers tot dit wetsvoorstel, Ab Harrewijn, is de

benadering in dit wetsvoorstel die van de realiteit waarbij mensen in een arbeidsorganisatie met elkaar hebben te werken. Wij gaan in dit wetsvoorstel uit van vertrouwen, betrouwbaarheid, zeggenschap, verantwoordelijkheid en het zoeken en voeren van de dialoog. Je bent je er immers van bewust dat je samen voor de zaak moet staan. Integriteit en transparantie kunnen daarbij een belangrijke rol spelen.

De heer **Van Raak** (SP): Ik ben altijd vol vertrouwen, maar als de heer Vendrik zegt dat een van de belangrijkste elementen van deze wet de voortijdige informatievoorziening is, zou toch ook geregeld moeten worden dat die informatie er voortijdig is. In een bedrijf waar de verhoudingen goed zijn, zal die informatie ruim op tijd beschikbaar komen. Dan ben ik ook vol vertrouwen. De noodzaak tot een interne discussie is in zo'n bedrijf waarschijnlijk ook kleiner. Wij moeten nu juist een wet maken voor de bedrijven waar het niet zo goed gaat, waar de interne discussie moet worden gestimuleerd. Daarom willen wij dat er voortijdig informatie beschikbaar is. Dit heeft niets te maken met regelzucht, maar met de wens om dingen helder te regelen. Ik durf te voorspellen dat die tijdige informatievoorziening niet van de grond komt als de verhoudingen in een bedrijf niet goed zijn.

Mevrouw **Verburg** (CDA): De heer Van Raak begint nu een eigen memorie van toelichting te formuleren bij de wet. Wij hechten aan onze eigen memorie van toelichting. Hij spreekt over voortijdig, maar het gaat ons om zo spoedig mogelijk. Voortijdig klinkt mij te veel naar lekken of geheime of onbedoelde informatie. Op het moment dat er een besluit wordt voorbereid, moet de ondernemingsraad daarvan ten spoedigste op de hoogte worden gesteld. Dit is in het belang van het bedrijf, want je weet zeker dat er van een dialoog of vertrouwen nauwelijks iets terecht komt als je de ondernemingsraad pas na drie maanden informeert over een besluit dat je hebt genomen.

De heer **Van Raak** (SP): Ik wijs erop dat die voortijdigheid voor de heer Vendrik een van de belangrijkste punten van deze wet is. Mevrouw Verburg geeft daar een andere interpretatie van.

Mevrouw **Verburg** (CDA): De heer Vendrik heeft het woord voortijdig niet gebruikt. Hij heeft gesproken over tijdig. De formulering in de wetstekst in artikel 31d, lid 5, luidt als volgt: De ondernemer is verplicht de ondernemingsraad zo spoedig mogelijk in kennis te stellen van de belangrijkste wijzigingen. Dit zal zich in de praktijk regelen in de normale overlegpraktijk tussen werkgevers en werknemers.

De heer **Leijnse** (PvdA): Ik hoop dat de indieners wel bij elkaar blijven. Mevrouw Verburg spreekt over ten spoedigste en verwijst naar de wetstekst. De heer Vendrik heeft dit ook geplaatst in het kader van de noodzaak om informatie te geven op het moment dat er nog een zinnig gesprek mogelijk is. Hij noemt als spiegelbeeld van die situatie de informatie die verstrekt wordt onder de mededeling: dit is overigens al vastgesteld dus u kunt er

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

niets meer mee. Hij heeft dus gezegd dat er ten spoedigste informatie moet worden verstrekt, maar op een zodanig tijdstip dat daar nog over te praten valt en dat er nog geen definitieve beslissingen zijn genomen, niet achteraf dus.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Wij zouden ons zelf niet serieus nemen in ons betoog over het belang van medezeggenschap, de dialoog en een afweging als wij het begrip zo spoedig mogelijk niet zodanig zouden uitleggen dat er nog sprake kan zijn van een zinnig gesprek, van een goede dialoog, want alleen als er nog sprake is een mogelijke beïnvloeding, heeft dit zin. Anders ben je bezig met de zaak achteraf te interpreteren. Je weet zeker dat dit niet zal bijdragen aan het vertrouwen.

De heer Leijnse heeft gevraagd waarom clustering en een beroep op de privacy nog nodig zijn. Ik onderstreep zijn opmerking over het belang van hetgeen wij in artikel 31d, lid 3, hebben gesteld, namelijk dat er ook een vermelding moet zijn van de loonontwikkeling en de verhoudingen ten opzichte van het afgelopen jaar.

Op een punt blijven wij van mening verschillen. De heer Leijnse vraagt waarom wij niet doorgaan tot op de persoon en waarom wij niet meer en sterkere instrumenten gebruiken. Wij opereren op basis van vertrouwen. Het was plezierig dat mevrouw De Wolff en de heren Terpstra en Schouw hebben gezegd dat dit een kans moet krijgen om zich te ontwikkelen. In de praktijk zullen er dan wel goede voorbeelden naar voren komen, maar zal ook blijken waar het niet goed gaat. Alles overziende hebben wij er vertrouwen in dat met deze wet 6810 bedrijven tot een dialoog over beloningsverhoudingen zullen komen en inzicht zullen verschaffen.

De inbreng van mevrouw Kalsbeek in tweede termijn klonk mij positiever in de oren dan die in eerste termijn. Zij heeft gezegd dat de titel niet deugt. Ik moet toegeven dat zij daar een punt heeft. Wij hebben de titel die boven de stukken staat al bij brief van 26 april 2005 gewijzigd. Met het veranderen van de initiatiefnemers werd de titel "voorstel van wet van de leden Vendrik en Rosenmöller tot wijziging van de Wet op de ondernemingsraden in verband met het verschaffen van openbaarheid over de hoogte van inkomens van topkader, bestuurders en toezichthouders van ondernemingen" veranderd in "voorstel van wet van de leden Vendrik en Verburg tot wijziging van de Wet op de ondernemingsraden in verband met het verschaffen van informatie (...)". Ik erken ruiterlijk dat wij hebben nagelaten om die wijziging consistent door te voeren in de kop van de stukken. Wij nemen de kans te baat om een klemmend beroep te doen op de fractie van mevrouw Kalsbeek om dit voorstel op deze manier te beoordelen.

Als ik het goed heb begrepen, hebben wij haar gerustgesteld. De voorbeelden van buitenlandse bedrijven die niet langer in Nederland een vestiging zouden willen openen, hebben wij met dit voorstel ontzenuwd.

Mevrouw Kalsbeek zegt ook dat de ondernemingsraden al recht hebben op informatie, maar in ons voorstel wordt nu juist bedoeld op het hebben van een dialoog. Het voorstel is gebaseerd op de gedachte dat de ondernemingsraad zo spoedig mogelijk wordt geïnformeerd, opdat er een kans is om daarover een dialoog aan te gaan als een van de te duiden onderwerpen

van overleg tussen de bestuurder in de zin van de wet en de ondernemingsraad. Ik hoop dat mevrouw Kalsbeek hier nog eens naar wil kijken.

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Dank voor deze opening, maar ik moet mevrouw Verburg toch teleurstellen. Ook als het woord informatie in de titel van de wet staat, blijft staan dat er wordt gesproken over de openbaarheid van de hoogte van de inkomens van topkader, bestuurder en toezichthouders van ondernemingen. Dit is toch niet de bedoeling? Het is toch de bedoeling die openbaarheid te geven over alle werknemers van de onderneming? De titel dekt dus niet de inhoud van de wet en dat is voor mijn fractie een belangrijk punt.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Die omissie heb ik volgens mij gecorrigeerd. De heer Terpstra merkte verder terecht op dat een cao ook informatie bevat over lonen. De geclusterde informatie, zoals beschreven in de wet en de memorie van antwoord, betreft dus alleen het topkader, bestuurders en toezichthouders. Misschien heb ik met deze opmerking weer enkele van uw bezwaren weggenomen?

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Dat is helaas niet het geval. De Eerste Kamer wordt geacht wetten te toetsen aan het criterium dat een wet moet voorstellen wat de titel bedoelt en dat dit doel ook haalbaar moet zijn. Het bezwaar van mijn fractie tegen de wet is dat de wet niet voorstelt wat met de titel wordt bedoeld en dat het doel bovendien niet haalbaar is.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Kunt u die opmerking misschien aanscherpen?

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Ik heb in eerste termijn scherp aangegeven dat de informatie die verschaft moet worden, niet openbaar zal zijn omdat die alleen voor de ondernemingsraad is bedoeld.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Het is natuurlijk wel een wijziging van de WOR. Het wetsvoorstel heeft helemaal geen betrekking op de publicatie van die informatie.

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Maar dan gaat het toch niet meer over openbaarheid?

Mevrouw **Verburg** (CDA): Inderdaad, maar dat punt heb ik recht proberen te zetten door alle schuld op mij te nemen voor het misverstand dat is gerezen doordat wij verzuimd hebben om consequent de juiste titel te gebruiken. Ik dacht u gerustgesteld te hebben door aan te geven dat de titel nu spreekt over het verschaffen van informatie. Die titel wordt inmiddels anderhalf jaar gebruikt.

De **voorzitter**: Mag ik pogen om deze discussie over het "intitulé" tussen de indiener en mevrouw Kalsbeek in een ander perspectief te plaatsen? De titel is namelijk van beperkte betekenis, omdat die alleen nog maar wordt

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

gebruikt in het Staatsblad wanneer het wetsvoorstel wordt gepubliceerd. Daarna wordt deze titel nooit meer gebruikt.
**

Mevrouw **Verburg** (CDA): U moet mij natuurlijk niet de mogelijkheid ontzeggen om mevrouw Kalsbeek ervan te overtuigen dat de wet wel doet wat in de titel wordt beloofd. Ik zou de VVD-fractie namelijk nog steeds graag overtuigen van de positieve elementen van deze wet.

De **voorzitter**: Ik probeer alleen maar te voorkomen dat u een lang debat voert over een ondergeschikt punt.
**

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): In mijn ogen is het geen ondergeschikt punt. De minister en de indieners hebben namelijk nadrukkelijk gesproken over openbaarheid binnen de onderneming om te voorkomen dat de informatie naar buiten wordt gebracht. Dat doel kan met deze wet niet worden bereikt. Het woord "openbaarheid" is in dit geval dan ook betekenisloos.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Een laatste poging. Het gaat dus niet om openbaarheid, maar om het verstrekken van informatie aan de ondernemingsraad. Dat moet zo spoedig mogelijk gebeuren, opdat een zinvolle dialoog over verantwoorde ontwikkeling van de beloningsstructuur mogelijk wordt. De indieners verwachten dat een dergelijke dialoog zal leiden tot meer draagvlak onder de medewerkers. De vraag of het openbaarheid naar binnen of naar buiten is, heeft bij ons dus geen rol gespeeld.

Mevrouw **Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije** (VVD): Ik heb u toch duidelijk horen zeggen dat het de bedoeling is dat het debat over de openbaarheid van topinkomens niet meer in de openbaarheid wordt gevoerd, maar juist binnen de onderneming. Dat doel kunt u met deze wet niet bereiken.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Dat doel bereiken wij voor de 6810 bedrijven die onder deze wet komen te vallen, met dit debat. Sommige afgevaardigden hebben gezegd dat zij willen dat na aanneming van deze wet in de Tweede Kamer geen discussies meer worden gevoerd over de inkomens van toplieden van beursgenoteerde bedrijven of van publieke en semi-publieke instellingen. Dat is niet het oogmerk van deze wet.

De heer **Schouw** (D66): Ik houd de indieners toch voor dat het doel van de wet naar mijn inzicht het transparant maken van de beloningsstructuur van de onderneming is. Dat kan een effect hebben op topinkomens. Als de indieners deze uitleg overnemen, kan dat wellicht een bijdrage leveren aan het denkproces binnen de VVD-fractie.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Dat is toch echt uw interpretatie. De wet betreft volgens ons namelijk de beloningsverhoudingen en de ontwikkelingen van de verschillende groepen in een arbeidsorganisatie. Wij denken dat deze wet kan leiden tot een weloverwogen en

verstandige ontwikkeling. Als het wetsvoorstel een lichtend voorbeeld kan zijn voor een vergelijkbare regeling voor beursgenoteerde bedrijven dan wel publieke en semi-publieke instellingen is dat mooi meegenomen. Laten wij dat dan doen, want dat zou een mooie bijkomstigheid zijn. De wet belemmert dat overigens niet. Als blijkt dat ik mevrouw Kalsbeek nu wel over de streep heb getrokken, ben ik de heer Schouw heel dankbaar voor zijn interventie.

Voorzitter. Mevrouw De Wolff moet ik zeker bedanken voor haar lovende woorden. Zij heeft aangegeven dat haar fractie de wet graag zal steunen. Verder heeft zij gesproken over ambitie en vertrouwen in mensen en benadrukt dat wij er in eerste termijn in geslaagd zijn om de bedoeling en de werkwijze van de wet inzichtelijk te maken. Ik ben haar bovendien dankbaar voor haar verstandige en plausibele suggestie voor de manier waarop een bedrijf met vierhonderd werknemers, die verdeeld zijn over vier vestigingen, kan opereren.

Ook goed om te horen is dat zij het vertrouwen heeft dat werkgevers wel eens kunnen concluderen dat het zo goed werkt en zo zeer bijdraagt aan de sociale cohesie in hun bedrijven en de kwaliteit van hun arbeidsorganisaties dat het verstandig is om ook zo te gaan werken bij bedrijven met minder dan vierhonderd werknemers. Dat is allemaal mogelijk op basis van deze wet.

Vooral mevrouw De Wolff, maar ook de heer Leijnse wezen er verder terecht op dat bedrijven natuurlijk ook kunnen besluiten om niet alleen geclusterde informatie te verstrekken, maar ook informatie over meer individuele zaken. Dat zou inderdaad een mooie bijkomstigheid zijn. De wet biedt een kader en wij hopen dat de wet daardoor tot goede ontwikkelingen zal leiden. De wet moet nog hart en ziel krijgen. Wij hopen dat dat gebeurt en dat de wet in de praktijk zo veel vlees op de botten krijgt dat zij een bijdrage kan leveren aan wat de heer Ab Harrewijn altijd voor ogen stond met deze wet. Hij wilde namelijk dat in arbeidsorganisaties en bedrijven mensen zouden werken die zich realiseren dat zij niet toevallig in hetzelfde bedrijf werken, maar ook in grote mate van elkaar afhankelijk zijn.

Een topmanager kan helemaal niets zonder heel goede en gemotiveerde werknemers en andersom realiseren heel veel werknemers zich ook van tijd tot tijd dat het heel goed is om goede, gemotiveerde en toegewijde managers te hebben. Je kunt ervoor kiezen om elkaar te bestoken met wetten om zaken af te dwingen, maar uiteindelijk is het veel beter om elkaar tijdig op te zoeken en met elkaar een dialoog aan te knopen. In die dialoog moet je met elkaar beslissen hoe je met elkaar het beste kunt bereiken voor het bedrijf. Als je het beste bereikt voor het bedrijf, werkt dat namelijk heel vaak door in het resultaat van het bedrijf, het product. Bedrijven die verantwoord omgaan met mensen en producten zijn vaak een parel in onze samenleving.

Voorzitter. Ik beëindig hiermee mijn bijdrage in tweede termijn. Ik durf gelukkig nu al mijn vertrouwen uit te spreken dat de Wet Harrewijn volgende week aangenomen zal worden en kracht van wet zal krijgen.

*N

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Voorzitter. Geheel spontaan blijkt de tweede termijn van de kant van de indieners een onderscheid tussen heren en dames op te leveren. Mevrouw Verburg heeft de dames in deze zaal beantwoord, ik doe de heren. De heer Leijnse is daarbij, ook al weer heel spontaan, bij de dames ingedeeld. Ik weet niet of dat nadere beschouwingen van zijn kant oproept, maar dat zullen dan meemaken.

In aansluiting op mevrouw Verburg zeg ik dat het opschrift van het wetsvoorstel, de titulatuur waaronder het hier is ingediend, inderdaad een omissie bevat. Die was gewijzigd in de Tweede Kamer. Het wetsvoorstel had in die gewijzigde vorm hier aanhangig moeten worden gemaakt. Dat is niet gebeurd. Wij hebben de wet al zo vaak onderhanden gehad dat wij dachten dat dit onderdeel inmiddels wel zou zijn geborgd. Dat blijkt in de versie die hier is aangeland, niet helemaal zo te zijn. Ik kan mij echter niet voorstellen dat een misverstand over een gewijzigde titulatuur dé reden is voor een fractie om tegen te stemmen.

De heer Terpstra verwees in zijn tweede termijn naar de regeling met betrekking tot openbaarheid van de inkomens van topbestuurders van beursgenoteerde ondernemingen; ook de heer Van Raak sprak daarover. Hoe is de openbaarheid van inkomens van individuele topbestuurders daar gemotiveerd? Die motivering is tweërlei. In de eerste plaats wordt er geacht een directe verantwoordelijkheid te zijn van de individuele topbestuurder voor de koers van het aandeel. Dat raakt direct het aandeelhoudersbelang, zodat het logischer is om daar over te gaan tot het vergaande middel van openbaarmaking van individuele inkomens en individuele topbestuurders. In de tweede plaats is het gesitueerd in het jaarverslag. Dit wordt bij de jaarlijkse algemene vergadering van aandeelhouders besproken. Daar wordt decharge verleend door de aandeelhouders enzovoort. Kortom, er is een heel directe relatie tussen degene die de informatie krijgt, de (algemene vergadering van) aandeelhouders, en het type informatie. Bij de Wet Harrewijn ligt dat net een slag anders. Daar ligt niet zozeer een relatie tussen het individuele inkomen van de individuele topbestuurder en de vertegenwoordiging van de werknemers maar gaat het om het sociale debat binnen het bedrijf. In dat licht is de relatie tussen verschillende groepen in het bedrijf van wezenlijker belang: de gewone man op de werkvloer, het middenkader in al zijn variëteiten en bijbehorende functiegroepen en de bestuurders en toezichthouders. Het individuele salarisoniveau is in het kader van de solidariteit en de verhoudingen binnen het bedrijf minder relevant. Dat levert een andere motivering op voor de mate van openbaarheid of beschikbaarheid van informatie. Dit raakt aan de discussie over privacy en het proportionaliteitsbeginsel: je moet een goede reden hebben om het recht op privacy te schenden. Dit ligt dus bij de wet inzake de openbaarmaking van topinkomens voor beursgenoteerde bedrijven anders dan bij de Wet Harrewijn.

De heer Van Raak vraagt nog steeds om daadkracht. Dat begrijp ik, daar snak ik ook naar. In de vele debatten over topinkomens heb ik mij geërgerd aan de te late reactie en de te late openbaarheid. Het leed is dan al

geschied, de contracten zijn getekend en de bonussen zijn weggegeven. Probeer dat dan nog maar eens terug te draaien. Daadkracht betekent in relatie tot de Wet Harrewijn twee dingen. Ten eerste dat zij die erover gaan, tijdig verantwoordelijkheid nemen. Ten tweede dat zij die er belang bij hebben, namelijk de werknemers, tijdig worden geïnformeerd over wat aanstaande is zodat zij tijdig verhaal kunnen halen bij een bestuurder of een toezichthouder. Dan is het inderdaad aan de vertegenwoordiging van werknemers om de betreffende actie te ondernemen. Wij gaan daar niet over, maar laten wij hun in ieder geval in de gelegenheid stellen om tijdig te weten wat er staat te gebeuren rond het beloningsbeleid. Dat is de primaire voorwaarde voor daadkracht. Ik wil een kleine vergelijking met de Eerste Kamer: hoe zou u het vinden als u voortdurend te laat en misschien wel onder de maat wordt geïnformeerd door het kabinet over wat is afgesproken? De ondernemingsraad heeft weliswaar alleen een informatierecht en geen instemmingsrecht, maar daar speelt hetzelfde. Het niet of niet tijdig informeren geeft aanleiding tot groot chagrijn; dat is een collectieve ervaring van Tweede en Eerste Kamer. In zo'n geval kun je je werk niet doen; dat geldt ook voor ondernemingsraden. Willen zij in staat zijn tot het op gang brengen van een sociaal debat en een sociale dialoog in de onderneming, dan moeten zij tijdig en goed worden geïnformeerd. Daartoe strekt dit wetsvoorstel. Indien aan die voorwaarde wordt voldaan, is er gereede kans dat daadkracht wordt getoond en dat een ondernemingsraad in actie komt tegen ongerechtvaardigde beloningsverschillen en tekst en uitleg vraagt. Zo kan druk worden opgebouwd met de daartoe geëigende middelen.

De heer **Van Raak** (SP): In het debatje met mevrouw Verburg gebruikte ik zojuist "voortijdig" terwijl ik "tijdig" bedoelde.

Ik wil even kijken of mevrouw Verburg en de heer Vendrik hetzelfde bedoelen. Mevrouw Verburg zegt dat een ondernemer zo spoedig mogelijk informatie moet geven. Zij gaat uit van de ondernemer: wanneer is hij of zij zover om de informatie te leveren? Tijdig leveren van informatie betekent dat de ondernemingsraad voldoende tijd moet hebben om de besluitvorming te beïnvloeden. Ligt het primaat bij de ondernemer die zo spoedig mogelijk informatie moet geven wanneer hij of zij daartoe in staat is, of bij de ondernemingsraad die tijdig informatie moet krijgen om actie te ondernemen?

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Ik zie eerlijk gezegd het verschil niet. In de wettekst is inderdaad geformuleerd dat indien het beloningsbeleid wijzigt, de bestuurder "zo spoedig mogelijk" de ondernemingsraad informeert. Ik herinner mij de debatten bij het schrijven van de wettekst nog. "Zo spoedig mogelijk" is een courante formulering die past bij andere artikelen in de Wet op de ondernemingsraden; daarbij sluiten wij aan. Het spreekt vanzelf dat "zo spoedig mogelijk" betekent dat de ondernemingsraad niet pas wordt geïnformeerd op een moment dat de besluiten over wijziging van het beloningsbeleid al zijn genomen. Niet voor niets is dit een centraal element, zowel in de toelichting van mevrouw Verburg als in die van mij. Tijdig betekent zo spoedig

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

mogelijk nadat een voornemen tot wijziging van het beloningsbeleid is overeengekomen binnen het bestuur van een onderneming. Tijdigheid van beschikbaarheid van informatie is wezenlijk, niet alleen voor het werk van deze Kamer maar ook voor het werk van een ondernemingsraad. Deze dient niet achteraf maar tijdig te worden geïnformeerd over wat aanstaande is binnen de onderneming, om daarover vervolgens tekst en uitleg te kunnen vragen.

De heer Van Raak heeft verder gevraagd: leidt meer openbaarmaking tot hogere salarissen? Ik erken het principe dat het jaarverslag van beursgenoteerde ondernemingen per ongeluk nog wel eens wordt gezien als een bijlage van de catalogus van adviseurs die zich de laatste jaren kenbaar hebben gemaakt met het adviseren van topondernemers over hun arbeidsvoorwaarden. Ook hier geldt: openbaarmaking, waartoe en waarvoor. Met deze wet is gericht vastgelegd dat degenen die belang hebben bij tijdige informatie, er ook iets mee kunnen doen. Misschien moeten wij zo'n drie jaar na de inwerkingtreding van de wet inzake openbaarmaking topsalarissen bij beursgenoteerd bedrijven -- deze opmerking maak ik geheel voor eigen rekening -- aandeelhouders niet altijd zo'n groot belang hebben bij de matiging van topsalarissen, hoewel wij nadere evaluaties moeten afwachten. A prima vista is het mijn indruk dat het hun uiteindelijk niet zoveel uitmaakt. Het jaarverslag moet aansluiten bij wat zij als hun eerste belang zien, namelijk zekerstelling van de continuïteit van de onderneming en van een zo hoog mogelijke koers van het aandeel. Misschien is dat in de praktijk van alledag inderdaad belangrijker dan het ter verantwoording roepen van de bezoldigingscommissie van de raad van commissarissen tijdens de algemene vergadering van aandeelhouders. Dat ligt anders voor werknemers. Ik denk dat heel veel werknemers het niet goed zullen kunnen verkroppen dat de beloningsverhoudingen binnen hun bedrijf jaar op jaar op jaar verder uit elkaar gaan lopen. Vaak hebben zij hun ziel en zaligheid in hun bedrijf gelegd. Zij brengen daar elke dag door, en dat geeft een andere verhouding tot het bedrijf dan die van een aandeelhouder. Goede en tijdige informatie zal dan leiden tot meer daadkracht bij mensen die er belang bij hebben om het sociale karakter van het bedrijf te behouden. Wij kunnen daarvoor geen garantie geven, maar mevrouw Verburg en ik willen graag werknemers in staat stellen om tijdig actie te ondernemen. Het is dan uiteindelijk hun verantwoordelijkheid of zij dat inderdaad doen; dat bepalen wij hier niet.

De heer Schouw sprak over het hybride karakter van de wet. Dat heeft ook te maken met de titel. Ik geloof dat dit punt is opgehelderd, maar het is misschien van belang om het volgende naar voren te brengen, in aanvulling op wat mevrouw Verburg daarover zei. Er hoeft geen twijfel over te bestaan dat ondernemingsraden als regel weten wat er in de cao staat; hoe functiegroepen die ook in hun bedrijf voorkomen gewaardeerd worden. Op grond van het instemmingsrecht weten zij ook wel hoe het staat met de beloningen op de werkvloer, als er additionele arbeidsvoorwaardelijke regelingen voor het cao-personeel zijn overeengekomen. Dit is impliciet al geregeld via het instemmingsrecht op het gebied van arbeidsvoorwaarden voor het gewone personeel. Nieuw in deze wet is, dat wij

ondernemingsraden graag het recht geven op informatie over wat er aan de top gebeurt en over de onderlinge verhoudingen. Het gaat dan om functiegroepen die niet onder de cao vallen. Het is dus niet zo vreemd dat de focus ligt bij de nieuwe, additionele informatieverstrekking ten opzichte van de bestaande praktijk. Ik weerspreek overigens dat er sprake is van een hybride karakter. Wij hebben een en ander willen opnemen in een breed informatierecht, omdat de wet er anders niet heel veel duidelijker op wordt. In de nieuwe formulering van artikel 31d is er daarom sprake van een algemeen breed informatierecht met betrekking tot alle arbeidsvoorwaardelijke regelingen binnen het bedrijf, ook al is het in zekere zin een verdubbeling van de bestaande praktijk. Dit verklaart echter wel waarom het zoeklicht gericht is op dat deel van de informatievoorziening dat nog niet feitelijk en bij wet geregeld was.

De heer **Schouw** (D66): Het gaat mij niet om de titel van de wet, maar ik heb mede-initiatiefneemster mevrouw Verburg horen zeggen dat het belangrijke doel van deze wet is het transparant maken van de beloningsverhoudingen in de onderneming. Ik heb daaraan de conclusie verbonden dat een neveneffect van deze wet is het transparant maken van de topinkomens. Ik wil graag wat meer duidelijkheid hebben over de vraag waar de focus ligt. Ligt die bij het transparant maken van de beloningsstructuur in de onderneming of bij de topinkomens? Als de wet straks in het Staatsblad staat, zullen alle ondernemingsraden en directies aan tekstexegese gaan doen. U hebt heel uitvoerig betoogd dat u de wet heel breed hebt opgezet en dat u niet alles hebt willen benoemen. Ik probeer daarin iets meer duidelijkheid te krijgen. Het zou nuttig zijn voor de effectieve toepassing van de wet, wat ook in uw belang is, om heel precies aan te geven waar de focus ligt.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): De centrale focus ligt bij het transparant maken van het beloningsbeleid en bij het faciliteren van mogelijk debat daarover binnen de onderneming. Dat is de centrale focus van de wet. Wat ik probeer duidelijk te maken, is dat de ondernemingsraden in de praktijk echt wel weten wat er in de cao's staat en wat functiegroepen verdienen die in de cao staan omschreven en die in het eigen bedrijf ook werkzaam zijn, al was het maar omdat zij bij afwijkingen voor het eigen bedrijf instemmingsrecht hebben op grond van artikel 25. Nieuw in deze wet is, dat er additioneel ten opzichte daarvan zicht komt op de beloning van de hogere echelons, zoals managementkader, topbestuurders en toezichthouders. Dat is materieel het nieuwe element. Dit betekent dat ondernemingsraden straks alles weten, over centen en procenten. Zij kennen de verhouding binnen een jaar en de ontwikkeling door de jaren heen, op een geaggregeerd niveau dat de privacy van topbestuurders beschermt. Vervolgens is het aan de ondernemingsraden om deze informatie te waarderen en van een oordeel te voorzien. Op basis daarvan moeten zij bepalen of zij in actie willen komen. Daar gaan wij niet over.

Als de wet in het Staatsblad komt -- en het lijkt toch wel die kant op te gaan -- dan spreekt het vanzelf dat de voorlichting daarover krachtig ter hand wordt genomen.

Ik ben het met de heer Schouw eens dat dit nodig is. Ik vond overigens dat de minister op dit punt in zijn eerste termijn heel helder was. Mocht hij er nog iets aan willen toevoegen, dan hoor ik dat graag. Wat de effecten van de wet betreft heb ik zeer bewust in mijn eerste termijn niet gezegd: wij zien wel. Misschien berust de wijze waarop ik de heer Schouw meende te moeten begrijpen echter op een misverstand. Het lijkt mij evenwel onlogisch dat er in een apart artikel in een wet iets wordt geregeld over de mate waarin een beroep wordt gedaan op de geheimhoudingsclausule. Het lijkt mij ook onlogisch dat de minister nu reeds een aparte taak krijgt om het gebruik van de geheimhoudingsclausule te monitoren. Wel vind ik het logisch dat de werking van het medezeggenschapsregime in dit land, inclusief het informatierecht en de mate waarin de ondernemers gebruik maken van de geheimhoudingsclausule, regulier door de minister wordt gezien, maar volgens mij is dat staande praktijk voor elke minister van SZW. Periodiek wordt de uitvoering van de wet geëvalueerd. Op basis van signalen uit het veld kan de minister ingrijpen, als daartoe aanleiding bestaat. Ik verwacht dat deze bestaande praktijk in de toekomst niet zal veranderen, en ik vertrouw het de huidige en toekomstige minister van SZW toe, niet alleen om deze wet goed te laten "landen", maar ook om ervoor te zorgen dat hij bij vormen van misbruik het parlement een nieuw voorstel zal voorleggen. Dit is echter niet hetzelfde als dat ik zou hebben gezegd: wij zien wel. Zeker niet; laat daarover geen misverstand bestaan.

De heer **Schouw** (D66): Dat is dan duidelijk. Misschien kunnen wij ook de afspraak maken dat wij op een termijn van een jaar of drie wat meer inzicht krijgen in de werking van de wet, maar daarover hoor ik graag de minister.

Een ander punt betreft het informatierecht. De initiatiefnemer zei dat de ondernemingsraad een opvatting kan hebben over het beloningsbeleid van de top van de onderneming. Dan treedt er al heel snel een verschuiving op in de richting van adviesrecht. Ik vind het allemaal prima, maar dat leidt volgens mij wel tot ontzettend veel onduidelijkheid in de toepassing van de wet. De informatieplicht houdt in de meest strikte betekenis in dat het bestuur van de onderneming een paar A4'tjes over de beloningsstructuur stuurt, om daarover te praten. Daarvan mag natuurlijk niet de suggestie uitgaan dat er van enige vorm van advies- of instemmingsrecht sprake is. In de huidige bewoordingen zou je dat wel kunnen lezen. Wat mij betreft mag het, maar het lijkt mij niet verstandig voor een effectieve toepassing van de wet. Kunt u daarop reflecteren, of doet de minister dat wellicht namens het kabinet?

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Er is bewust gekozen voor een informatierecht voor ondernemingsraden en niet voor adviesrecht, noch voor instemmingsrecht. Dat laatste zou de zeggenschapsverhoudingen binnen het bedrijfsleven nogal doen kantelen, en dat is niet het oogmerk van deze wet. Verder hebben wij vastgesteld dat er een heel goede reden moet zijn om iets tot voorwerp van adviesrecht te maken, want daaraan zijn vaste procedures verbonden. Zover gaan wij niet. Wij hebben gekozen voor informatierecht, zoals dat op meer punten in de WOR is

omschreven. Dan staat het de ondernemingsraad vrij om verhaal te halen bij de directie, de bestuurder, de raad van toezicht, de raad van commissarissen, als men dat wenst. Niet alles wat een ondernemingsraad kan doen, zou ik in de wet willen opnemen. Er zit ook een vrijheidsgraad in. Ik zou samen met mevrouw Verburg zeggen: wij geven het initiatief aan de ondernemingsraden zelf om te bepalen hoe zij daarmee omspringen. Dat heeft immers ook te maken met de traditie binnen een bedrijf. Ik ken bedrijven en ondernemers die dit al vanzelf doen. Sterker nog, ik ken heel leuke, groene, kleine energiebedrijven die alle topsalarissen van de directie -- die ongeveer de helft van het salaris van de minister-president belopen -- gewoon op hun websites openbaar maken en daarover regulier overleg hebben met de vertegenwoordiging van de werknemers. Daar is dit allemaal al dagelijkse praktijk. Dan hoeven wij die ondernemers ook niet te straffen door er als het ware een formeel adviesrecht van te maken. Laat het aan de werknemers over om in de praktijk van alledag te bezien hoe zij deze informatie gaan gebruiken.

Ik kan mij voorstellen dat het voor sommige ondernemingsraden die op gespannen voet met hun directie staan, lastig is. Dat begrip ik allemaal heel goed. Ik heb ook wel eens gehoord: moeten wij daar dan iets van vinden? Ik zou zeggen ja, maar uiteindelijk ga ik daar niet over. Dat is de vrijheid van de ondernemingsraad. Een informatierecht is daarbij passend. Zij moeten bepalen of zij er iets mee willen, wat zij ervan vinden, wat zij ermee gaan doen, wat het hun waard is en of het hun verhouding met de directie wel of niet belast of juist bevordert. Dat is aan de ondernemingsraden en aan niemand anders.

De heer **Leijnse** (PvdA): Voorzitter. Zoals de indiener het nu toelicht, had ik het ook begrepen. Dus het recht is niet ondergebracht in artikel 25 als adviesrecht, niet in 27 als instemmingsrecht -- het staat ook op een andere voet dan het instemmingsrecht op de beloningsregeling voor het cao-personeel, dat wel onder artikel 27 valt -- maar als informatierecht onder artikel 31. Dat is helder. Er vloeit dus geen onmiddellijk adviesrecht of instemmingsrecht uit voort. Echter, in zijn formulering koppelt de heer Vendrik de tijdigheid van de informatie aan de bespreking van de algemene gang van zaken in de onderneming. En daar zit wel een interessante koppeling. Bij de bespreking van de algemene gang van zaken krijgt de ondernemingsraad in de interpretatie die hier voorligt, wel degelijk ook informatie over de beloningsverhoudingen aan de top en de ontwikkeling daarvan. Dan ligt het dus in de verwachting dat die ondernemingsraad ervoor zal kiezen, bij de bespreking van de algemene gang van zaken dat element ook mee te nemen.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Uiteraard. Vanzelfsprekend.

Tot slot kom ik nog even op de toekomst na vandaag en dan kijk ik toch -- ik kan het niet helpen -- de heer Terpstra weer aan. Ik zou wensen dat het debat over individuele topbestuurders -- misschien moet ik dat nog even specificeren, ik ben er niet helemaal zeker van dat mijn woorden goed geland zijn bij de heer Terpstra -- inderdaad zoveel mogelijk buiten de Haagse zalen gevoerd wordt, daar waar tijdig kan worden ingegrepen, waar tijdig

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

verhaal kan worden gehaald, bijvoorbeeld door werknemers. Ik blijf mij natuurlijk inzetten, zoals Ab Harrewijn dat ook deed, in het brede debat, het algemeen maatschappelijke debat over inkomensverhoudingen in Nederland. Daar refereerde de heer Leijnse denk ik wel terecht aan helemaal aan het begin van zijn betoog. Dat brede debat blijft van groot belang. Dat vond Ab en dat vind ik met hem. Ik dank u.

*N

Minister De Geus: Voorzitter. Ik had niet het voornemen om nog uitvoerig het woord te voeren. Er zijn ook niet meer veel vragen aan mij gesteld. Maar het lijkt mij toch goed om ook van mijn kant blijf te geven van de waardering van de afronding van deze bespreking. Ik denk dat wij een belangrijke stap zetten met elkaar. De solidariteit tussen de bedrijfsgenoten binnen de onderneming is voor mij een heel belangrijke drijfveer om dit wetsvoorstel toe te juichen. Daarmee is de cirkel rond, dat heb ik in het begin ook gezegd.

Er was even discussie over de vraag waar het debat over de rechtvaardigheid in een onderneming eigenlijk gevoerd moet worden. Moet dat in het parlamentsgebouw gebeuren? Ik denk het niet. Die discussie moet bij voorkeur in de onderneming zelf gevoerd worden. Moet die discussie op straat gevoerd worden? Soms wel, als mensen daar aanleiding voor zien. Ik zou dat niemand ontzeggen, maar bij voorkeur vindt die discussie plaats tussen de bedrijfsgenoten die het betreft in de onderneming. Dat faciliteren wij met dit wetsvoorstel en dat acht ik een heel belangrijke stap.

Er was enige discussie over de betekenis van de zegswijze "zo spoedig mogelijk". De vragen daaromtrent zijn mijns inziens goed beantwoord door de indieners. Ik kan mij daar geheel bij aansluiten. De Wet op de ondernemingsraden kent inderdaad al op verschillende plekken de zegswijze "zo spoedig mogelijk". Volgens de jurisprudentie die daarover is ontwikkeld, mag dat begrepen worden als tijdig, op een moment waarop er nog een zinvol gesprek over mogelijk is. Dat betekent dus dat met de zegswijze "zo spoedig mogelijk" in wezen aangesloten wordt bij iets wat al bestaat in de jurisprudentie en dus hoeft het niet gespecificeerd te worden.

Daarmee zeg ik overigens niet dat de wet gelezen moet worden als een informatieplicht over voornemens tot belangrijke wijzigingen. Dat kan niet. Het gaat hier over belangrijke wijzigingen en dat laat zich al snel duidelijk maken. Grote delen van dit soort afspraken worden gemaakt in een cao. Dan ga je niet informeren over eventuele voornemens. Het is zelfs zo dat cao's nog wel eens worden afgesloten met terugwerkende kracht, nadat 1 januari allang voorbij is.

Laat ik een ander voorbeeld noemen. Stel dat er in een onderneming gesproken wordt over prestatiebeloning. De directie zegt: wij gaan onze sales-mensen op een wat strakkere manier in de prestatiebeloning zetten; daar doen wij zelf als top van de onderneming niet aan mee; wij houden ons vaste inkomen. Men neemt een dergelijk besluit en men wil dat in laten gaan per 1 januari van het volgende jaar. Dan kan ik mij best voorstellen dat er, als

dit bekend wordt gemaakt in de onderneming, discussie ontstaat over de vraag of de top van de onderneming daarin dan niet ook mee moet en in welke mate dat moet gebeuren. Dat zijn zaken waar wij graag discussie over zien. Dan is "zo spoedig mogelijk" dus niet wachten tot het 1 januari is. Dan is "zo spoedig mogelijk" het moment waarop de directie gezegd heeft: zo willen wij dat doen.

Het succes van de Wet Harrewijn zal natuurlijk ook wel zal afhangen van hoe er in de praktijk mee omgegaan wordt. Daar zijn wij ons van bewust. Dat is zo oud als de Wet op de ondernemingsraden en dat is bij elke wijziging daarvan ook gezegd. Als hier de werkgevers goed mee omgaan, als zij royaal omgaan met de mogelijkheid, een dialoog te voeren, en als de werknemersorganisaties, de ondernemingsraad die dialoog op een waardige wijze voeren en niet voortdurend achter informatie aan zitten te jagen, dan denk ik dat deze wet een groot succes kan worden. Zo hebben wij het met elkaar bedoeld. Zo zal het een mooie stap zijn in de ontwikkeling van het medezeggenschapsproces. Dank u wel.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De voorzitter: De aanwezige leden van de fractie van de VVD wordt conform artikel 121 van het Reglement van Orde aantekening verleend, dat zij geacht willen worden zich niet met het wetsvoorstel te hebben kunnen verenigen.

Dan rest mij, de indieners van het wetsvoorstel van harte geluk te wensen, evenals de geestelijke bijstandgevers, de heren Van Holstein en Raaijmakers. Behalve in de Verenigde Vergadering is het toch eigenlijk uniek dat de Tweede Kamer bij initiatiefwetsvoorstellen eindelijk eens in debat treedt met de Eerste Kamer, en dat in aanwezigheid van de minister, die er veel van kan leren. Ik hoop dat dit nog vaak zal gebeuren.

**

Sluiting 19.20 uur.

!Besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 25 april 2006:

Regeling van een onafhankelijke uitoefening van risicobeoordeling door de Voedsel en Waren Autoriteit (Wet onafhankelijke risicobeoordeling Voedsel en Waren Autoriteit) (29863);

b. het voorbereidend onderzoek van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden door de vaste commissies voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport op 25 april 2006:

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Wijziging van de Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg (periodieke registratie) (30463);

Cultuur

op 9 mei 2006:

Wijziging van de Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten ten behoeve van de archeologische monumentenzorg mede in verband met de implementatie van het Verdrag van Valletta (Wet op de archeologische monumentenzorg) (29295);

Volksgezondheid, Welzijn en Sport

op 9 mei 2006:

Wijziging van de Wet uitkeringen burgeroorlogsslachtoffers 1940-1945 en de Wet uitkeringen vervolgingslachtoffers 1940-1945 in verband met de vereenvoudiging van de systematiek toeslag premie ziektekostenverzekering, alsmede tot het aanbrengen van wijzigingen van andere en ondergeschikte aard (30454).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter terzake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Wijziging van Hoofdstuk III van de Wet op de Geneesmiddelenvoorziening en van afdeling 5 van titel 7 van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek (28494);

Vaststelling van een nieuwe Geneesmiddelenwet (29359);

Wet ambulancezorg (29835);

Wijziging van de Uitvoeringswet huurprijzen woonruimte en van de artikelen 252 en 253 van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek (eenzijdige legesheffing) (29858);

Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek ter bevordering van het gebruik van elektronische communicatiemiddelen bij de besluitvorming in rechtspersonen (30019);

Wijziging van het Wetboek van strafvordering met betrekking tot het hoger beroep in strafzaken, het aanwenden van gewone rechtsmiddelen en het wijzigen van de telastlegging (stroomlijnen hoger beroep) (30320);

Wijziging van de Wet personenvervoer 2000 in verband met transparante tarieven voor taxivervoer (30321);

Goedkeuring van het op 2 maart 2005 te Enschede totstandgekomen Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Bondsrepubliek Duitsland inzake de grensoverschrijdende politieke samenwerking en de samenwerking in strafrechtelijke aangelegenheden (Trb. 2005, 86 en 241) (30407).

Deze wetsvoorstellen zullen in handen worden gesteld van de desbetreffende commissies;

2. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, houdende mededeling inzake de notawisseling houdende een verdrag met Senegal betreffende de status van Nederlands militair en burgerpersoneel in verband met multilaterale militaire oefeningen; Dakar, 13/26 oktober 2005 en inzake briefwisseling houdende een verdrag

betreffende de 38ste zitting van het Codex Comité voedseladditieven en -verontreinigers te Den Haag van 24 tot 28 april 2006; Rome, 27 september/15 november 2005 (griffiennr. 134843);

een, van alsvoren, houdende mededeling van de goedkeuring van de notawisseling houdende een verdrag met de African Management Services Company betreffende privileges en immuniteiten van het personeel van de African Management Services Company en hun gezinsleden; 's-Gravenhage/Amsterdam, 22 november/7 december 2005 en van de goedkeuring van de notawisseling houdende een verdrag met het International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia betreffende privileges en immuniteiten van het personeel van het ICTY en hun gezinsleden; 's-Gravenhage, 22 november/22 december 2005 (griffiennr. 134851);

een, van alsvoren, ten geleide van de op 24 juni 2005 te Genève totstandgekomen wijziging van de Europese Overeenkomst nopens de arbeidsvoorwaarden voor de bemanningen van motorrijtuigen in het internationale vervoer over de weg (AETR); Genève, 24 juni 2005, alsmede een toelichtende nota bij de verdragswijziging (griffiennr. 134850);

een, van alsvoren, ten geleide van het op 3 september 2003 te Teheran totstandgekomen bilateraal verdrag inzake luchtdiensten tussen de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden en de Regering van de Islamitische Republiek Iran, met bijlage; Teheran, 3 september 2003 (griffiennr. 134887);

een, van alsvoren, ten geleide van de regeringsreactie op het rapport van de Adviesraad Internationale Vraagstukken getiteld "Nederland in de veranderende EU, NAVO en VN" (griffiennr. 134905);

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, de minister voor Ontwikkelingssamenwerking en de staatssecretaris voor Europese Zaken, ten geleide van de geannoteerde agenda van de Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen van 10 en 11 april 2006 (griffiennr. 134872);

een, van de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris voor Europese Zaken, ten geleide van het verslag van de Europese Raad te Brussel van 23-24 maart 2006 (griffiennr. 134759.01);

een, van de staatssecretaris voor Europese Zaken, ten geleide van een notitie van het kabinet inzake de gevolgen van de uitspraak van het Hof van Justitie van 13 september 2005 inzake het door de Europese Commissie aanhangig gemaakte beroep tot nietigverklaring van het kaderbesluit 2003/80/JBZ van de Raad inzake de bescherming van het milieu door middel van het strafrecht (zaak C-176/03) (griffiennr. 134852);

een, van alsvoren, inzake brief over subsidiariteit (griffiennr. 134906);

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, de minister voor Ontwikkelingssamenwerking en de staatssecretaris voor Europese Zaken, ten geleide van de geannoteerde agenda van de Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen van 10 en 11 april 2006 (griffiennr. 134854);

een, van de minister van Justitie, ten geleide van de kabinetsreactie op het Groenboek over jurisdictiegeschillen en het ne bis in idem-beginsel in

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

strafprocedures dat in december 2005 door de Europese Commissie is uitgebracht (griffiennr. 134830);
een, van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, ten geleide van de Maartcirculaire 2006 van het gemeentefonds en provinciefonds (griffiennr. 134894);
een, van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, ten geleide van het rapport Commissie Dynamisering (griffiennr. 134874);
een, van de minister van Financiën, ten geleide van het verslag van de Informele Ecofin van 7 en 8 april 2006 te Wenen (griffiennr. 134909);
een, van de staatssecretaris van Defensie, ten geleide van vertrouwelijke financiële informatie bij het Project "Verwerving genie-/doorbraaktank" (griffiennr. 134900);
een, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, inzake reactie op het advies van de VROM-raad "Voorbij of vooruit?, Woningcorporaties aan zet" (griffiennr. 134873);
een, van de staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, inzake verlenging instellingsbesluit RMNO (griffiennr. 134904);
een, van de staatssecretaris van Economische Zaken, inzake einde zwangerschapsverlof (griffiennr. 134255.01);
een, van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, ten geleide van een afschrift van zijn brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer d.d. 7 april 2006 inzake de Zorgverzekeringswet en de mogelijkheid van een opt-out voor gepensioneerden in het buitenland (griffiennr. 134849);
een, van alsvoren, inzake financiële gevolgen no claim (griffiennr. 134848).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op het Centraal Informatiepunt ter inzage voor de leden;

3. de volgende missives:

een, van de EU-Bulgaria joint parliamentary committee, inzake lidmaatschap van Bulgarije bij de EU (griffiennr. 134866);
een, van de voorzitter van het parlement van Tsjechië, inzake de houding van de Nederlandse regering met betrekking tot het voorstel van de Europese Commissie om een Europees mensenrechtenagentschap in Wenen te vestigen (griffiennr. 132706.13);
een, van de directeur van het Ruimtelijk Planbureau, inzake RPB-rapport "De prijs van de plek. Woonomgeving en woningprijs" (griffiennr. 134910);
een, van de Voorzitter van de Tweede Kamer, inzake het oprichten van een Europees bureau voor de mensenrechten in Wenen (griffiennr. 132706.14);
een, van de secretaris generaal van de interparlementaire unie, inzake de algemene vergadering van de Verenigde Naties over hiv/aids van 31 mei - 2 juni 2006 te New York (griffiennr. 139878.01).

De voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op het Centraal Informatiepunt ter inzage voor de leden;

4. de volgende geschriften:

een, van P. van de Riet te Vlissingen, inzake wetsvoorstel 30323 (regeling onderbouw VO) (griffiennr. 134896);
een, van Onderwijsbond CNV te Zoetermeer, inzake wetsvoorstel 29875 (invoering vraagfinanciering schoolbegeleiding) (griffiennr. 134892).
Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Onderwijs;
een, van burgemeester en wethouders van Reimerswaal, inzake motie tegen ontpoldering langs de Westerschelde (griffiennr. 134890).
Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissies voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, voor Milieubeheer en voor Economische Zaken;
een, van R.A. Schuckman te Utrecht, inzake het plan Dekker (griffiennr. 134858).
Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissies voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en voor Milieu;
een, van Raad voor Verkeer en Waterstaat, VROMRaad en Raad landelijk gebied, ten geleide van het Zuiderzeelijnadvies en het persbericht (griffiennr. 134836).
Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissies voor Verkeer en Waterstaat en voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening;
een, van gedeputeerde staten van de provincie Groningen, inzake kennisgeving van drie moties van Provinciale Staten Groningen met betrekking tot voorontwerp Waterschapswet (griffiennr. 134891).
Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat;
een, van FNV, CNV en MHP, inzake wetsvoorstellen 29738 en 30370 (WW en Ontslagrecht) (griffiennr. 134598.04).
Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid;
een, van Coördinatieorgaan Samenwerkende Ouderenorganisaties te Utrecht, inzake afschaffing no claim (griffiennr. 134889).
Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat.

De Voorzitter stelt voor, deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.